

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

ŽIDOVSKÉ INSTITUCE A STÁTNÍ SPRÁVA

V LETECH 1945 - 1956

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

Diplomant: Michaela Munková

2007

Prohlášení

Prohlašuji, že tato práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Všechny prameny a literaturu, které jsem při vypracování používala nebo z nich čerpala, v práci řádně cituji s uvedením úplného odkazu na příslušný zdroj.

V Praze dne

OBSAH

Úvod.....	4
1. Některé problémy správního a politického vývoje v Československu po roce 1945.....	12
2. Židovské instituce po r. 1945.....	21
2.1. Židovské náboženské obce.....	12
2.2. Židovské spolky.....	34
3. Poválečný antisemitismus na Slovensku.....	53
4. Zneužití dekretů prezidenta republiky pro diskriminaci Židů	59
5. Restituce židovského majetku.....	68
5.1. Restituce v praxi.....	75
6. Nový exodus.....	83
7. Československo a Izrael.....	94
7.1. Exodus československých Židů.....	95
7.2. Formování jednotky židovských dobrovolníků.....	105
7.3. Dodávky zbraní.....	117
7.4. Výcvik izraelských pilotů.....	124
8. Konec starých časů.....	127
Závěr.....	132
Seznam pramenů a literatury.....	136
Seznam zkratk.....	142
Přílohy	

ÚVOD

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na problematiku židovských institucí v období od skončení druhé světové války do roku 1956, jejich podílu na správním, právním a politickém vývoji obnovené **Československé republiky**. Pokusila jsem se popsat vzájemné kontakty židovských institucí a státu pomocí největších soudobých kauz a na jejich příkladě se dopátrat vlivu židovských institucí na státní orgány při vytváření legislativy a politické linie a naopak zjistit do jaké míry stát uplatňoval svůj vliv na židovské instituce.

Těžiště své práce spatřuji v podrobném popsání nejdůležitějších kauz, které v této době zaměstnávaly židovské instituce a nutily je vyjednávat s vládou a úřady. Zaměřila jsem se tedy na problémy, kterým museli čelit českoslovenští Židé po návratu z koncentračních táborů či z exilu. V první řadě bylo nutné rozebrat historii samotných židovských náboženských obcí v Československu, židovských spolků a mezinárodních židovských organizací, které působily po roce 1945 na území Československa. Poté jsem se věnovala poválečnému antisemitismu na Slovensku, restitucím židovského majetku a v neposlední řadě celoevropskému problému židovských uprchlíků. Dále jsem se pokusila zhodnotit roli Československa v procesu vzniku státu Izrael a popsat jejich vztahy na pozadí světových událostí.

Jelikož mnou sledované období je ohraničeno léty 1945 a 1956, byla jsem ve svém poznání problematiky odkázána pouze na **prameny a literaturu**. Zvolila jsem tedy takové prameny, u nichž jsem předpokládala, že budou mít pro mé téma relevantní výpovědní hodnotu. Prameny i literaturu

jsem podrobila jak **vnější**, tak **vnitřní historické kritice**, interpretovala je v rámci kontextu jejich vzniku a zařadila je do širšího historického a společenského rámce, který byl také jejich odrazem. Touto kritikou a interpretací jsem se pokusila určit, v čem prameny zkreslují a deformují skutečné události a touto cestou rekonstruovat obraz reality tak, aby byl co nejdělejší. Z jednotlivin jsem se snažila dojít k obecnějším závěrům a naopak. Použila jsem tedy jak **metodu indukce**, tak **dedukce**, přičemž jsem se snažila vyhnout jakýmkoli spekulacím. K výsledné podobě práce mi pomohlo také použití tzv. **komparativní metody**, neboli metody určování shod a rozdílů, seskupení tématických objektů do jednotlivých skupin a jejich následné zařazení do kontextu. Pokusila jsem se i o jakousi **analýzu a syntézu**. K dokreslení jednotlivých dějů jsem využila poznatků o životě jednotlivců, tedy **metody biografické**.

Pro svou práci jsem čerpala především z fondů **Národního archivu**, hlavně fondů 3. a 4. oddělení. Jedním z výchozích se pro mne stal fond **KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů z let 1949 – 1954, 1955 - 1957**, zde jsem především v materiálech k procesu s **Bedřichem Geminderem** a **Ottou Fischlem**¹ našla mnoho informací k jednotlivým židovským institucím, prodeji zbraní Izraeli, formování jednotky židovských dobrovolníků a i vystěhovalecké vlně Židů do Izraele. Písemnosti vztahující se k **Národní správě židovské rady starších** nacházejí se ve fondu **Ministerstvo práce a sociální péče**, pod kterou tato instituce patřila. Pro vývoj židovských obcí po roce 1948 jsem čerpala z písemností **Státního úřadu pro věci církevní**, který byl v roce 1949 zřízen pro dohled nad

¹ Oba byli odsouzeni k trestu smrti v procesu se „Slánského spikleneckým centrem“.

jednotlivými církvemi v rámci ministerstva práce a sociální péče a fungoval až do roku 1956, kdy byl zrušen.

Informace k **antisemitským výtržnostem na Slovensku** jsem našla na 3. oddělení ve fondu **ministerstva vnitra**.² Pro **restituce židovského majetku** mi jako informační zdroj posloužil jednak fond **KSČ – ÚV 100/24** a jednak **fond Ministerstvo práce a sociální péče**. V posledním zmiňovaném fondu se pod **repatriací** nalézají důležité materiály k problematice **židovských uprchlíků a repatriace Židů** z koncentračních táborů.

V roce 2003 vyšla v rámci **Ústavu pro soudobé dějiny**³ edice některých dokumentů týkajících se **československo - izraelských vztahů**. Jsou zde však i písemnosti, které odkazují na vztahy mezi židovskými institucemi a státem v době, kdy byl vznik státu Izrael ještě daleko.

Protože se moje práce dotýká také oboru dějin správy, bylo nutné do ní zařadit úvodní kapitolu, která se bude obecněji zabývat některými správními změnami v obnovené republice. Pro tyto účely mi nejvíce posloužila velká monografie **Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost**⁴. Vycházela jsem také z velice podnětných přednášek jednoho z autorů výše zmíněné knihy **Jana Dobeše**, které se konaly v letním a zimním semestru 2006. Pro poznání fenoménu dekretů prezidenta republiky, odkazují především na práci **Jana Kuklíka**⁵. Autor zasazuje tyto tzv. „Benešovy dekrety“ do historického kontextu na základě kritického využití pramenů včetně textů vybraných dekretů a prováděcích předpisů. V této kapitole jsem

² NA, fond MV-NR, KA 12014, inv. č. 128, Pogromy na Slovensku

³ Buflínová - Dufek - Kaplan, Československo a Izrael 1945- 56, Dokumenty. Praha 1993

⁴ Jan Janák - Zdeňka Hledíková – Jan Dobeš, Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost. Praha 2005

⁵ Jan Kuklík, Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“, Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945, Praha 2002

také zmiňovala problematiku politického systému⁶, odsunu Němců, retribucí, znárodňování atd⁷.

Mohu jen konstatovat, že literatury na toto téma není mnoho, a že podobným otázkám se u nás soustavněji nikdo nevěnoval. Z obecnějších prací věnujících se historii Židů v Československu v poválečných letech je nejdůležitější rozsáhlé anglicky psané dílo v redakci **Avigdora Dagona** **The Jews of Czechoslovakia**, v jehož 3. díle jsou dvě podstatné studie. První je z pera **Kurta Wehleho**⁸ a pojednává přímo o poměrech v Čechách a na Moravě v období ohraničeného léty 1945 a 1948. Autorem druhé je **Yeshayahu Jelinek**⁹, který zpracoval život židovského obyvatelstva ve stejném období na Slovensku. Poslední dvě zmíněné studie jsou zajímavé především tím, že jejich autory jsou samotní účastníci událostí, které ve svých příspěvcích popisují a mají tak částečně hodnotu oral history.

Pro základní informaci o židovských obcích v Čechách a na Moravě lze také nahlédnout do monografie **Tomáše Pěkného**¹⁰, pro slovenské reálie pak

⁶ Milan Znoj, Politický systém třetí republiky a ideová úskalí jeho interpretace. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 174 - 184

⁷ Kateřina Kočová, Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s.302 – 308; Pavel Zeman, Česká literatura o retribučním soudnictví. Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu, Praha – Opava 2002; Mečislav Borák, Spisy mimořádných lidových soudů z let 1945 – 1948 v českých archivech a možnosti zkoumání židovské problematiky. Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu, Praha – Opava 2002; Helena Nosková, Migrace, Národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 225 – 232; Eva Broklová, Politický systém v Československu 1945 – 1948. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 78 - 84

⁸ Wehle, Kurt, The Jews in Bohemia and Moravia 1945- 48. Dagan Avigdor, The Jews of Czechoslovakia, Philadelphia- New York 1984, III. Volume, s. 499- 530

⁹ Jelinek Yeshayahu, The Jews in Slovakia 1945- 48, in: Dagan Avigdor, The Jews of Czechoslovakia, Philadelphia- New York 1984, III. Volume, s. 531- 550

¹⁰ Tomáš Pěkný, Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha 1993

do monografií **Jána Mlynárika**¹¹ či **Eugena Barkányho a Ľudovíta Dojče**¹². Další obdobnou prací je fotografická publikace **Livie Rotkirchenové**¹³.

Z prací věnujících se životu židovského obyvatelstva po skončení 2. světové války mne zaujal projekt **Petra Bednaříka**¹⁴, který se pustil do analýzy židovských kauz na stránkách českého denního tisku. Emotivní výpovědi o návratu několika žen z koncentračních táborů je studie **Christy Schikorry**¹⁵. Podobnými tématy se zabývá také **Šárka Nepalová** ve studii **Židovská menšina v Čechách a na Moravě v letech 1945 – 1948**¹⁶.

Problematika židovských spolků není v české literatuře dostatečně zpracována. Mezi nejdůležitější patří publikace **Jiřího Křesťana, Alexandry Blodigové a Jaroslava Bubeníka**¹⁷, **Židovské spolky v českých zemích v letech 1918 – 1948**, která mapuje archivní fondy k židovským spolkům a v úvodu podává jejich stručnou historii. Základní poučení o jednotlivých mezinárodních židovských organizacích, jejichž pobočky byly po válce otevřeny i v Československu, jsem hledala v **Encyklopedii Judaice**¹⁸, jejíž jednotlivá hesla jsou zpracována erudovanými odborníky. Pro dějiny pravicového hnutí **Irgun** a událostí s ním spojenými odkazuji na paměti

¹¹ Ján Mlynárik, *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha 2005

¹² Eugen Barkány - Ľudovít Dojč, *Židovské náboženské obce na Slovensku*. Bratislava 1991

¹³ Rothkirchenová Livie, *Československé Židovstvo. Vzestup a úpadek (1918- 1989)*. Na křižovatce kultur, *Historie československých Židů*, Praha 1992

¹⁴ Petr Bednařík, *Židé na stránkách českého tisku v roce 1945*. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005

¹⁵ Christa Schikorra, *Návrat do nově se ustavující společnosti, Židovské reemigrantky v Československu v letech 1945 – 1948*. Terezínské studie a dokumenty 2004, s. 243 - 270

¹⁶ Šárka Nepalová, *Židovská menšina v Čechách a na Moravě v letech 1945 – 1948*. Terezínské studie a dokumenty 1999, s. 314 - 337

¹⁷ Jiří Křesťan - Alexandra Blodigová - Jaroslava Bubeník, *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918 – 1948*. Praha 2001

¹⁸ Encyclopaedie Judaica, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd.

pozdějšího izraelského premiéra **Menachema Begina**¹⁹, který v této organizaci působil, jakož i na některé drobnější články²⁰.

Přestože má práce je ohraničena léty 1945 až 1956, bylo občas nutné podívat se hlouběji do historie protektorátu. Pro popis fungování a struktury pražské židovské náboženské obce odkazují na **edici hlášení židovské náboženské obce v roce 1942**²¹, pro dějiny Židů v protektorátu odkazují na práce **Miloslava Kárného**²² a na publikaci **Heleny Petrův**²³.

Restitucemi židovského majetku se zabývá práce **D. Jančíka, E. Kubů a J. Kuklíka: Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1938 – 2000)**²⁴. Téma restitucí je však také nutné uvést i do souvislosti s arizacemi a s formami expropriace Židů. Zde odkazují na příspěvek **Jaroslavy Milotové**²⁵ ve sborníku z konference Fenomén Holocaust. Táž je autorkou důležité práce o **Ústředně pro židovské vystěhovalectví**²⁶. Židovskými cennostmi se zabývá kniha **Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939- 1945**²⁷.

¹⁹ Menachem Begin, The Revolt, Story of the Irgun, Jerusalem – Steimatzky 2003

²⁰ Michell Bard, Deir Yassin. Jewish virtual library,

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/deir_yassin.html; Prof. Yehuda Lapidot, History of the Ezel. <http://www.etzel.org.il/english/ac17.htm>

²¹ Helena Krejčová - J. Svobodová - A. Hyndráková, Židé v Protektorátu Čechy a Morava, Hlášení židovské náboženské obce v roce 1942. Dokumenty, Praha 1997

²² Miloslav Kárný, „Konečné řešení“, Genocida českých Židů v německé protektorátní politice. Praha 1991; též, Přesná falešná čísla aneb kouzla nacistických statistik. Židovská ročenka 5747/1987, s. 89- 94

²³ Helena Petrův, Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. Praha 2000

²⁴ D. Jančík - E. Kubů - J. Kuklík: Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1938 – 2000). Praha 2003

²⁵ Jaroslava Milotová, Formy expropriace Židů v letech okupace a další osudy židovského majetku. Sborník z konference Fenomén Holocaust, Praha 1999, s. 80 - 83

²⁶ Jaroslava Milotová, Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze, Geneze a činnost do počátku roku 1940. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 10 - 29

²⁷ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939- 1945. Praha 2001

Informace o jednotlivých **restitučních kauzách** jsem čerpala ze **vzpomínek pamětníků**²⁸, z dobových **pamfletů**²⁹ a z velmi emotivních článků **Štěpána Engela**³⁰ uveřejněných ve **Věstníku Židovských náboženských obcí**.

Nejpřehlednější prací k historii **československo-izraelských vztahů** je podle mého názoru kniha bývalého izraelského velvyslance v České republice **Moshe Yegara**³¹. Je zajímavá především tím, že nazírá vzájemné vztahy z izraelského úhlu pohledu a používá k tomu jak rozsáhlou anglicky a hebrejsky psanou literaturu, tak i prameny z izraelských archivů. Podobnými tématy se zabývá také **Laurent Rucker**³² v knize **Stalin, Izrael a Židé**, autor rozebírá i témata, která jsem zahrnula do své práce, ale opět využívá pramenů a literatury, k nimž jsem neměla přístup.

Prodej zbraní Izraeli Československem a výcvik izraelských pilotů podrobně mapuje také úvodní kapitola pojednávající o vzniku izraelského letectva v publikaci **Karla Hellebranda a Vladislava Radiny**³³. Pro informaci o 101. squadroně IAF odkazují na drobnější studie, jejímiž autory jsou **Eddy Kaplansky**³⁴ a **Dr. Yaakov Markovitzky**³⁵. Osudy některých osobností, které se účastnily formování jednotky židovských dobrovolníků, popisuje také cenná publikace **Ericha Kulky**³⁶.

²⁸ Stránský Oldřich, *Není spravedlnosti na zemi*, Praha 2002

²⁹ Růžena Hlušíčková, *Boj o průmyslové konfiškáty v Československu v letech 1945 – 1948*. Praha 1983

³⁰ např. Kámen úrazu: restituční zákon. *Věstník ŽNO*, č. 9/VIII, z 5. 9. 1946, s. 75- 77; týž, *Starý stesk nad novou vyhláškou*, in: *Věstník ŽNO*, č. 7/IX z 1. 4. 1947, s. 93- 94

³¹ Moshe Yegar, *Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů*. Praha 1997

³² Laurent Rucker, *Stalin Izrael a Židé*. Praha 2001

³³ Karel Hellebrand – Vladislav Radina, *Izraelské letectvo*. Cheb 1994

³⁴ Kaplansky Eddy, *Overseas Volunteers in the Israeli Air Force*, in:

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/IAFvolunteers.html>

³⁵ Markovitzky Yaacov Dr., Machal, *Overseas Volunteers in Israel's War of Independence*. Internet Edition 2007 (tiskem Jerusalem 2003), in: <http://www.mahal2000.com/about/Machal.pdf>

³⁶ Erich Kulka, *Židé v československé Svobodově armádě*. Praha 1990

Jako poslední třešničku na dortu musím uvést knihu **Ericha Ternera a Edity Ternerové**,³⁷ Stát Izrael, Malá země velkých problémů, která vyšla ještě v roce 1950, tedy krátce před začátkem tažení proti Židům, sionismu a Izraeli. Kniha je zajímavá pro poznání rodící se protiizraelské propagandy.

³⁷ Erich Terner – Edita Ternerová, Stát Izrael, Malá země velkých problémů. Praha 1950

1. KAPITOLA

NĚKTERÉ PROBLÉMY SPRÁVNÍHO A POLITICKÉHO VÝVOJE V OBNOVENÉ REPUBLICE

Období let 1945 až 1948 bylo obdobím velkých provizorií. Život obyvatelstva poznamenaného dlouhotrvající válkou se nesl ve znamení obnovy a návratu k normálnímu způsobu života. Nebylo to však v těchto letech jednoduché.

Československá republika byla po válce obnovena na základě **právní kontinuity** první československé republiky.³⁸ Tato právní kontinuita byla však spíše formální. Bylo nutné reagovat na aktuální problémy poválečné společnosti. Řešení bylo možné pouze uskutečněním některých reforem a přehodnocením postavení Slovenska v rámci republiky. Politicky bylo Československo do roku 1948 **parlamentní demokracií**, která však v sobě skrývala velké trhliny.³⁹ První trhlinou je **omezení politické soutěže**, neboť některým stranám z první republiky nebylo dovoleno, aby se po válce obnovily (**agrární strana**) a ostatní politické strany mohly fungovat pouze v rámci tzv. **Národní fronty**. Dále byla v politickém rozhodování zvýhodněna exekutivní moc nad parlamentem. Za velkou trhlinu lze považovat také program socializace ekonomiky, neboli konfiskace majetku a znárodňování. Každá z těchto trhlin se stala východiskem pro komunistický nástup k moci v únoru 1948.

³⁸J. Janák – Z. Hledíková - J. Dobeš, Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost. Praha 2005, s. 421n.

³⁹Milan Znoj, Politický systém třetí republiky a ideová úskalí jeho interpretace. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 175

Na území Československa vznikl ke konci války právní dualismus. Vedle sebe stály dva zdroje práva- **dekrety prezidenta republiky a nařízení Slovenské národní rady**.⁴⁰ Původcem tohoto stavu byly události z roku 1944. Dne 1. září 1944 vyhlásila **Slovenská národní rada** (dále jen SNR) deklaraci, podle níž převzala na celém území Slovenska zákonodárnou, vládní a výkonnou moc, čímž zahájila Slovenské národní povstání, díky němuž se Slovensko neocitlo na seznamu poražených států po boku ostatním nacistickým a fašistickým státům. Slovenská národní rada sice do budoucna počítala se začleněním do Československé republiky, ale již nyní bylo jasné, že se nebude jednat o obnovení předválečného stavu, ale že bude nutné najít nové řešení v otázce postavení Slovenska. Tím, že si SNR osvojila zákonodárnou moc na Slovensku, vyloučila tak zákonodárnou moc prezidenta republiky založenou dekretem č. 2/1942 Sb.⁴¹

O těchto důležitých změnách se však mělo rozhodovat později. V dubnu 1945 tak byla podepsána **1. pražská dohoda**, která sice nebyla absolutním uspokojením slovenských požadavků, přesto ponechávala slovenským národním orgánům značné pravomoci. Slovenská národní rada se stala představitelkou svébytného slovenského národa a nositelkou státní moci na slovenském území. Slovenská představa o budoucím soustátí vycházela z koncepce jisté federalizace státu. Slovenští zástupci chtěli, aby vznikly rovnoprávné české a slovenské orgány a společně by byly řešeny pouze otázky celostátní povahy. Nakonec však SNR souhlasila s rozdělením působnosti na věci celostátní povahy, ve kterých bude spolupracovat s

⁴⁰ o postavení Slovenska v rámci Československé republiky viz Dějiny správy (viz předchozí citace) a podle přednášek Mgr. Jana Dobeše, konaných během zimního semestru v roce 2006

⁴¹ Eva Broklová, Politický systém v Československu 1945 – 1948. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 79

ústřední vládou a presidentem a na slovenské záležitosti, které si bude spravovat sama.⁴² Nerovnováha spočívala v tom, že partnerem slovenským národním orgánům neměly být orgány české, ale československé. Výkonným orgánem SNR se stal **Sbor pověřenců**. Byl to nepříliš úspěšný pokus řešení slovenských nároků na národní sebeurčení a uznání autonomie Slovenska v rámci Československé republiky. Postavení Slovenska řešila později ještě **2. pražská dohoda**, která až na malé změny ponechávala v platnosti řešení, které bylo vyjednáno na dohodě první.

Konec nadějím na rovnoprávné postavení Slovenska udělala až **3. pražská dohoda**, kde zástupci jednotlivých stran rozhodli, že takové uspořádání je zbytečné. Stalo se tak i proto, že ve volbách v roce 1946 zvítězila na Slovensku **Demokratická strana** také díky tomu, že převzala ľudácké voliče. Demokratická strana (spíše evangelická strana) podepsala se slovenskými katolíky (slovenská ľudová strana byla po válce zakázána) tzv. **Dubnovou dohodou**, díky níž byly pozice v Demokratické straně a na kandidátce pro volby v roce 1946 rozděleny i mezi bývalé „ľudáky“. Díky tomu na Slovensku ve volbách s velkou převahou zvítězili. České politické strany a slovenští komunisté se shodli na potřebě eliminovat vliv Demokratické strany na Slovensku a z těchto záměrů vznikla v červnu 1945 **3. pražská dohoda**, která již pravomoci slovenských národních orgánů výrazně omezila. Naděje na změnu přišly až koncem 50. let.⁴³

Až do roku **1948**, kdy byla vyhlášena **ústava 9. května**, platila formálně **ústava z roku 1920**. Důležité změny ve správě československé republiky však byly zakotveny už **dekretem prezidenta republiky č.**

⁴² Janák - Hledíková - Dobeš, s. 426

⁴³ tamtéž s. 427

18/1944, který pojednával o **národních výborech a prozatímním národním shromáždění**. Protože bylo jasné, že nebude možné uspořádat řádné parlamentní volby bezprostředně po válce, bylo přikročeno k ustavení tzv. prozatímního národního shromáždění, jehož poslanci byli delegováni prostřednictvím nově vzniklých národních výborů. Hlavními úkoly prozatímního národního shromáždění byla příprava řádných parlamentních voleb v roce 1946, dodatečné schválení dekretů prezidenta republiky, příprava státního rozpočtu, volba prezidenta republiky a běžná zákonodárna činnost.⁴⁴

Národní výbory⁴⁵ představovaly největší zásah do struktur státní správy i do ústavy z roku 1920. Zatímco Beneš a jeho spolupracovníci v Londýně považovali národní výbory za instituce přechodné, komunisté i sociální demokraté s nimi počítali jako se základem nové organizace státní správy v osvobozené republice. Podle výše zmíněného dekretu měly být na území Československa zřizovány **místní, okresní a zemské národní výbory**. V Praze byl pak zřízen **Ústřední národní výbor**, který měl stejné postavení jako krajské národní výbory. Praha se dále dělila na 16 obvodů spravovaných tzv. **obvodními národními výbory**. V prvních poválečných letech měly tyto nové orgány rozsáhlé kompetence. Nastupovaly na místo dosavadních obecních orgánů. Staly se nejvýznamnějším mocenským faktorem v obvodu své působnosti, neboť mimo jiné prováděly také konfiskace majetku Němců, Maďarů a kolaborantů, podílely se na uvalování národních správ, k jejich kompetencím patřilo i osidlování pohraničí, koncentrace německého obyvatelstva před jeho odsunutím, nebo třeba vydávání osvědčení o národní a

⁴⁴ Jan Kuklík, Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“, Dekrety prezidenta republiky 1940 - 1945. Praha 2002, s. 394n

⁴⁵ tamtéž

státní spolehlivosti. Předsednictvo Slovenské národní rady vydalo nařízení o národních výborech již 7. dubna 1945.⁴⁶

Mezi hlavní úkoly obnoveného státu patřila **obnova právního pořádku, rekonstrukce hospodářství, náprava křivd z období okupace, potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů, odvetná a preventivní opatření proti Němcům a Maďarům a vytvoření nových institucí**, které by zajišťovaly nutné politické, hospodářské a sociální reformy.⁴⁷ Tyto reformy byly do jisté míry nutné, avšak jejich konkrétní dopad na jednotlivce nebyl vždy veskrze pozitivní. Sloužily proto často jako nástroj k prosazování politických či osobních zájmů.

Hlavní zásady legislativy byly stanoveny **ústavním dekretem presidenta republiky č. 11/1944 o obnovení právního pořádku ze 3. srpna 1944**. Tento dekret prohlásil za platné všechny právní předpisy, které byly vydány před 29. zářím 1938. Normy z „doby nesvobody“, to znamená právní předpisy vydané v období od Mnichova do 4. května 1945, neměly být součástí československého právního řádu.⁴⁸

Obnova hospodářství se měla uskutečnit zejména prostřednictvím konfiskace majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a jednak znárodňovacími dekrety. Konfiskace byly uskutečněny na základě dekretů presidenta republiky, zejména **deketu č. 12/1945 z 21. 6. 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa a dekretu č. 108/1945**

⁴⁶ Broklová, s. 79

⁴⁷ Janák, Hledíková, Dobeš, s. 432

⁴⁸ tamtéž s.432

z 25.10 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech Národní obnovy.⁴⁹

Cílem znárodnovacích aktivit bylo dosáhnout dominantního postavení státu v hospodářské oblasti. Kromě majetku nepřátel státu získal tento v důsledku znárodnění všechny doly, banky, pojišťovny a některé velké průmyslové podniky. Programů socializace československé ekonomiky a pozemkové reformy, k níž došlo na základě rozsáhlé konfiskace půdy Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, využila komunistická strana k politické mobilizaci mas.⁵⁰

Důležitou se po válce stala také otázka potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů. Tzv. **retribuce** probíhaly v letech 1945 – 48 a kromě vlastního potrestání válečných zločinců byly často využívány politickými stranami jako nástroj pro likvidaci svých odpůrců (a to nejen Komunistickou stranou Československa).⁵¹ Mimořádné lidové soudy zahájily svou činnost v září 1945 na podkladě **tzv. velkého retribučního dekretu č. 16/1945**. Jednalo se o soudy stanného charakteru, které měly soudit rychle a bez odkladů. Skutečnost však byla poněkud jiná. Praxe ukázala, že u souzených Němců (zvláště šlo-li o příslušníky SA, NSKK či SS) byla dána přednost odsunutí před odsouzením. Paradoxně tedy docházelo k tomu, že bylo odsouzeno více Čechů než Němců.⁵²

Do konce roku 1947 došlo podle dobové statistiky Prokopa Drtiny 132 549 trestních oznámení, z toho 38 316 bylo předáno Mimořádným

⁴⁹ Kuklík, s. 448

⁵⁰ Znoj, s. 176

⁵¹ Pavel Zeman, Česká literatura o retribučním soudnictví. Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu, Praha – Opava 2002, s. 9

⁵² Kateřina Kočová, Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 302n.

lidovým soudům a 22 087 bylo odsouzeno.⁵³ Stanulo před nimi také mnoho českých osobností z prostředí filmového průmyslu.⁵⁴

Odsun německého obyvatelstva měl pak do budoucna vyřešit národnostní otázky. Českoslovenští exiloví politici jej připravovali od roku 1942⁵⁵. Inspirovali se Společností národů, která ve 20. a 30. letech zaštiťovala výměny velkých skupin obyvatelstva mezi státy, jako řešení národnostních problémů. Jako příklad je možné uvést výměnu menšin mezi Řeckem a Tureckem, která se uskutečnila ve 20. letech.⁵⁶

*„Odsunem Němců byla a bude naplněna dějinná spravedlnost. Naše vlast jest prosta vnitřního nepřítele, který již nikdy nebude ohrožovati klidný a pokojný její vývoj.“*⁵⁷ Tolik jeden z dobových názorů.

Celkem bylo z českých zemí transferováno 2 820 000 Němců a 176 000 Karpatských Němců ze Slovenska. Neúspěchem skončil pokus o odsunutí maďarského obyvatelstva, neboť tato akce nezískala mezinárodní podporu. Nakonec došlo pouze k dobrovolné výměně obyvatel mezi Maďarskem a Československou republikou, která však dosti vázla, a proto se přistoupilo k částečnému rozptýlení maďarského obyvatelstva po republice, čímž se mělo zabránit jejich koncentraci na jižním Slovensku⁵⁸.

S odsunem také úzce souvisí politika **osídlování pohraničí**. Tato řízená migrace měla svůj právní základ v **dekretu prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení**. Počítalo se

⁵³ Mečislav Borák, Spisy mimořádných lidových soudů z let 1945 – 1948 v českých archivech a možnosti zkoumání židovské problematiky. Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu, Praha – Opava 2002, s. 31

⁵⁴ V této souvislosti viz Stanislav Motl, Mraky nad Barrandovem. Praha 2006

⁵⁵ Helena Nosková, Migrace, Národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu.

Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 229

⁵⁶Nosková, s. 227

⁵⁷ NA, fond Ministerstvo zdravotnictví, nezprac., kabinet ministra, M 873/47- Výroční zpráva Národní jednoty pošumavské

⁵⁸, Nosková, s. 231

s návratem krajanů žijících v zahraničí a s repatriací (počet tzv. reemigrantů se pohybuje kolem 200 000, počet repatriantů není znám). Do pohraničních oblastí nakonec přesídlilo 1 800 000 Čechů z vnitrozemí a 200 000 Slováků ze Slovenska⁵⁹. Osídlování bylo organizováno **vládou, osidlovacím úřadem a Fondem národní obnovy** společně se **zemskými, okresními a místními národními výbory**. Podle jedné dobových statistik bylo do konce roku 1946 pro osídlení použito 1 195 000 hektarů konfiskované půdy, na které bylo znovu osídleno 127 500 zemědělských usedlostí, pro něž bylo vydáno téměř 120 000 vlastnických dekretů. Stejná statistika uvádí, že do konce téhož roku se v pohraničí podařilo usídlit více než 2 300 000 osob (tedy číslo trochu vyšší než uvádí ve své práci Helena Nosková).⁶⁰

Provizornost a složitost života v poválečném Československu lze dokreslit popisem situace v jednotlivých oblastech. Velice tíživá byla například situace ve zdravotnictví. Okolnosti uzavření vysokých škol během války, poválečný odsun německého obyvatelstva, ale hlavně vyvraždění toho židovského a měli za následek výrazný úbytek lékařů. Lékařská profese byla mezi československým židovstvem velmi výrazně zastoupena. Tento nedostatek byl nejkritičtější právě v pohraničí. Charakteristickými pro tuto dobu jsou proto časté lokální epidemie tyfu, které propukaly především z důvodu dodávek nekvalitních potravin (např. nepasterizované mléko), či obecně zhoršenými hygienickými podmínkami. Řešení těchto situací ztěžovala také nouze o zdravotnické potřeby, některé léky, nebo sanitní vozy.

⁵⁹ Nosková, s. 231

⁶⁰ NA, fond Ministerstvo zdravotnictví, kabinet ministra, M 873/47- Výroční zpráva Národní jednoty pošumavské

Vždyť na lístky bylo téměř vše, chlebem počínaje a mýdlem konče. Často také vážlo zásobování, například z důvodu nedostatku železničních vagonů.⁶¹

Tzv. třetí republika trvala od roku 1945 do roku 1948 a Československo v této době bylo parlamentní demokracií, byť s jistými omezeními. Po únoru 1948 byla zlikvidována pluralita politických stran. Z důležitých postů byli odstraněni nekomunisté, kteří byli nahrazeni „spolehlivými kádry“. K zostření „třídního boje“ došlo v 50. letech, kdy byly zahájeny vykonstruované politické procesy, které měly na svědomí mnoho životů. Rokem 1948 nastala čtyřicet let trvající etapa socialismu.

⁶¹NA, fond Ministerstvo zdravotnictví, kabinet ministra, nezprac., M 890/45.

2. KAPITOLA

ŽIDOVSKÉ INSTITUCE A JEJICH PODÍL NA ŽIVOTĚ

REPUBLIKY PO ROCE 1945

V českých zemích⁶² byly zásahy do židovské samosprávy⁶³ uskutečněny především josefinskými reformami. Výkon vnitřního práva byl převeden z obcí na veřejné soudy. Tzv. **systemální patent** autonomii židovských obcí spíše omezil. V této době byly obce chápány jako náboženské korporace. Situace na Moravě byla odlišná tím, že zde vznikaly obce jako politicko-správní celky, zatímco v Čechách existovala pro tyto účely jen pražská obec a Židé na českém venkově podléhali soudně obcím křesťanským a svá vlastní uskupení zakládali pouze pro potřeby náboženské. Zásadní změna nastala až po roce 1848, kdy židovské obce získaly plnou autonomii. **Zákon o israelitských náboženských obcích** z roku 1890 pojímal ŽNO jako geografické jednotky, členství bylo povinné. Rozdíl oproti dřívější době spočíval v tom, že probíhající emancipace umožňovala židovskému obyvatelstvu život i mimo svou komunitu, pokud vystoupili z církve. Z tohoto důvodu také spousta obcí upadá. Za první republiky se v organizaci ŽNO téměř nic nezměnilo. Obce v jednotlivých zemích začaly vytvářet svazy a od

⁶² Tomáš Pěkný, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 1993, s. 243n.

⁶³ **Encyclopaedie Judaica**, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo **community: Židovské komunity**, čili obce byly již v této době ve střední Evropě a obzvláště v Německu velice dobře organizovány a měly spoustu pravomocí. Každá oblast s židovským obyvatelstvem měla svou vlastní organizaci, ke které místní Židé patřili a které odváděli dávky. Kodifikací tohoto modelu získala vláda jistou kontrolu židovské populace na svém území. Tyto obce obstarávaly správní agendu již ve středověku. Dá se v této souvislosti hovořit o jisté míře autonomie, neboť mezi jejich pravomoci patřilo například i rozhodování o některých právních sporech u svých vlastních soudů, rozepisování a vybírání daní, nebo zajištění sociálních služeb.

Například v **Prusku** se tak stalo už zákonem z roku 1750. Až v roce 1876 zde bylo povoleno vystoupit z obce bez zavrnutí židovské víry a teprve výmarskou ústavou z roku 1919 byl částečně uvolněn státní dohled a židovským obcím zde byla dána jistá forma autonomie. V roce 1921 se zde začaly utvářet místní unie židovských obcí (např. **Preussischer Landesverband juedischer Gemeinden**), které získaly občansko-právní statut. V **rakouském soustátí** byl až v roce 1890 vydán zákon, který reguloval život všech židovských obcí, stanovoval povinnost členství a odvádění daní. Pomocí těchto obcí měl mít stát dohled nad veškerým židovskými aktivitami.

roku 1926 vytvořily tyto svazy instituci zvanou **Nejvyšší rada svazů NOŽ v Čechách, na Moravě a ve Slezsku**. Jejím nástupcem je pozdější **Rada židovských náboženských obcí**, která sdružovala jednotlivé obce z Čech, Moravy i Slezska. Obce byly tedy spíše institucemi, pomocí nichž stát kontroloval židovské obyvatelstvo a uplatňoval svůj vliv. Tento model přetrvával i po válce. Byl to opět stát, který svými výnosy slučoval jednotlivé obce do větších celků a schvaloval funkcionáře.⁶⁴

Od emancipace si Židé v Čechách i na Moravě zakládali mnoho spolků, pomocí nichž realizovali své společenské, náboženské, ale i politické potřeby. Během první republiky jich fungovalo na území Československa opravdu početně. Veškerá jejich činnost však skončila s počátkem protektorátu, spolky byly rozpuštěny a jejich majetek zabaven. Po válce již většina nebyla aktivní, neboť jejich členská základna byla vyvražděna v koncentračních táborech.

2.1. ŽIDOVSKÉ NÁBOŽENSKÉ OBCE V ČESKOSLOVENSKU

Struktura židovských obcí prošla v období nacistické okupace výraznými změnami. **Ústředna pro židovské vystěhovalectví** (viz níže) chtěla **židovskou obec v Praze** využívat mimo jiné jako nástroj k vystěhování. V jejím rámci také pro tyto účely zřídila speciální oddělení.⁶⁵ Do 15. března 1939 fungovalo v Čechách a na Moravě 136 židovských obcí, které byly sdruženy v **Zemské svazy** a jejich nejvyšším orgánem byla **Rada židovských náboženských obcí pro Československo**. Židovské spolky,

⁶⁴ viz zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem

⁶⁵ o struktuře ŽNO viz úvod od Heleny Krejčové ke knize: H. Krejčová - J. Svobodová - A. Hyndráková, Židé v Protektorátu Čechy a Morava, Hlášení židovské náboženské obce v roce 1942, Dokumenty. Praha 1997, s. 7-28

nadace a fondy byly v letech 1939 - 40 zrušeny a jejich majetek byl zabaven a převeden na Vystěhovalecký fond. V červenci 1939 byla Ústřednou nařízena svrchovanost pražské židovské obce nad zbývajících čtrnácti obcemi v protektorátu a i jejich existence skončila 27. července 1942. Veškerá jejich agenda byla převedena na pražskou obec. Dne 8. 2. 1943 se z pražské židovské obce stala **Židovská rada starších**.

Mezi její úkoly patřilo vybírání daní a dávek, shromažďování statistických dat, evidence a registrace židovského obyvatelstva, jeho pracovní nasazení, později také příprava deportací. Dále zajišťovala sociální a lékařskou péči, matriky, kultovní činnost, hospodaření obce, přeškolovací kurzy a v neposlední řadě poskytovala informace o nových protižidovských zákazech a nařízeních.

Židovská rada starších fungovala až do pražského povstání 5. 5. 1945, její členové ještě před koncem války odnesli z obce, co mohli a 9. 5. založili tzv. **Národní výbor pro likvidaci Židovské rady starších**. Židovská obec byla obnovena již koncem května, kdy se z Londýna vrátil její budoucí funkcionář **Arnošt Frischer**, který v Londýně reprezentoval židovské zájmy ve Státní radě.⁶⁶ Národní výbor pro likvidaci Židovské rady starších byl později přejmenován na **Národní správu Židovské rady starších**. Tato instituce spolupracovala se dvěma dalšími institucemi národní správy. Byla to **Národní správa majetkových podstat Vystěhovaleckého fondu a Majetkového úřadu a Fond Národního majetku**. Tyto dva úřady spravovaly majetek Židů, kteří se nevrátili, tedy majetek, o který se nikdo nepřihlásil.⁶⁷

⁶⁶ Kurt Wehle, *The Jews in Bohemia and Moravia 1945- 48*. Dagan Avigdor, *The Jews of Czechoslovakia*. Philadelphia- New York 1984, III. Volume, s. 500- 501

⁶⁷Tamtéž, s. 501

Národní správa Židovské rady starších⁶⁸ (dále NSŽRS) byla zřízena ministerstvem sociální péče (dále MSP), aby provedla navrácení zavlčeného majetku židovským kultovým institucím. Její součástí bylo zpočátku také **Židovské muzeum**⁶⁹, které bylo ale později vyňato a zestátněno. MSP bylo také oprávněno provádět tzv. **administrativní restituce** majetku, který byl ve správě NSŽRS. Jednalo se o zkrácené restituční řízení cestou administrativní.

V roce 1948 byla provedena revize a bylo konstatováno, že veškeré restituční výroky, které MSP vydalo jsou neplatné, neboť údajně odporovaly **dekretu č. 5/1945 Sb.**, neboť tento dekret zná administrativní restituce jen ve prospěch fyzických osob sociálně slabých, ostatní restituce ve prospěch právnických osob a fyzických osob zámožných měly řešit příslušné soudy. MSP se také muselo zodpovídat z toho, že povolilo NSŽRS ze svých fondů zapůjčit Radě ŽNO a pražské obci (ŽOP) hotově 6 milionů korun. Proč mělo tyto záležitosti na starosti MSP je jasné, neboť to původně spadalo pod péči o repatrianty. Avšak v roce 1949 už repatriační odbor neexistoval a restituce se měly tedy řídit **zákonem restitučním č. 128/1946 Sb.** a k jejich provádění byly povolány na prvním místě soudy. Bylo tedy rozhodnuto, že je třeba Národní správu židovské rady starších likvidovat. Agenda restituční byla přenesena z MSP na **Fond národní obnovy**. Nad NSŽRS bylo několik dohlédacích úřadů. Pro věci správní jím bylo ministerstvo sociální péče, pro otázky rázu finančního ministerstvo financí a ministerstvo vnitra pro otázky politické.

⁶⁸ NA, fond MPSP 1941 – 1956, KA 346, sign. 4028, Národní správa Židovské rady starších- zpráva o proběhlé revizi ze 3. 4. 1948

⁶⁹ Židovské muzeum fungovalo v 50 letech jako Státní židovské muzeum a bylo podřízeno ministerstvu školství a kultury.

Válku přežilo přibližně **40 000** Židů z Čech a Moravy, což byla pouze jedna třetina původní židovské populace. Do tohoto čísla jsou ovšem započítány i osoby, které se vystěhovaly již před válkou, nebo kterým se podařilo z Československa uprchnout a válku přežily v zahraničí. Těsně po válce pak žilo v Čechách a na Moravě něco kolem 24 000 Židů, z nichž asi třetinu tvořili tzv. **optanti**⁷⁰. Tento termín byl používán pro osoby z Podkarpatské Rusi, která byla roku 1945 připojena k Sovětskému svazu. Také Židům z Podkarpatské Rusi byla dána možnost optovat pro Československo. Tito lidé zůstali až do dnešního dne významnou součástí židovských komunit v Čechách a na Moravě, neboť se jednalo většinou o osoby z tradičních židovských rodin, které neměli tak silné tendence k asimilaci. Byli to právě Židé z Podkarpatské Rusi, kteří mají největší zásluhu na zachování židovských tradic například i v pražské židovské obci. Převážná většina podkarpatských Židů, většinou se jednalo o veterány z československých jednotek na východě, se usadila v bývalých Sudetách.⁷¹

Z projevu předsedy Rady židovské náboženské obce (dále jen RŽNO) **Dr. Arnošta Frischera** z roku 1947⁷² se dozvídáme, že bylo v českých zemích po válce obnoveno 53 obcí, z toho 34 v Čechách a 19 na Moravě. Některé z nich však měly méně než 100 členů. ŽNO Praha zřizovala ústavy, v nichž pečovala o staré i mladé a o sirotky ze všech krajů.

Z důvodu malého počtu členů v jednotlivých obcích docházelo později k jejich slučování. Tak na příklad výnosem Ministerstva školství a osvěty ze dne 26. srpna 1946 bylo odňato židovským náboženským obcím v pražských

⁷⁰ Livie Rothkirchenová, Československé Židovstvo, Vzestup a úpadek (1918- 1989). Na křižovatce kultur, Historie československých Židů, Praha 1992, s. 161

⁷¹ tamtéž, s. 161

⁷² NA, fond 100/24, Projev předsedy Rady ŽNO ing. Arnošta Frischera na shromáždění delegátů Rady

předměstích státní uznání a jejich obvod byl přidělen ŽNO v Praze. Podobným způsobem byly i později v celém Československu slučovány malé obce do větších územních celků.

Obnovená židovská obec si vytkla několik hlavních priorit, o které by se měla zasadit. Šlo v první řadě o likvidaci terezínského ghetta a **tzv. terezínské podstaty**, majetku, který byl zachráněn v Terezíně. Dalším cílem bylo znovuoobnovení náboženské funkce obce, občanská a ekonomická rehabilitace zbývajícího židovstva a s tím související zahájení procesu restitucí.⁷³

Tajemník Rady ŽNO Kurt Wehle⁷⁴ konstatoval, že restituce majetku židovských obcí, proběhly celkem bez problémů v případech, že tento majetek nepřešel z vystěhovaleckého fondu na osobu třetí. Zde totiž, zvláště pokud onou třetí osobou byla města, se při vyjednávání o restituci stavěl do cesty veřejný zájem. Šlo především o zrušené židovské hřbitovy. Z podnětu rady bylo také obnoveno několik set židovských náboženských spolků a tím zachráněn jejich nemovitý majetek. U většiny těchto spolků došlo později k jejich zrušení a jejich majetek byl poukazován územně příslušné židovské obci.

Zatímco v Čechách a na Moravě se ve stejných židovských institucích spojovala jak funkce náboženská, tak úsilí o rehabilitaci obětí a jejich kompenzace, na Slovensku byly tyto zájmy rozděleny do několika organizací. Hned po válce vzniklo **Sdruženie rasistickým režimom rasove prenasledovaných (SRP)** jako instituce starající se o repatriace a

⁷³Wehle, s. 502

⁷⁴NA, fond KSČ - ÚV, 100/24, zpráva vedoucího tajemníka dr. Kurta Wehleho na Shromáždění delegátů Rady ŽNO

odškodnění. Zastřešující organizací pro všechny židovské obce na Slovensku se stal **Ústředný sváz židovských náboženských obcí na Slovensku (ÚSŽNO)**. V čele ÚSŽNO stál rabín **Armín Frieder**, který byl po smrti v roce 1946 vystřídán bratrem **Emanuelem Friederem**.⁷⁵ Další významnou osobností na Slovensku byl **Dr. Vojtěch (Albert) Winterstein**.⁷⁶

Po převratu z února 1948 fungovaly **židovské náboženské obce** v Československu organizačně stejně jako předtím, avšak stát, respektive KSČ, začala více uplatňovat svůj vliv v obsazování vedoucích funkcí v těchto institucích. Z obcí byly systematicky odstraňovány „nedůvěryhodné“ a politicky „neuvědomělé“ osoby. Také došlo vlivem vystěhovalectví, které zesílilo po únoru 1948, k výraznému úbytku židovského obyvatelstva v celém Československu.

Největším zásahem do fungování židovských náboženských obcí v Československu bylo vydání **zákona č. 218/1949 Sb.**⁷⁷ ze dne **14. října 1949 o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem**. S účinností od 1. listopadu se tímto zákonem židovské náboženské obce dostaly plně do područí státu. Rabíni se nadále stali státními zaměstnanci, mohli vykonávat svou funkci pouze se státním souhlasem a státu také skládali slib. Slib⁷⁸ měl následující znění: „*Slibuji na sou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a*

⁷⁵ Zajímavé jsou jeho vzpomínky z doby války, na utrpení Židů ve Slovenském státě. Viz: Emanuel Frieder, *Z deníku mladého rabína*. Bratislava 1993

⁷⁶ Jelinek Yeshayahu, *The Jews in Slovakia 1945 – 48*. Avigdor Dagan, *The Jews of Czechoslovakia*. Philadelphia- New York 1984, III. Volume, s. 533

⁷⁷ viz Přílohy

⁷⁸ Vládní nařízení č. 223/1949 Sb. ze dne 18. října 1949 o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem

celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí k blahu lidu.“

Organizačně byly ŽNO podřízeny **Státnímu úřadu pro věci církevní**, který byl novou institucí zřízenou v rámci **ministerstva školství, věd a umění**. Zástupci církví a náboženských společností byli povinni sestavovat a předkládat Státnímu úřadu pro věci církevní ke schválení rozpočet. Museli také vypracovat soupis veškerého movitého a nemovitého majetku do tří měsíců od účinnosti tohoto zákona a od této chvíle stát dohlížel na tento majetek přímo.

Státní úřad pro věci církevní (SÚC) byl zřízen **zákonem č. 217/1949 Sb.** ze stejného dne jako zákon předcházející. Řízením tohoto úřadu byl pověřen ministr školství. Na Slovensku tento ministr vykonával svou působnost prostřednictvím **Slovenského úřadu pro věci církevní**, který řídil pověřenec. Do působnosti⁷⁹ této nové instituce patřili kromě normotvorné, řídicí a dozorčí činnosti také veškeré správní záležitosti církví a náboženských společností, ochrana církevních památek, rozpočty, platy, úprava vyučování náboženství, záležitosti náboženských spolků, „odborné posuzování církevního a náboženského tisku a publikací“, nebo také „sledování rozvoje mezinárodních styků církevních a náboženských“. Tedy pravomoci velice rozsáhlé, které umožnily státu neomezenou kontrolu, včetně cenzury a sledování. V krajích a okresech vykonávaly působnost ve věcech náboženských a církevních příslušné krajské a okresní národní výbory a

⁷⁹ Vládní nařízení č. 228/1949 Sb. ze dne 25. října 1949 o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní

v tomto oboru své působnosti byly podřízeny právě Státnímu úřadu pro věci církevní.

V červnu 1948 se konal v **Montreaux** ve Švýcarsku **Světový židovský kongres**⁸⁰ (WJC= World Jewish Congress) , na který byli za **RŽNO** (Radu židovských náboženských obcí) delegováni **Dr. Ungár, Dr. Fertig a L. Šimková**. Za slovenský **SRP** (Svaz rasově pronásledovaných) byli delegováni **Dr. Vojtěch Winterstein, rabín Emanuel Frieder a Oskar Krasňanský**. Proti účasti delegátů ze Slovenska byl dán na základě rozhodnutí Akčního výboru RŽNO protest, neboť výše zmínění nebyli dostatečně politicky spolehliví, doslova byli **Šimkovou** označeni za „reakční živly“. Delegáti Rady dokonce o situaci informovali ústředí KSČ. O **Dr. Wintersteinovi Šimková** tvrdila, že je to exponovaný západně orientovaný sionista a druzí dva že jsou jen jeho nástrojem. A navíc prý **Dr. Winterstein** na konferenci SRPu v Bratislavě prohlásil, že přibližně za dva měsíce odchází nadobro z republiky do zahraničí. Přestože bylo zástupcům rady přislíbeno, že jejich slovenským kolegům bude účast zakázána, dostavili v kompletní sestavě. Údajně však sabotovali hlasování na kongresu a kvůli nim nezískalo Československo zastoupení v exekutivě WJC. **Winterstein** i **Krasňanský** se dostavili na kongres doprovázeni svými manželkami a zpět do Československa se již nevrátili.

Laura Šimková byla do své funkce vyslána podle vlastních slov⁸¹ na popud ministra financí **Dr. Otto Fischla** jako spolehlivá komunistka. Její výpověď se týkala také činnosti pražské ŽNO a RŽNO a ani jedna z těchto

⁸⁰ NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 72-73

⁸¹ NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 113, Záznamy o pohovorech k Otto Fischlovi, s. 202

institucí se podle ní na přelomu 40. a 50. let nezabývala vystěhovalctvím, alespoň ne oficiálně. Až do roku 1948 se snažili řešit spíše otázku restituce židovského majetku. Vypověděla, že roku 1952 byla zatčena, předvedena k výslechu a bylo jí vyhrožováno a tak podlehla a podepsala spolupráci. Nadále zůstala pracovat kolem pražské ŽNO.

Situaci dokresluje i článek pražského dopisovatele hebrejského listu **HADOR Arjeh Dorona**,⁸² který 9. listopadu 1948 vyšel v Izraeli a v němž píše, že po únoru byli z **pražské židovské obce** odstraněni všichni nekomunisté, že postoj obce začíná být protisionistický, což se odráží i ve **Věstníku**, který čím dál tím více uveřejňuje články, jejichž autoři se staví proti Izraeli. Jak **Věstník**, tak bratislavská **Tribuna** otiskli protisionistický článek **Ilji Erenburga** a redaktor Tribuny, který je prý i členem organizace Hašomer Hacair, prý dokonce odmítl otisknout kritické dopisy čtenářů. V důsledku tohoto vývoje se Rada židovských náboženských obcí usnesla neposkytovat již další pomoc Židům z okolních zemí, kteří procházejí na cestě do Izraele Československem.

Do roku 1952 mělo židovské náboženské společenství 46 obcí. K **1. 1. 1953** byla provedena **reorganizace** a počet **ŽNO** byl redukován na **9**. Tyto obce zůstaly zachovány v **Praze, Brně, Karlových Varech, Liberci, Olomouci, Kyjově, Ostravě, Plzni a Ústí nad Labem**. Ostatní židovské obce v celkovém počtu 37 byly přeměněny v tzv. **synagogální sbory**.⁸³ Tyto **synagogální sbory** vznikaly⁸⁴ v místech, kde žilo alespoň 10 osob

⁸² NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 65

⁸³ NA, fond Státní úřad pro věci církevní, Situační zpráva SÚC k návrhu ústavy židovské náboženské společnosti z roku 1953

⁸⁴ NA, fond Státní úřad pro věci církevní- Ústava židovské náboženské společnosti v krajích českých z roku 1953

„židovského náboženství“. Zřizovatelem těchto sborů byla územně příslušná židovská obec a k jejich založení byl nutný souhlas RŽNO.

Vrcholným orgánem byla nadále **Rada židovských náboženských obcí**, v jejímž čele stál předseda, který měl k ruce místopředsedu a vedoucího tajemníka. Post předsedy RŽNO zastával do roku 1953 **Dr. Ungár**, který ale ze své funkce odstoupil a ta nějaký čas zůstala neobsazena. Místopředsedou byl v této době **Emil Neuman**, obchodník v Poděbradech a vedoucím tajemníkem **Dr. Rudolf Iltis**. Vrcholným kultovým orgánem byl **Sbor rabínů**, jehož předsedou byl **vrchní rabín Dr. Gustav Sicher**.

Ze situační správy SÚC⁸⁵ o židovském společenství v českých zemích vyplývají následující informace. **Pražská ŽNO**, jejímž předsedou byl **Artur Bush**, měla v této době pod patronátem **dva domovy sociální péče v Praze a v Poděbradech** a také jedno **košer řeznictví**. Kromě toho fungoval ještě jeden domov pro přestárlé v Brně. Mezi hlavní obory činnosti židovského společenství patřila činnost kultovní, sociální a tisková, dále evidence židovských osob a hospodářská správa. V oblasti sociální péče bylo úkolem židovských obcí vyplácet svým potřebným **finanční podpory**. Tak například za rok 1952 bylo na tyto účely vyplaceno kolem dvou milionů korun. Podobné podpory poskytovala i organizace **JOINT** (viz následující kapitola).

V českých krajích působili 4 rabíni. V Praze fungoval kromě **vrchního rabína Sicheřa** ještě oblastní rabín pro kraje Praha, Plzeň, Pardubice a České Budějovice **Emil Davidovič**. V Děčíně působil pro oblast Karlovy Vary, Ústí n. Labem, Liberec a Hradec Králové **Dr. Bernard Farkaš**. Oblast působnosti posledního z těchto čtyř rabína **Dr. Richarda Federa** byla pro celou Moravu.

⁸⁵ tamtéž

Židovské orgány sice spravovaly všechny **židovské hřbitovy**, ale ty měly být od této doby postupně předávány do správy národních výborů.⁸⁶

Po dohodě SÚC s **ministerstvem potravinářského průmyslu** mělo být **košerování zvířat** povolováno, podobná dohoda měla vzniknout i mezi Slovenským úřadem pro věci církevní a pověřencem pro potravinářský průmysl. V Čechách pro tyto potřeby fungoval jeden šochet (rituální řezník).⁸⁷

V Praze byl nadále vydáván **Věstník židovských náboženských obcí**, jehož redaktorem byl **Dr. Rudolf Iltis**, redaktorem **O. Poláček** a v redakční radě zasedali pánové **Štěpán Kisch**, redaktor rozhlasu, dále prof. **Emil Utitz** a rabín **Dr. Feder**. Tato redakční rada ale nebyla od 16. 11. 1952 svolána a prakticky tedy neexistovala.⁸⁸

RŽNO spravovala a spravuje dodnes **kartotéku** všech příslušníků židovských obcí v Čechách a na Moravě, kartotéku osob deportovaných do různých koncentračních táborů na území ČSR, kartotéku všech osob deportovaných do Terezína a to včetně Židů z Rakouska, Německa, Maďarska, Holandska, Dánska a Polska. A úkolem hospodářské správy byla péče o obytné domy, synagogy, ústavy, bazary, hřbitovy a pozemky.⁸⁹

Na listopad 1953 byl RŽNO svolán sjezd delegátů jednotlivých obcí⁹⁰. Na tomto sjezdu měly být mimo jiné uspořádány volby do orgánů RŽNO. Na tomto příkladu lze krásně dokreslit vztahy židovských orgánů a SÚC. Program tohoto sjezdu musel být včetně seznamů kandidátů do jednotlivých

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ tamtéž

⁸⁸ tamtéž

⁸⁹ tamtéž

⁹⁰ NA, fond Státní úřad pro věci církevní, Program sjezdu RŽNO z 7. 10. 1953

funkcí zaslán SÚC, který si vyžádal od příslušných krajských, okresních či obvodních národních výborů kádrové posudky na všechny kandidáty. SÚC byly také zaslány všechny na sjezdu předkládané zprávy o činnosti atd. Na sjezd byl pozván i zástupce SÚC.

Předsedou RŽNO byl zvolen **Emil Neumann**, místopředsedy se stali **Dr. Spitz** z Brna a **Tibor Ney** z Karlových Varů. V pozici vedoucího tajemníka byl potvrzen **Dr. Iltis**, stejně jako v pozici vrchního rabína **Dr. Sicher**. Byla také schválena nová ústava židovského náboženského společenství. SÚC byl se sjezdem i s kandidáty spokojen a vše schválil.⁹¹

Na **Slovensku** v této době fungovalo **40 obcí**.⁹² Jejich ústředním orgánem byl stále **Sváz židovských náboženských obcí na Slovensku** se sídlem v Bratislavě, zde měl i sídlo **vrchní rabín Eliáš Katz** a východní Slovensku měl pod svou náboženskou patronací **rabín S. Steiner**. Zatímco v Praze se konaly pravidelné bohoslužby ve dvou synagogách, v Bratislavě, stejně tak jako v celém zbytku Slovenska, jich bylo více.

Rituální porážka (šchita) byla prováděna v Praze, Karlových Varech, Bratislavě, Prešově, Levici, Nových Zámcích, Michalovcích a v Nitře. **Rituální jídelny** byly v celé republice pouze dvě a to v Praze a Košicích.⁹³

Od roku 1953 již nedocházelo k podstatnějším změnám v organizaci židovských obcí v Československu. **Státní úřad pro věci církevní** byl zrušen **16. června 1956**⁹⁴ společně s některými ministerstvy (např. bylo zrušeno

⁹¹ NA, fond Státní úřad pro věci církevní, Zpráva o sjezdu delegátů židovské náboženské společnosti ze 3.12.1953

⁹² NA, fond Státní úřad pro věci církevní, Zpráva o židovské náboženské společnosti v ČSR, nedatováno, přelom roku 1955 a 56

⁹³ tamtéž

⁹⁴ Vládní nařízení č. 19/1956 Sb. ze 16. června 1956 o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy

ministerstvo státních statků, ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu, ale i ministerstvo kultury- jeho nástupcem se stalo ministerstvo školství a kultury). V rámci nově vzniklého **ministerstva školství a kultury** byl zřízen **Sekretariát pro věci církevní**, který však fungoval stejně jako jeho předchůdce.

2.2. ŽIDOVSKÉ SPOLKY V ČESKOSLOVENSKU PO ROCE 1945

Za první republiky fungovalo na území Československa mnoho židovských a sionistických spolků a institucí, které musely začátkem roku 1939 zastavit svou činnost. Veškerou jejich agendu poté převzal **Ústřední sionistický svaz**⁹⁵, který byl vnitřně rozčleněn na **Palestinský úřad**, **Fond Keren Kajemet LejIsrael** (Pozemkový fond) a **Keren Hajesod** (Zakládající fond pro Palestinu). Tato koncepce souvisela se vznikem **Ústředny pro židovské vystěhovalectví**, kterou zde hned na počátku protektorátu vybudoval **Adolf Eichmann**.

Ústředna pro židovské vystěhovalectví (Zentralstelle für jüdische Auswanderung) vznikla podle vzoru vídeňské ústředny 15. července 1939. Kvůli jejímu zřízení byl do Prahy povolán **Adolf Eichmann**, který měl zároveň provést i reorganizaci Židovské obce. Ústředna měla v kompetenci získávání a vyhledávání možností vystěhovalectví a dozor nad ním, devizová povolení vystěhovalců a vystavování dokumentů, jako cestovní pasy, berní

⁹⁵ H. Krejčová - J. Svobodová - A. Hyndráková, Židé v protektorátu, Hlášení židovské náboženské obce v roce 1942. Praha 1997- *Zpráva o úkolech, činnosti a významu Ústředního svazu sionistického- Palestinského úřadu pro organizování, finanční zabezpečení a přípravu židovského obyvatelstva protektorátu k vystěhování do Palestiny od vzniku úřadu do jeho rozpuštění 10. května 1941, s. 178- 186* a také Jaroslava Milotová, Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze, Geneze a činnost do počátku roku 1940. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 10 - 29

osvědčení aj., technickou stránku transportů a spolupráci s židovskými organizacemi.⁹⁶ Nacistické statistiky například uvádějí, že se v Rakousku (v tzv. Ostmarce) k 15. březnu 1938 nacházelo 180 000 Židů, z nichž se do 30. července 1939 vystěhovalo 93 350 Židů z Vídně a 14 577 z provincií.⁹⁷

V protektorátu byla situace trochu složitější. Ke dni 15. 3. 1939 se zde nacházelo 118 310. Toto číslo však bylo vytvořeno zpětně tak, že k hlášení Židovských náboženských obcí o svých členech v březnu 1939 byly připočteny osoby, které se přihlásily mnohem později. A z tohoto oficiálního a uměle vykonstruovaného čísla vycházely všechny oficiální statistiky udávající počty Židů v protektorátu. Skutečné počty jsou však nezjistitelné. Stejně oficiální statistiky uvádějí, že k 1. 1. 1943 se vystěhovalo z protektorátu do zahraničí 26 009 osob.⁹⁸ Ústředna byla později v roce 1942 přejmenována na **Ústřední úřad pro úpravu židovské otázky** (Zentralamt für Regelung der Judenfrage). Tato změna také naznačuje posun priorit nacistické politiky v přechodu k poslední fázi „konečného řešení“ židovské otázky, tj. k hromadné fyzické likvidaci v koncentračních táborech.

Pro správu majetku ústředny byl 5. května 1940 zřízen **Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu**. Zabavováním majetku Židům, kteří se vystěhovali nebo uprchli, se zabývala také **úřadovna tajné státní policie čili gestapa**.⁹⁹ Tento majetek však později přešel pod tzv. **Majetkový úřad** (Vermögensamt beim Reichsprotektor). Po ustavení úřadu státního ministra pro Čechy a Moravu v roce 1943 přešel tento Majetkový úřad do jeho

⁹⁶ NA, fond PP, K1903, Z-33/39-7

⁹⁷ NA, fond PP, K1903, Z-33/39-9

⁹⁸ Kárný, s. 19

⁹⁹ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939- 1945. Praha 2001 s. 64

kompetence. O správu nemovitostí se dělil se **Všeobecnou akciovou společností České eskomptní banky** a s **Českou bankou Union**.¹⁰⁰ Ústředna pro židovské vystěhovalectví zřídila v říjnu 1941 také **Treuhandstelle**, tento útvar byl jen formálně organizačně včleněn do struktury Židovské náboženské obce v Praze a měl na starost shromažďování, evidenci, oceňování a uskladnění bytového zařízení, cenností a ošacení, které zbyly v bytech po deportovaných. Osoba nastupující do transportu byla nucena odevzdat úplné majetkové přiznání s plnou mocí pro Vystěhovalecký fond a klíče od bytu. S sebou bylo povoleno si vzít pouze padesátikilové zavazadlo. Klíče od bytu přebírali na shromaždišti zaměstnanci židovské obce, kteří je předávali Treuhandstelle a ta je po vyklizení bytu postoupila ústředně. Treuhandstelle také disponovala sítí specializovaných skladů.¹⁰¹

Dne 10. května 1941 byl **Ústřední svaz sionistický i Palestinský úřad** ze dne na den zrušen, protože již neměl žádné úkoly¹⁰². Možnost legálního vystěhování tím skončila. Po válce byly tyto instituce opět obnoveny a zvláště **Ústřední svaz cionistický (ÚSC)** se stal na Slovensku jednou z nejdůležitějších organizací. Tento svaz opět sdružoval všechny sionistické spolky v ČSR a jeho ústředí bylo v Bratislavě. Stanovy byly schváleny ministerstvem vnitra v Praze již 29.12. 1924¹⁰³ a byl obnoven znovu v roce 1945 i se svými 105 místními skupinami a oblastními sekretariáty v Praze a Košicích. V jeho čele stál **Dr. Oskar Neumann**, který se však v roce 1946 vystěhoval do Izraele a ve funkci ho nahradil **Oskar Krasňanský**, Dne 8. a 9.

¹⁰⁰ D. Jančík - E. Kubů - J. Kuklík, Arizace a restituace židovského majetku v českých zemích (1938- 2000). Praha 2003, s. 27

¹⁰¹ Jančík, Kubů, Kuklík, s. 23

¹⁰² Krejčová, Svobodová, Hyndráková, s. 186

¹⁰³ NA, fond UV-KSČ, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 108, s. 2

ledna 1949 se konal v Piešťanech druhý výroční sjezd **Ústředního svazu sionistického**, na kterém bylo oslavováno vítězství izraelské armády nad Araby. Izraelský vyslanec **Ehud Avriel** (Ueberall) poděkoval Československu za podporu v boji za samostatnost a vyslovil naději, že již brzy bude urychleno vystěhovalectví do Izraele¹⁰⁴. Tento svaz fungoval v Bratislavě již od konce války a po zahájení akcí na pomoc Izraeli se stal velice důležitou institucí, neboť měl pod patronací většinu fondů a sbírek ve prospěch Izraele. V jeho čele stál nadále **Dr. Oskar Krasňanský**, který byl později kvůli těmto finančním sbírkám vyšetřován.

Svaz se v této době členil na čtyři frakce a to **Mizrahi** (náboženská strana), **Hašomer Hacair** (levicová sionistická strana), **Mapai** (socialistická strana) a **Klal** (občanská, všeobecně sionistická strana). Podle stanov se měl svaz zaměřovat na převýchovu židovského obyvatelstva, přípravu vystěhovalectví do Palestiny, organizoval sbírky na sionistické účely, vyučování a rozšiřování hebrejštiny a hebrejské kultury. Sbírký na sionistické účely se konaly vždy jednou ročně a to hlavně na dva fondy: **Keren Kayemet Leyisrael** a **Keren Hayesod**. Výtěžky z těchto sbírek byly každý rok s povolením Národní banky převáděny do Palestiny.¹⁰⁵

Ze zprávy Štambergera a Weignera sekretariátu UVKSČ¹⁰⁶ je zřejmý jistý posun v nazírání kontaktů s Izraelem. Podávají informace o poradách **Ústředního svazu sionistického** pro ČSR se zástupci strany **MAPAM**. Oba autoři zprávy varují před působením těchto sionistických organizací v republice a konstatují, že „*masové vystěhovalectví do Izraele je v podstatě*

¹⁰⁴ NA, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 80-81

¹⁰⁵ tamtéž

¹⁰⁶ tamtéž, s. 92

skončeno a že šíření nacionalistické, reakční ideologie mezi občany našeho státu odporuje zásadně linii strany, že jakákoli a hlavně finanční podpora státu Izrael je nezákonná a nepřipustná, nevidíme proto důvodu pro pokračování činnosti sionistických organizací v Československu...Z výše uvedených důvodů navrhuje, aby sionistické organizace v ČSR byly rozpuštěny a aby současně s doručením výměru o zastavení činnosti byly jejich místnosti a písemný materiál o činnosti a finančních transakcích zrušeny, aby se žádné doklady nemohly ztratit.“ Mimořádné valné shromáždění ÚSC konané dne 24. června 1951 se usneslo na vlastním rozpuštění. Dne 9. 9. 1952 byl výměrem ÚNV Bratislava na základě údajně prokázané protistátní činnosti definitivně rozpuštěn a jeho majetek propadl státu.¹⁰⁷

Obnovený **Palestinský úřad** existoval po roce 1945 jak v Praze, tak v Bratislavě. Jeho úkolem byla pomoc osobám židovského původu při vystěhování z Československa a také organizování hromadných vystěhovaleckých akcí včetně vývozu majetku z ČSR do zahraničí. Po zřízení izraelského vyslanectví v Praze přešla většina jeho úkolů právě na vyslanectví.

Od roku 1949 pak působil **Palestinský úřad**¹⁰⁸ jako součást spolku **Keren Kajemet LejIsrael** (KKL- Židovský národní fond) a jeho stanovy byly schváleny v tomtéž roce Zemskou správou politickou. Ve spolkovém oddělení NV Praha ani na Ministerstvu zahraničních věcí nebyl veden jako samostatný spolek. **Štěpán Szobel**, později odsouzený vedoucí úředník Palestinského

¹⁰⁷ NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 108, s. 2

¹⁰⁸ tamtéž s. 3-4

úřadu, při výslechu vypověděl, že tato instituce fungovala v Československu již od roku 1922.

ÚSC, **Palestinský úřad** a jiné sionistické organizace pořádaly mezi židovským obyvatelstvem mnoho fondů a finančních sbírek.¹⁰⁹ Prostředky z těchto sbírek byly využívány na úhradu některých devizových závazků státu Izrael, k financování přeškolovacích kurzů, které byly pořádány již před válkou i za války pro zájemce o vystěhování do Palestiny a budování tzv. pracovních kolektivů a družstev a také z nich byla dotována sociální činnost židovských obcí v ČSR. Prostředky však byly nezbytné také k uplácení úředníků, neboť v kladení překážek židovským vystěhovalcům se československé orgány téměř vyrovnaly těm protektorátním. Skutečný problém byl v tom, že si zájemci o vystěhování chtěli s sebou vzít i svůj majetek. Z fondů a sbírek byly placeny také úhrady „upouštěcích pokut“ v trestních kauzách obviněných sionistů (kauce za zatčené židovské funkcionáře).¹¹⁰

Například sbírka **Bitachon** (bezpečnost) vynesla k 22. 6. 1948 asi 16,5 milionu korun.¹¹¹ Dále byly zřízeny sbírky **Jaar kdošej Čechoslovakia**, **Nancachat chaviva**, **Hagana**, která měla vynést něco kolem 42,5 milionu korun, dále **Magbith meuchedet**, jejíž výnos také nebyl zanedbatelný, vzhledem k tomu, že izraelský vyslanec požádal v listopadu 1948 Národní banku o uvolnění 40 milionů z této sbírky na krytí devizových závazků státu Izrael. **Keren Kayemet LeYisrael**¹¹²: (dále **KKL**) byl fondem drobných sbírek

¹⁰⁹ NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 108, s. 2

¹¹⁰ tamtéž, s. 3

¹¹¹ tamtéž

¹¹² NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s.1-3

a disponoval jím Ústřední svaz sionistický. Do fondu přispívali hlavně Židé a jeho prostředků mělo být využito na nákup půdy v Izraeli.

Keren Hayesod (dále **KH**)¹¹³ byl fond určený na „investice svršků“. Byl také pod patronací Ústředního svazu sionistického a měl sloužit k zakoupení zařízení a potřebného nářadí k vybudování nouzových obytných domů ve „**Vzorné osadě Klementa Gottwalda**“ v Izraeli. Název této osady měl původně znít Osada Kurta Wolfa, ale tento název byl odmítnut, stejně jako název Osada prezidenta Masaryka. Cílem výběru názvu bylo získat přízeň u československých komunistů, kteří by mohli zařídít případné finanční dary. Po změně postoje Československa k Izraeli byl tento název československými komunisty odmítnut jako pokus o zneužití jména hlavy státu z důvodů „materiálně-kapitalistických“. V této osadě se mělo usídlit kolem 300 rodin z brigády židovských dobrovolníků¹¹⁴ a každý příslušník osady měl složit do rukou Palestinského úřadu (respektive izraelského vyslanectví) 60 000 Kčs v hotovosti, kterých mělo být použito k zakoupení potřebných svršků. Jednalo se tedy o částku 18 – 20 milionů Kčs a ministerstvo financí se obávalo, že se jedná pouze o způsob, jak obejít zákony a převést jmění vystěhovalců v hotovosti tak, aby nemuseli složit hotovost na vázaný účet pro cizince u některé československé devizové banky.

¹¹³ tamtéž

¹¹⁴ Jedná se o brigádu židovských dobrovolníků, která byla organizována na pomoc nově vznikajícímu státu Izrael výhradně z československých občanů. Většina členů brigády využila této příležitosti k vystěhování do Izraele. Podrobněji viz kapitola 7.

Fond Hagana¹¹⁵ byl dotovaný rovněž ze sbírek a měl sloužit pro sociální účely v rámci ČSR pro židovské obyvatelstvo. Fond spravoval opět Ústřední svaz sionistický ve spolupráci s organizací JOINT.

Fond Maas Alya¹¹⁶, neboli daně z vystěhování byl fondem, kterým disponoval pouze **Palestinský úřad** (resp. vyslanectví)¹¹⁷ a byl spravován **Dr. Felixem**. Byl dotován z vybíraných poplatků za vystěhování. Výše poplatků byla stanovována podle majetkových poměrů jednotlivců, údajně mělo jít o fond ilegální, který byl izraelskými úřady zakázán a o němž mělo vědět jen několik zaměstnanců vyslanectví. Mělo být vybráno přes 100 milionů korun. To byly údaje, které ministerstvo financí získalo pravděpodobně během vyšetřování případu **Treitel**¹¹⁸.

Zajímavou institucí, jejíž existence a účel hodně podtrhuje poučivé trendy, je bezpochyby **Svaz československo- izraelského přátelství** (s.53-56), který byl založen 10. 11. 1948 a jeho předsedou se stal **Karel Kreibich**, 1. místopředsedou **Bedřich Koblížek** (ÚRO), 2. místopředsedou **Josef Büchler** (Ústřední svaz sionistů), a tajemník **Vladimír Weigner**. Svaz měl původně fungovat plně v intencích KSČ a neměl být záležitostí čistě židovskou. Počítalo se s tím, že především důvěrníci nebudou Židé. Vždyť čestným předsedou byl sám ministr informací **Václav Kopecký**. Svaz měl fungovat jako organizace, pomocí níž by bylo možné kontrolovat vystěhovalectví do Palestiny, měl nahradit či úplně vyřadit **Palestinský úřad**, který pro tyto záležitosti dosud fungoval, všechny sbírky mezi Židy měly být

¹¹⁵ NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s.1-3

¹¹⁶ tamtéž

¹¹⁷ Po vzniku státu Izrael přejalo vyslanectví nového státu úkoly Palestinského úřadu a obě instituce se zvláštním způsobem a nepříliš zřetelně proluly.

¹¹⁸ podrobně viz kapitola 7

nadále podchyceny pomocí Svazu (doslova, jak píše Štamberger, „aby se peníze dostaly do našich rukou“)¹¹⁹. Ve zprávě Štamberger navrhuje, aby byli Židé, kteří prchají z Polska na území ČSR, posíláni zpět. Poté, co začalo vyšetřování „sionistů“, uskutečnil Svaz přátel Izraele pokus převést na sebe 80% prostředků všech fondů a sbírek ve prospěch Izraele a ponechat vyslanectví k dispozici pouze 20%. Tento pokus však nevyšel.¹²⁰

Kromě výše uvedených fondů byly zřizovány i instituce, které měly sloužit členům židovské brigády¹²¹. Jednou z takových organizací byla cestovní kancelář **Merkaz**, která se starala o rodiny členů brigády židovských dobrovolníků, o pasy, sociální výpomoc atd. Finance získávala od Dr. Felixe a v představenstvu byl Šachta, mjr. Dr. Lebovič a Kahan.¹²²

Jednou z nejdůležitějších židovských institucí, jejíž buňky působily po válce i na území Československa byla zajisté **Židovská agentura**¹²³ (**Jewish Agency**- nebo také **Sochnut**). Cílem této mezinárodní, nevládní organizace se sídlem v Jeruzalémě, která vznikla v roce 1929, byla a je pomoc Židům z celého světa s přistěhováním do Izraele. Před vyhlášením státu Izrael fungovala Židovská agentura jako prostředník mezi Židy v Palestině a světovým židovstvem na jedné straně a mandátní vládou a ostatními silami na straně druhé. U zrodu stál například **Chaim Weizmann** (v té době ředitel World Zionist Organization) a **Louis Marschall** (v té době ředitel American Jewish Committee). Jedná se tedy o instituci se značným politickým vlivem, jejíž jednání často nebylo zcela v pořádku. Po vzniku státu Izrael přestal

¹¹⁹ NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 56

¹²⁰ NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s. 8

¹²¹ viz kapitola 7

¹²² tamtéž

¹²³ Encyclopaedie Judaica, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo: Jewish Agency (autor hesla: Amnon Hadary

teoreticky existovat důvod pro její další fungování, avšak její cíle byly pouze posunuty na starost o nové přistěhovalce.

V poválečném Československu působil také **JOINT** (či **JDC**), který měl sídlo v USA a v Praze a Bratislavě byly jeho úřadovny. Celý název této organizace zní **American Jewish Joint Distribution Committee**¹²⁴ a byla založena 27. 11. 1914 americkými Židy původem z Německa (např. Felix M. Warburg, Jakob H. Schiff, Louis Marschall) s cílem finančně podporovat židovské oběti válek či pogromů. Například mezi lety 1919- 1920 vydal Joint 22,7 milionů dolarů na pomoc Židům, kteří prchali před hrůzostrašnými polskými a ukrajinskými pogromy. Po válce byl Joint organizací, jejímž cílem bylo podporovat finančně jak jednotlivé občany židovského původu v zemích postižených nacistickým terorem, tak i některé spolky a vystěhovalecké akce do Palestiny i jiných států. Joint působil po válce i na území Československa. V pohovoru s **Laurou Šimkovou**¹²⁵ z ŽNOP k revizi procesu s náměstkem ministra financí **Otto Fischlem** se můžeme dočíst i o této organizaci. Zde Šimková vypovídá, že jednou pověděla Fischlovi o svém podezření, že Joint je „agentura“ (tzn. že se zabývá zpravodajskou činností- pozn. autora) a on jí na to odpověděl, že je naivní a že je v této době důležitější mít z toho devizy, i za cenu, že agenturou skutečně je.

Podobná organizace byla **HIAS**¹²⁶, neboli **United Hebrew Sheltering and Immigrant Aid Society**. Tato americká organizace, jejímž cílem byla pomoc židovským uprchlíkům a imigrantům do Ameriky, byla založena v New

¹²⁴ Encyclopaedie Judaica, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo: AMERICAN JEWISH JOINT DISTRIBUTION COMMITTEE (autor hesla: Yehuda Bauer)

¹²⁵ NA, fond KSČ – UV, Komise pro prošetření politických procesů I., sv.7, ar.j. 113, s.202

¹²⁶ Encyclopaedie Judaica, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo: UNITED HIAS SERVICE

Yorku v roce 1909 jako nástupce podobných starších institucí. V Československu měla úřadovny v Praze a Bratislavě a jejím úkolem bylo obstarávat písemné dokumenty pro vystěhovalectví do jiných států než do Palestiny (dokumenty pro vystěhování do Palestiny zajišťoval Palestinský úřad, viz výše).

Kolem roku 1948 existovaly na území Československa také pravicové sionistické organizace typu **Bejtar**¹²⁷, nebo také **Brit Hacoar**. Bejtar je zkratka názvu **Brit Trumpeldor**¹²⁸. Toto mládežnické sionistické hnutí bylo založeno v roce 1923 v Rize a hrálo důležitou roli ve výchově židovské mládeže spočívající především ve výuce hebrejského jazyka a kultury a výcviku v sebeobraně. Organizace se rozšířila do mnoha zemí a v roce 1931 v Gdaňsku se konal první světový kongres Bejtaru, kterého se zúčastnilo 87 delegátů z 21 zemí. Zde byl zvolen hlavou organizace (*rosh Betar*) **Zeev Jabotinsky**¹²⁹. Bejtar budoval v Palestině síť ozbrojených jednotek, jejichž cílem byla obrana židovských osad. V diaspoře byl hlavním cílem výchova

¹²⁷ Encyclopaedia Judaica, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo: BETAR (autor hesla: David Niv)

¹²⁸ **Josef Trumpeldor** (1880- 1920) byl veterán rusko- japonské války, ve které přišel o ruku, a byl dokonce rok vězněn v japonském vězení. Po propuštění začal s realizací svého projektu, výchovou halucim neboli „pionýrů“ pro život v zemi izraelské. V roce 1912 odešel do Palestiny, ale když začala 1. světová válka byl Turky deportován do Alexandrie. Zde se seznámil s další významnou osobností pravicového sionistického hnutí **Zeevem Jabotinským**. Začali společně formovat tzv. Židovskou legii (Jewish Legion), jako jednotku, která by bojovala na straně spojenců. Zapojili se do bitvy u Gallipoli. Poté Trumpeldor odjel do Ruska, aby zde vybudoval židovskou armádu, která by posílila řady Jabotinského legie. Jejich úkolem se měla stát obrana židovských obyvatel Palestiny. V Rusku však kvůli revoluci nepochodil a tak se vrátil do Palestiny a zformoval zde skupinku dobrovolníků, kteří se rozhodli bránit židovské osady (Metulla, Tel Chai, Ayelet Haschachar) na severu země. Na tyto vesničky byly podnikány silné útoky Arabů a například Metulla byly v roce 1919 úplně zničena. Trumpeldor podlehl zraněním, která utrpěl při obraně Tel Chai před dalším arabským nájezdem. Zemřel se slovy „Je dobré zemřít pro svou zemi.“, viz www.betar.co.uk/betaris/joseph.php

¹²⁹ **Zeev Jabotinsky** (1880- 1940) je jednou z nejvýznamnějších osobností sionistického hnutí. Svou kariéru začal jako novinář carského Ruska, spisovatel, básník, překladatel (překládal do ruštiny také Allana Edgara Poea, Danteho a spoustu židovských básníků a literátů). Propagoval ideu židovské sebeobrany proti pogromům a jedním z jeho nejdůležitějších projektů byla Židovská legie, vojenská jednotka, která byla zformována, aby se zapojila do bojů 1. světové války na straně spojenců. Jeho legie se později orientovala především na obranu židovských osad v Palestině před arabskými masakry. Za tyto „přečiny“ byl britskou vládou odsouzen na 15 let těžkého žaláře. Proti jeho zatčení se zvedla vlna odporu. Byl zakladatelem Bejtaru. V roce 1938 uveřejnil prorocký článek, v němž varoval polské židovstvo, že se blíží katastrofa a nastínil svůj plán evakuace východoevropských Židů, nebyl však vyslyšen. Jeho posledním cílem bylo vybudování Židovské armády, která by bojovala na straně spojenců. K jeho filosofii se hlásil také Irgun. Zemřel náhle 3. srpna 1940.

k sebeobraně proti pogromům. Za války se mnoho příslušníků Bejtaru zapojovalo do bojů proti nacismu na straně spojenců tím, že vstupovali do Palestinských jednotek Britské armády a později do Židovské brigády¹³⁰.

Po válce se Bejtar znovu snažil v Evropě navázat na předválečnou tradici. V čele **Bejtaru** v Československu¹³¹ stál údajně jakýsi **Ezra Markovič**, který měl být do své funkce delegován Palestinským úřadem. Členové se údajně scházeli v budově židovské radnice v Maislově ulici a také prý pořádali školení v **Mariánských lázních** v létě 1947 a v **Tatrách** v zimě téhož roku. V únoru roku následujícího se měl konat mezinárodní sjezd tohoto spolku v Bavorsku spojený s krátkým vojenským výcvikem. Tyto informace byly poskytovány **Štambergovi** ze zahraničního oddělení sekretariátu UV KSČ přímo některými členy **Bejtaru**. **Štamberger** sám se snažil proniknout do této organizace, neboť vzhledem k tomu, že se **Bejtar** profiloval jako hnutí pravicově sionistické- revizionistické, českoslovenští komunisté ve spolcích tohoto druhu spatřovali velké nebezpečí. U **Bejtaru** bylo i podezření z držení zbraní. Kurzu v Tatrách se nakonec zúčastnilo nějakých 80- 90 lidí.

V Československu byly také odbočky mezinárodní pravicové sionistické organizace **Irgun Zwei Leumi** (neboli **EZEL**- hebrejská zkratka z počátečních písmen názvu hnutí). Irgun¹³² byla židovská podzemní ozbrojená organizace založená na jaře roku 1931 skupinou příslušníků

¹³⁰ Židovská brigáda byla vytvořena v rámci Britské armády z židovských vojáků v Palestinských jednotkách.

¹³¹ NA, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 4, viz www.betar.co.uk/betaris/zeev.php a www.en.wikipedia.org/wiki/Ze'ev_Jabotinsky

¹³² Encyclopaedie Judaica, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo: IRGUN ZEVA' I LE'UMMI (autor David Niv)

Hagany¹³³, jako protest proti tomu, že se Hagana stále více zaměřovala pouze na obranu a kolaboraci s Brity. Později se k ní připojili i členové **Betaru** z Tel Avivu. Irgun byl ideologicky spojen s tzv. **revizionistickým hnutím**¹³⁴ a uznávali i jeho hlavního představitele **Vladimira Jabotinskeho**. S revizionistickým hnutím spolupracovali také na nelegální imigraci do Palestiny. Jejich cílem bylo bojovat proti arabskému teroru, ale také proti britské nadvládě a jejich židovským přísluhovačům. Aktivity proti britské mandátní vládě zesílily především po vydání britského **White Paper** v květnu 1939. Byly podnikány sabotáže na britském vládním majetku, útoky na bezpečnostní složky. Protože bylo v této době mnoho irgunistů zatčeno Brity, zformovala se nová ilegální skupina **Lechi** (Lohamei Herut Israel) pod vedením **Avrahama Sterna**. Irgunisté se také podíleli na boji proti nacismu vstupováním do britské armády do tzv. **Palestinských jednotek** a později do tzv. **židovské brigády** (Jewish brigade). Členové **Hagany** a **Židovské agentury** (**Jewish Agency**) se snížili k velice podlé kampani proti irgunu nazvané hebrejsky **sezon** (čili hunting season- lovecká sezona), která spočívala v únosech irgunistů a jejich předání do rukou britské mandátní vlády.

Aktivity Irgunu v Palestině vyvrcholily 22. 6. 1946 výbuchem nálože v jednom křídle **hotelu King David** v Jerusalemě, kde bylo sídlo britského vojenského velitelství a Palestinské vlády. Tento útok se neobešel bez obětí

¹³³ **Hagana**- vznikla jako podzemní vojenská organizace, která měla zajišťovat obranu židovských obyvatel v Erez Israel (israelské země), jejími členy byli bývalí příslušníci tzv. židovské legie (Jewish legion), která vznikla jako součást britské armády během 1. světové války. Ve 20. letech zesílily arabské útoky na židovské osady a bylo jasné, že britská armáda židovské obyvatelstvo Palestiny neochrání. Proto vznikla nutnost vytvořit vlastní organizaci, která by byla na Britech nezávislá. Po vzniku státu Izrael byla Hagana přeměněna v izraelskou armádu.

¹³⁴Orgánem revizionistického hnutí byla **Unie Sionistů- revizionistů** (Union of Zionists- Revisionists). Revizionisté byli v opozici vůči levicovému sionismu. Zakladatelem a vůdcem tohoto hnutí byl již výše zmiňovaný Zeev Jabotinsky., viz Encyclopedia Judaica

na životech, nutno ale zdůraznit, že se tak stalo hlavně vinou Britů, neboť Irgun telefonicky oznámil, že budova vybuchne, aby byl dostatek času ji evakuovat.¹³⁵ Nicméně Britové zakázali komukoliv z budovy odejít a na prchající ještě stříleli. Po vydání resoluce Spojených národů o rozdělení mandátního území Palestina 27. 11. 1947 vyšel Irgun z ilegality a nadále pomáhal s potlačováním arabského teroru.

V této souvislosti se musím zmínit ještě o jedné aféře, která příliš neprospěla pověsti **Irgunu**. Byl jí útok na vesnici **Deir Yassin**. Arabská blokáda **Jeruzaléma**,¹³⁶ která trvala 5 měsíců, těžce dolehla na 2500 židovských obyvatel starého města. Krize spojená s nedostatkem potravin kulminovala v dubnu 1948 a židovským konvojům se stále nedařilo vniknout do města a obnovit zásobování. Na vině byly arabské síly, které se snažily přerušit silnici spojující **Tel Aviv** s **Jeruzalémem** tím, že neustále ostřelovaly zásobovací konvoje. Arabové měli pod kontrolou několik strategických bodů, jedním z nejdůležitějších byla vesnice **Deir Yassin**. Kvůli situaci v Jeruzalémě byla zahájena 6. dubna **operace Nachschon**. 9. dubna **Irgun** rozhodl o útoku na **Deir Yassin**, neboť **Hagana** byla stále zaměstnána bitvou o jiný strategický bod **Kastel**. Byl to první útok **Irgunu** proti Arabům, protože před tím se orientovali spíše na boj s Brity.

Operaci popisuje ve své knize i pozdější izraelský premiér **Menachem Begin**.¹³⁷ Byla to těžká bitva se ztrátami na obou stranách. Než bitva začala, bylo **Irgunem** před vesnicí zaparkováno nákladní auto s ampliónem, ze kterého bylo hlasitou arabštinou vyvoláváno, aby kvůli chystanému útoku

¹³⁵ Menachem Begin, The Revolt, Story of the Irgun. Steimatzky 2003, s. 212- 230

¹³⁶ Michell Bard, Deir Yassin. Jewish virtual library,

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/History/deir_yassin.html

¹³⁷ Menachem Begin, The Revolt, Story of the Irgun. Jerusalem 2003, s. 162- 165

opustili vesnici všichni starci, ženy a děti. A většina opravdu odešla. Ze strategického vojenského hlediska tím **Irgun** přišel o moment překvapení a vystavil tak své členy zvýšenému nebezpečí. Bitva byla opravdu těžká, bojovalo se o každý dům.

Jeden z účastníků útoku¹³⁸ podává zajímavé svědectví. „*Moje jednotka zaútočila a přešla první řadu domů. Byl jsem mezi prvními, kteří vstoupili do vesnice. Bylo nás jen pár a každý kryl toho dalšího. Na konci ulice jsem spatřil muže v khaki oděvu, myslel jsem, že je to jeden z našich, běžel jsem za ním a řekl mu: ‚Pozor na ten dům!‘ Náhle se otočil, zamířil a vystřelil. Byl to irácký voják. Byl jsem zraněn na noze.*“

Po „masakru“ eskortoval **Irgun** vesnicí zástupce **Červeného kříže** a uspořádal tiskovou konferenci. **New York Times** popsaly situaci obdobně jako **Begin**. Čísla ztrát se liší. **New York Times** hovoří o 200 mrtvých Arabů, židovské zdroje o 250 z celkových 400 obyvatel vesnice a arabské zdroje uvádějí 110 mrtvých z 1000 obyvatel.¹³⁹

Zprávy o masakru žen a dětí¹⁴⁰ začala rozšiřovat arabská radiová stanice v **Ramallahu** a tohoto příběhu se chopili někteří židovští politici, pro které byl **Irgun** politickým rivalem. Dodnes se tyto lži opakují, aniž by je bylo nutné podložit jakýmikoli důkazy. V **operaci Nachschon** však měly pozitivní úlohu, neboť strach z podobných akcí vyvolal takovou paniku, že Arabové vzdávali své pozice absolutně bez boje.¹⁴¹

¹³⁸ Michell Bard, Deir Yassin. Jewish virtual library, http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/deir_yassin.html s odkazem na knihu Uri Milstein, History of Israels War of Independence, Vol IV. Lanham: University Press of America, 1999

¹³⁹ tamtéž

¹⁴⁰ Begin, s. 164

¹⁴¹ tamtéž

Tuto verzi potvrzují mnohá svědectví.¹⁴² **Hazen Nusseibeh**, editor arabských zpráv „Palestine Broadcasting Service“ řekl v interview pro BBC: „Zeptal jsem se **Dr. Khalidiho**,¹⁴³ jak bychom měli událostí využít a on odpověděl, že z toho musíme dostat maximum. A tak jsme sepsali tiskovou zprávu o tom, že v Deir Yassin byly vražděny děti a znásilňovány těhotné ženy. Prostě, vše, co k tomu patří.“ A další přeživší z Deir Yassin **Abu Mahmud** řekl, že vesničané proti této verzi protestovali. „Řekli jsme, že tam žádné znásilňování nebylo, ale **Dr. Khalili** odpověděl, že to musíme tvrdit, aby arabské armády přišly osvobodit Palestinu od Židů.“ A jsou další svědci, kteří tyto výpovědi potvrzují. Například **Mohammed Radwan**, který bojoval na straně Arabů, řekl totéž **Paulu Holmesovi** (Reuters) v jednom rozhovoru. Další svědkem je **Ayish Zeidan**, neboli **Haj Ayish**, který tehdy ve vesnici jako „náctiletý“ bydlel.

Po vzniku státu Izrael vstoupili někteří členové Irgunu do nově vzniklé armády židovského státu. Mezi významné představitele tohoto hnutí patří například **Menachem Begin** (pozdější izraelský premiér), **David Raziel** (padl u Bagdadu v roce 1941, když se účastnil akcí britské tajné služby proti pronacistickému režimu Rashida Aliho v Iraku).

Zástupci Irgunu jednali o podpoře i s československým ministrem zahraničí **Janem Masarykem**. Jeden z nich **Eliahu Lankin** se setkal s Masarykem koncem ledna 1948. Masaryk mu vyjádřil sympatie, ale omluvil se mu, že nemůže vydat oficiální prohlášení namířené proti Velké Británii, neboť Československo s ní udržuje přátelské vztahy. Zástupce Irgunu se setkal i s **Rudolfem Slánským**. V KSČ však nenašli podporu pro své akce,

¹⁴² Prof. Yehuda Lapidot, History of the Ezel. <http://www.etzel.org.il/english/ac17.htm>

¹⁴³ Dr. Hussein Khalili- „secretary of the Arab Higher Commitee“

neboť byli pravicovou organizací. Nějaké zastánce však Irgun našel mezi úředníky ministerstva vnitra, kteří pomáhali získat cestovní doklady a s jejich pomocí byl údajně zřízen na Slovensku výcvikový tábor, který fungoval pod rouškou tábora mládeže organizace **Bejtar**.¹⁴⁴

Jako poslední významnější židovskou pravicovou organizaci, jejíž činnost byla obnovena po válce, musím uvést **Agudat Jisrael**.¹⁴⁵ Jde o světové židovské hnutí a politickou stranu, jejímž cílem je již od počátku zachování ortodoxního židovství. Bylo založeno v roce 1912 jako reakce na reformistické tendence židovské společnosti v předválečném Německu a sdružovalo ortodoxní židovstvo Německa, Maďarska, Polska a Litvy. Mezi nejranější představitele této organizace patřil např. **Chaim Soloveichik**, rabín v Brestu Litevském. Po nástupu nacismu se změnil postoj Agudat Israel vůči sionismu. V roce 1937 proběhl **třetí světový kongres Agudat Israel v Mariánských Lázních** a zde bylo rozhodnuto o spolupráci se sionistickým hnutím. První kongres po válce byl svolán v roce 1947 opět do **Mariánských Lázní**. V roce 1948 se z hnutí stala v Izraeli politická strana. Aktivity Agudat Israel v poválečném Československu souvisely také s ilegálním vystěhovalectvím. V **Mariánských Lázních** byla zřízena **ješiva** (škola náboženství), která však byla spíše prostředkem k vystěhování jejích studentů.

Dlouhou tradici zde měly i levicové sionistické organizace typu **Hašomer Hacair**. Tato organizace také v roce 1948 neodmítla spolupráci s československými komunisty, a zavázala se dodávat informace o irgunistech

¹⁴⁴ Moshe Yegar, Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů. Praha 1997, s. 66

¹⁴⁵ **Encyclopaedia Judaica**, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo: Agudat Israel (autor hesla: Menachem Friedmann)

včetně seznamů jejich členů, tiskovin atd.¹⁴⁶ **Hašomer Hacair** se stala v Izraeli jednou ze složek tzv. **Sjednocené dělnické strany - Mapam**, neboli izraelské sociální demokracie.

Erich Turner¹⁴⁷ je autorem memoranda, jehož obsahem je návrh na vytvoření **židovského antifašistického komitétu** v Československu jako „*nestranné pokrokové organizace pod vlivem KSČ*“ podle sovětského vzoru. Jeho úkolem mělo být především ovlivňování československých Židů „*podle potřeb budovatelského díla*“, podpora komunistů v Palestině a vytvoření pokrokové representace, která by zastupovala Československo na WJC (World Jewish Congress).

Tentýž **Erich Turner**¹⁴⁸ podnikl v roce 1949 společně se ženou **Editou** studijní cestu do Izraele, kde hodlali sesbírat materiál na společnou knihu o nově vzniklém státě. Cesta splnila svůj účel a v roce 1950 publikace skutečně vyšla. O jejím politickém zabarvení nemůže být pochyb, neboť je věnována „*boji pokrokového tábora Izraele*“ a autorem předmluvy byl **Walter Stamberger** ze zahraničního oddělení UV – KSČ. Kniha je přínosem hlavně z toho důvodu, že ukazuje postoje československých komunistů těsně před změnou politické linie. O chvíli později by již vyjít nemohla. V předmluvě se dočteme, že se jedná o „*objektivní rozbor palestinské otázky, bez předsudků a zkreslování. Kniha si klade za úkol ukázat historické podmínky, za jakých se vyvíjel palestinský problém, odhaluje buržoazně-nacionalistické pozadí sionismu a jeho ‚socialistické‘ přetvářky, kterou bojuje proti jednotě a bojovnosti dělnické třídy v Izraeli...*“

¹⁴⁶ NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 45

¹⁴⁷ NA, fond KSČ UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 7

¹⁴⁸ Erich Turner – Edita Turnerová, Stát Izrael, Malá země velkých problémů. Praha 1950

Židovské spolky byly únorovými událostmi postíženy více než židovské obce. Po vydání zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem začaly být spolky považovány za pozůstatek z dob minulých. Jejich existence již podle státních orgánů nebyla nutná, neboť péči o náboženské záležitosti na sebe převzal stát a ostatní státem povolené církve a náboženské společnosti měly k uspokojení náboženských potřeb stačit. Spolkový zákon¹⁴⁹ z roku 1867 a liberální spolková praxe byly likvidovány v roce 1951, kdy byl dne 12. července schválen **zákon č. 68 o dobrovolných organizacích a shromážděních**. Tímto zákonem bylo povoleno pouze několik „dobrovolných organizací“, jako například **Revoluční odborové hnutí, Jednotné svazy zemědělců, Československý svaz mládeže, Svaz československo - sovětský svaz přátelství, Československý svaz žen, Československá obec sokolská a Československý červený kříž**. Další dobrovolné organizace mohly vzniknout pouze s povolením ministerstva vnitra. Tímto zákonem byly zrušeny veškeré starší právní předpisy týkající se **spolčovacého a shromážděvacího práva**.

¹⁴⁹ Jirí Křest'an - Alexandra Blodigová - Jaroslav Bubeník, Židovské spolky v českých zemích v letech 1918 – 1948. Praha 2001, s. 14

3. KAPITOLA

POVÁLEČNÝ ANTISEMITISMUS NA SLOVENSKU

Antisemitismus byl po válce stejně tak jako před ní a během ní mnohem silnější na Slovensku než v českých zemích. Během války to byli právě Slováci, kteří arizovali židovský majetek a kteří dokonce platili Němcům za transporty „svých“ Židů do koncentračních táborů. Poválce byla na Slovensku tak silná nechuť napravovat vlastní křivdy spáchané na „vlastních“ Židech, že stále silící napětí vyústilo v letech 1945 a 1946 v časté pogromy a protižidovské výtržnosti.

Hlavní pogromy se odehrály v Prešově v létě 1945, v Topolčanech na konci roku 1945, dva pogromy v Bratislavě v létě 1946 a 1948. Bohatý na tyto akce byl především srpen roku 1946, kdy proběhly v Komárně, Nových Zámčích a v Žilině.¹⁵⁰

K **pogromu v Topolčanech** došlo 24. 9. 1945 následkem neopatrného výroku židovského lékaře **Karola Bergera**, který, když mu bylo přivedeno nemocné dítě k očkování proti tyfu, řekl, že tomuto dítěti nepomůže již očkování, neboť je podvyživené. Paní, která toto dítě dovedla k lékaři, rozšířila zvěst, že židovský lékař vraždí křesťanské děti. Do pogromu se zapojily i dvě roty československé armády, které zde sídlily.¹⁵¹ Je však ještě i jiná verze, ve které byl ten samý lékař povolán k očkování dětí proti tyfu do dětského internátu. Během očkování řekly tři matky, že lékař otravuje jejich děti. „*V tom okamžiku přišla čtvrtá žena, která slyšela slovo otravovat, vyběhla z místnosti a volala po ulici, že židé otravují křesťanské děti. V tom*

¹⁵⁰Věstník ŽNO, č. 9/VIII., z 5. září 1946

¹⁵¹Buflínová – Dufek - Kaplan, Československo a Izrael 1945- 1956, Dokumenty. Praha 1993, s. 18

okamžiku sběhli se již topolčanští obyvatelé, vnikli do místnosti a pobodali dr. Bergera noži. Současně vnikli organisovaně do všech židovských bytů a obchodů, kde byli židé zaměstnání, neboť nedostali ani jeden zpátky své obchody, vytáhli židovské obyvatele, bili je železnými tyčemi, kolbami a jinými předměty. K houfu lidí přidalo se též vojsko a četnictvo a zúčastnilo se výtržností protižidovských.“¹⁵² Při tomto pogromu bylo zraněno 44 osob, z toho 14 těžce.

Vzhledem k faktu, že ústřední úřady následně po této události mlčely, napsala Rada ŽNO 1. 10. 1945 dopis vládě s požadavkem o vyjádření a tvrdé zakročení proti viníkům¹⁵³. V tomto dopise si stěžuje mimo jiné i na to, že nebylo na Slovensku přikročeno k rehabilitaci Židů, ani k restituci židovského majetku. A že nepřátelské postoje vůči Židům se objevují i na Moravě, zvláště pak v Olomouci a na Vsetínsku. Na program jednání vlády se tato záležitost dostala pouze na základě upozornění ministra zahraničí Jana Masaryka až 2. října.

Zajímavý je zápis z jednání vlády¹⁵⁴, který odhaluje postoje jednotlivých ministrů k této události. Především ministr zahraničí **Jan Masaryk**, ministr **Hubert Ripka**, ministr spravedlnosti **Jaroslav Stránský**, tehdejší náměstek předsedy vlády a vůdce KSČ **Klement Gottwald** i náměstek vlády a hlava KSS **Viliam Široký** se nad pogromem pohoršovali, zvláště nad účastí příslušníků československé armády, a požadovali okamžité vyšetření. **Stránský** dokonce žádal, aby byli vyloučeni ze všech ozbrojených útvarů lidé, kteří byli kdykoli činní v Hlinkově gardě nebo v jiných fašistických organizacích. Naopak náměstek předsedy vlády **Ján Ursíny** a

¹⁵² NA, MV-NR, KA 12014, inv. č. 128, Pogromy na Slovensku

¹⁵³ NA, MV-NR, KA 12014, inv. č. 128, Pogromy na Slovensku

¹⁵⁴ Buflínová – Dufek - Kaplan, Československo a Izrael 1945- 1956, Dokumenty. Praha 1993, s. 17 - 27

ministr financí **Vavro Šrobár** vytrvale omlouvali chování Slováků asociálním chováním Židů před válkou, jejich údajným působením proti Československé republice, ale i špatnou zásobovací situací. **Ursíny** dokonce vznesl obvinění, že mezi konfidenty a spolupracovníky tisoovského a německého režimu bylo 52 Židů a že se ani jinak nezapojili do odboje. Ministr informací **V. Kopecký** neustále opakoval, že jediný způsob přežití Židů uvnitř české a slovenské společnosti je jejich totální asimilace. Následujícího dne 3. října vydala vláda prohlášení, ve kterém události odsoudila a nařídila urychlené vyšetřování. Z důvodu pozdní reakce vlády se v tisku neuvádělo datum, kdy k pogromu došlo.¹⁵⁵

Pozdější vyšetřování prokázalo, že hlavními iniciátory protižidovských nepokojů bylo „klerikálně fašistické“ podzemí Slovenské strany ľudové a výtržností se účastnila i policie a armáda. Při demonstracích se tyto akce schovávaly za slogany prosazující samostatnost Slovenska a boj proti komunismu.¹⁵⁶ Místo tvrdého potrestání viníků došlo pouze k zastavení židovských restitucí, neboť slovenská politická reprezentace došla k závěru, že hněv lidu byl skutečně vyvolán obavami z důsledků restitučního zákona. „Pogromčící“ nebyli potrestáni a slovenští antisemité tím byli utvrzeni v přesvědčení, že podobný způsob prosazování politiky má i nadále budoucnost.

Kromě těchto událostí zabíjely tlupy ukrajinských Banderovců Židy na východě Slovenska v obcích **Ulič a Kalbasov** a napadaly je i jinde. Místní vesničané zabavili majetek po zavražděných Židech a přeživší vyhnali.¹⁵⁷ Do

¹⁵⁵ Petr Bednařík, *Židé na stránkách českého tisku v roce 1945. Československo na rozhraní dvou epoch* nesvobody, Praha 2005, s. 200n.

¹⁵⁶ Yeshayahu Jelínek, s. 539

¹⁵⁷ Yeshayahu Jelínek, s. 538

vesnice Kalbasov vtrhli Banderovci 6. prosince 1945, vnikli do domů, nechali se obsluhovat, potom znásilnili ženy a všechny zastřelili. Bylo zde zavražděno 14 lidí.¹⁵⁸ Dopis Rady ŽNO předsedovi vlády ze dne 23. 12. 1945¹⁵⁹ upozorňuje také na zvěsti, že členové SNB nekladli Banderovcům žádný odpor a že se dokonce pogromů účastnili, a to minimálně tím, že Banderovcům označili židovské domy.

Zpráva strážmistra NB z Uliče Sňady z 8. 12. 1945¹⁶⁰ popisuje události podrobně. K slovenským občanům se Banderovci, kterých bylo kolem padesáti, chovali velice slušně a příslušníkům bezpečnosti nabízeli cigarety. Říkali, že bojují proti Židům a komunistům. Nikdo nezakročil. Podle jeho pozorování šlo o velice dobře organizovanou jednotku s částečně ruskou a částečně německou SS výzbrojí. Pravděpodobně mezi nimi byli i sudetští Němci.

Další protižidovské akce na Slovensku se odehrály v roce 1946 také v Čadci, Žilině, Rajeckých Teplicích, Vrbovém, Komárně, Nových Zámcích, Zlatých Moravicích, Levicích, Zbehách, Šuranech, Točanech, Urmíně a Humenném.¹⁶¹

Ani **Bratislava** nezůstala ušetřena podobných akcí.¹⁶² Stalo se tak u příležitosti partyzánského sjezdu, který probíhal od 1. do 5. srpna 1946. Již dlouho před tím se však veřejně agitovalo v antisemitském duchu. Věstník Rady židovských náboženských obcí z 5. srpna 1946 informoval čtenáře o oběžníku, který již 7. února 1946 rozeslala okresní odbočka Svazu partyzánů v Dunajské Středě všem ostatním odbočkám s výzvou k protižidovským

¹⁵⁸Eugen Barkány - Ludovít Dojč, Židovské náboženské obce na Slovensku. Bratislava 1991, s. 438

¹⁵⁹ NA, MV-NR, KA 12014, inv. č. 128, Pogromy na Slovensku

¹⁶⁰ tamtéž

¹⁶¹ Jan Mlynárik, Dějiny Židů na Slovensku. Praha 2005, s. 319

¹⁶² tamtéž s. 320

akcím. Během těchto pěti dní bylo přepadeno pět bytů v Židovské ulici, dvakrát také vtrhli výtržníci do židovské lidové kuchyně v Zámecké ulici a soustavně byli napadáni Židé na bratislavských ulicích, napaden byl dokonce i židovský dívčí internát ve Šrajberově ulici.

2. srpna začaly také protižidovské akce v **Komárně**. Zde dav rozbil výlohy dvou obchodů a napadl domov židovské mládeže. 4. srpna se podobné akce udály v **Nových Zámcích**, kde dav přepadl kavárnu Ungar. 4. a 5. srpna se rozhořely nepokoje také v **Žilině**, tradičním to centru Ľudňáků. Výsledkem byla násilná razie v hotelu Metropol, jež si vyžádala 15 zraněných Židů.

Bilance protižidovských útoků jen v těchto čtyřech lokalitách činí násilné vniknutí do deseti židovských bytů, vážné poranění devatenácti Židů, zdemolování židovské lidové kuchyně atd. Počet lehce zraněných byl neodhadnutelný.¹⁶³

Všechny tyto události nasvědčují tomu, že nešlo v žádném případě o akce spontánní, ale o předem plánovanou a organizovanou činnost, které nebylo z oficiálních míst zabráněno, přestože indicií, že bude provedena, bylo dostatek. Přesto byla první úřední zpráva Zpravodajskou agenturou Slovenska publikována až 6. srpna a ještě se snažila celou věc bagatelizovat. Protože však informace prosákla i do zahraničí, nebylo již možné věc utajit. Proto vydala Zpravodajská agentura Slovenska 7. srpna novou zprávu, která již útoky připustila. Zmiňuje se v ní o ilegální organizaci Vesna, která byla údajně autorem letáků, které byly šířeny zejména v mimořádném vlaku, který přijel 3. srpna z východního Slovenska.¹⁶⁴

¹⁶³ Věstník ŽNO- číslo 9/VIII z 5. 9. 1946

¹⁶⁴ Mlynárik, s. 320

20. srpna 1946 vydalo ministerstvo vnitra zprávu *Původci protižidovských akcí na Slovensku zjištění*, podle které měli být za vším Maďaři. Výtržnosti tak měly být využity proti Maďarsku v souvislosti s odsunem. Poukazováno bylo na vzrůstající antisemitismus v Maďarsku (pogrom v Miškolci) a úmyslně byl přehlížen fakt, že ve stejné době došlo k podobným protižidovským akcím i v oblastech bez maďarského obyvatelstva.¹⁶⁵

Antisemitismus na Slovensku nebezpečně stoupal a jeho protagonisté, podpoření jistou beztrestností, si dovolovali čím dál tím více. Problém byl v tom, že členové bezpečnostních složek na Slovensku se rekrutovali z řad partyzánů. A mezi partyzány nebyla nouze o podobné protižidovské akce už během povstání. V lesích nad obcí **Ladce** (okres **Považská Bystrica**) partyzáni vyvraždili skupinu Židů, kteří se zde ukrývali. Ale vyvražďovali i jinde, za povstání i po skončení války. Židovští uprchlíci ukrývající se v horách byli v hrozně situaci, protože jim hrozila smrt jak z rukou Němců, tak z rukou partyzánů. Je například známý případ Jána Kováčika, tajemníka místní organizace Svazu partyzánů, který si budoval vlastní ozbrojenou skupinu určenou pro boj proti Židům. Když byl souzen, prohlašoval, že se svého boje nikdy nevzdá.¹⁶⁶

Podobné akce neměly v českých zemích obdobu. Proto jsem tuto kapitolu věnovala pouze antisemitismu na Slovensku. Pogromy však probíhaly i jinde v Evropě, příkladem za všechny budiž pověstný pogrom v Kielcích v Polsku.

¹⁶⁵ Mlynárik, s. 321

¹⁶⁶ Mlynárik, s. 326 - 327

4. KAPITOLA

ZNEUŽITÍ DEKRETŮ PREZIDENTA REPUBLIKY PRO DISKRIMINACI ŽIDŮ

Skutečná situace Židů po válce nebyla vůbec veselá. Stále se museli potýkat s antisemitismem, vraceli se do svých rodných obcí a domů, kde nikoho nenacházeli. Příbuzní i známí již nežili a neměli tedy proč zde zůstat. Byli i případy, že sousedé schovávali v domácnostech jejich osobní věci, jako knihy, povlečení, porcelán aj. a některým se příliš nechtělo tuto kořist vracet. Na Slovensku v této době není nouze ani o pogromy.

Dekrety prezidenta republiky byly bohužel po válce často zneužívány jako praktický nástroj antisemitismu. **Rada ŽNO** musela neustále intervenovat v případech perzekuce Židů, kteří se v 1930 přihlásili k německé národnosti. V **§4 dekretu prezidenta republiky č. 5/1945**, se doslova píše, že *„za osoby národnosti německé nebo maďarské jest považovati osoby, které při kterémkoli sčítání lidu od roku 1929 se přihlásily k německé nebo maďarské příslušnosti nebo se staly členy národních skupin nebo útvarů, nebo politických stran, sdružujících osoby německé nebo maďarské příslušnosti.“* Československé státní občanství bylo nezbytnou podmínkou k začlenění do společnosti, bez československého občanství neměl člověk nárok na restituci majetku a mohl být dokonce zařazen do odsunu.

Díky Radě dva tisíce Židů s tímto problémem československé státní občanství získaly. V podobné situaci se nacházeli i **Židé z Podkarpatské Rusi**. Ta byla v roce 1945 odstoupena **Sovětskému svazu** a většina židovského obyvatelstva přehla do **Rumunska, Maďarska a Československa**,

kde jim nyní hrozila repatriace. Díky intervenci v Moskvě mohla část z nich optovat pro Československo.¹⁶⁷ Židé byli také zařazováni do odsunu a byl jim zabavován majetek jako Němcům, v případě, že se před válkou hlásili k německé národnosti. Totéž platilo, pokud se Židé v roce 1930 hlásili k národnosti maďarské, i když to přicházelo v úvahu spíše na Slovensku.

O této praxi hovoří i stížnost **RŽNO** ministerstvu vnitra z 19. října 1945, ve kterém protestuje proti diskriminaci židovských občanů „německé národnosti“ okresní správní komisí v **Ústí nad Labem** a žádá tím pro ně urychlené vydání osvědčení o československém státním občanství.¹⁶⁸ Okresní správní komise totiž vydala vyhlášku, podle níž „i Židé, byť byli v době okupace persekvováni, jsou osobami německé národnosti, jestliže se k ní přihlásili při sčítání v roce 1930“¹⁶⁹ a musí být také označeni bílou páskou jako Němci a na jejich majetek má být uvalena národní správa. Tato praxe sice nebyla každodenní, ale nebyla ani ojedinělá.

Na tento vývoj reagoval **13. září 1945** již výše zmíněný **výnos Ministerstva vnitra pro orgány rozhodující v případech zachování československého státního občanství osobám židovského původu s německou nebo maďarskou národností**.¹⁷⁰ Výnosem je stanoveno, že „v případě osob židovského původu německé a maďarské národnosti je tedy zpravidla splněna jedna z podmínek stanovených dekretem č. 33/45 Sb. pro zachování státního občanství československého a pro vynětí jiného než zemědělského majetku z konfiskace podle dekretu č. 108/45 Sb., totiž utrpení pod nacistickým nebo fašistickým terorem.“

¹⁶⁷Wehle, s. 506

¹⁶⁸Buflínová – Dufek - Kaplan, Československo a Izrael 1945- 1956, Dokumenty. Praha 1993, s. 28

¹⁶⁹ tamtéž s. 29

¹⁷⁰ tamtéž s. 55

Ovšem problém nebyl tak docela vyřešen, neboť tu zůstala možnost konfiskace židovského majetku jeho původnímu vlastníkovi, z důvodu, že se on či jeho rodina před válkou provinila na českém a slovenském národu **germanizací** či **maďarizací**. Tento způsob byl poté využíván v celém Československu, jak dokládají mnohé případy. Tato obvinění byla většinou velice účelová, absurdní a nesmyslná. Bohužel účinná, neboť dokázala vyburcovat veřejnost k protižidovským akcím.

Ve svých požadavcích měli Židé v Československu dva velké zastánce. Byli jimi tehdejší ministr zahraničí **Jan Masaryk** a prezident **Edvard Beneš**. Jak vyplývá z archivních materiálů, antisemitismus byl častějším a běžnějším jevem spíše na nižších stupních administrativy¹⁷¹. **Jan Masaryk** také silně intervenoval v případě židovských uprchlíků z východní Evropy, kteří hromadně přecházeli přes území Československa na západ a do tehdejší Palestiny. Dělo se tak z důvodu vzrůstajícího antisemitismu v těchto zemích a také proto, že se ti, kteří přežili hrůzy koncentračních táborů, často neměli kam vrátit a jejich jedinou nadějí byla Palestina.

Díky intervencím **Rady ŽNO** bylo také vydáno několik podstatných výnosů, jimiž mělo být zamezeno páchání bezpráví na židovských občanech ze strany státních úřadů (zařazování do odsunů, zabavování majetku jako majetku státu nepřátelských osob- Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů). Šlo zejména o **výnos ministerstva vnitra ze dne 13. září 1946**, který poprvé vyslovuje nutnost uznání toho, že všechny osoby židovského původu, vyjma nepatrné výjimky, trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem, pevně vymezuje pojem germanizace, dává závazné směrnice pro posuzování otázky

¹⁷¹Wehle, s. 510

státního občanství a konfiskace. Další výnos je z **10. září 1946 o zákazu odsunu osob židovského původu do Německa.**

Ovšem následující výnos nebyl z daleka tak příznivý jako dva předcházející. Spíše naopak. **Vyhláška osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy z 3. 12 1946** stanoví, jak má být naloženo s některými movitými věcmi, konfiskovanými podle **dekretu č. 108/1945 Sb.**, které jsou v úschově, opatrování, správě, detenci, nebo držbě osob fyzických a právnických. Na základě této vyhlášky museli Židé, kteří se vrátili z koncentračních táborů a ze skladů majetku dostali náhradou za své nacisty uloupené zařízení bytu či domu majetek zkonfiskovaný Němcům, musí tento majetek vrátit či za něj zaplatit, stejně, jako lidé kteří se k němu dostali z jiných důvodů. Náhradu svého vlastního majetku, který měl mnohdy nesrovnatelně větší hodnotu, měli žádat jako kompenzaci válečných škod.¹⁷²

Rada ŽNO čerpala své finanční zdroje právě z tzv. **terezínské podstaty**. **Terezínská podstata**¹⁷³ se jako pojem začala používat pro označení movitého majetku, který shromáždili během války Židé deportovaní do terezínského ghetta. Po likvidaci ghetta zde tento majetek zůstal. Na tento stav bylo upozorněno MSP, které převzalo správu majetkové podstaty a zajistilo její převezení do pražských skladišť. Svou povahou měla patřit spíše pod Národní správu Židovské rady starších. Jak píše **Kurt Wehle** ve své zprávě pro delegaci Rady ŽNO z roku 1947¹⁷⁴, československá vláda se 5. ledna předcházejícího roku usnesla věnovat **tzv. terezínskou podstatu** ve prospěch osob, které prošly Terezínem. Jednalo se především o likvidaci

¹⁷² Věstník ŽNO, č. 7/IX z 1. 4. 1947, s. 93- 94

¹⁷³ NA, fond MPSP (1941 – 1956), KA 346, sign. 4028, Zpráva o dohlídce v NSŽRS

¹⁷⁴ NA, fond KSČ - ÚV, 100/24, zpráva vedoucího tajemníka dr. Kurta Wehleho na Shromáždění delegátů Rady ŽNO

textilních skladů a skladů předmětů sloužících živnostenským, lékařským a jiným účelům. Z oněch textilií nabídla RŽNO 40% k upotřebení nežidovským obětem války. Z finančních prostředků podstaty byla vládou uvolněna ve prospěch Rady záloha ve výši 60 milionů korun. O rok později, když byly prostředky vyčerpány, bylo zažádáno o uvolnění další zálohy. Tomu však zabránil **zákon o Likvidačním fondu měnovém**. V roce 1948 bylo totiž rozhodnuto, že terezínská podstata bude likvidována a její majetek převeden na **FNO** a finanční hodnoty na **Likvidační fond měnový**. To se samozřejmě nelíbilo židovským funkcionářům. **Kurt Wehle** se kvůli **terezínské podstatě** tak rozhádal s představitelem čsl. státu, že musel po únoru 1948 ihned opustit republiku.¹⁷⁵

Téměř veškeré výdaje Rady šly na rehabilitace židovských obětí nacistického teroru. Rada se snažila získat pro tyto účely i ten židovský majetek, o který se nikdo nepřihlásil. Tyto snahy však byly negovány **Fondem národní obnovy**.¹⁷⁶ Na ten si ve svém projevu stěžoval předseda Rady Arnošt **Frischer**.¹⁷⁷ Fond od restituentů totiž žádal, aby mu byly zaplaceny všechny investice a tzv. nadhodnoty, které byly za nacistické okupace do domu nebo podniku investovány (často z výtěžku tohoto židovského podniku) a nepřipustil, aby restituenti takové požadavky kompenzovali újmou, která jim vznikla například stárnutím strojového zařízení, zanedbáním budov nebo prostě ušlým ziskem. S takovými požadavky se restituent musel obrátit na zmizelého Němce nebo opět na náhradu válečných škod.

¹⁷⁵ Tomáš Jelínek, Židovská komunita v hledáčku Státní bezpečnosti. Euro, č. 11/12. 3. 2007, s. 74 - 76

¹⁷⁶ Wehle, s. 518- 519

¹⁷⁷ NA, fond KSČ- ÚV, 100/24, Projev předsedy Rady ŽNO ing. Arnošta Frischera na shromáždění delegátů Rady

Velkým úspěchem vyjednávání representantů židovských institucí s vládou byl **restituční zákon**. Tento **zákon č. 128/1946 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících** byl vydán Prozatímním národním shromážděním 16. května 1946. Stanovoval, že jakékoliv majetkové převody a majetkově-právní jednání, ať už se týkalo majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatné v případě, že k nim došlo po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové či politické perzekuce. Neplatné byly také ty majetkové převody, které se udály na základě neplatného právního předpisu, tj. předpisu, který byl vydán po Mnichovu a byl v rozporu s československou ústavou a zákony. Nárok na restituci majetku měly pouze osoby státně spolehlivé. Za osoby státně nespolehlivé byli považovány jak **osoby fyzické** (kolaboranti, nebo jednotlivci s německou či maďarskou národností s výjimkou osob, které prokáží, že zůstaly věrný Československu, byly v odboji nebo trpěly pod nacistickým terorem), tak **osoby právnické** (Německá říše, Království maďarské, NSDAP, fašistické strany maďarské a jiné útvary, organizace, podniky, zařízení, spolky, fondy, atd.). Nárok byl promlčený po třech letech od vydání tohoto zákona. O nároku rozhodoval příslušný okresní soud a restituční řízení, včetně knihovního zápisu bylo osvobozeno od poplatků s výjimkou toho, pokud majetek v restituci přecházel na dědice či právní nástupce. V takovém případě bylo nutné zaplatit daň z převodu, jakoby věc přešla z původního vlastníka na jeho právního nástupce.¹⁷⁸

¹⁷⁸ zákon č. 128/1946 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících

Dá se říci, že veškerá legislativa vydaná ve prospěch Židů byla podložena nekonečným a zdoluhavým vyjednáváním židovských organizací. Tyto úspěchy však byly negovány 2. července 1947 vydáním **zákona o likvidačním fondu měnovém**. **Jan Masaryk** se ještě snažil, aby zákon nebyl schválen, ale nebyl ve svém snažení úspěšný.¹⁷⁹ Podle tohoto zákona se majetek, který je předmětem § 16 restitučního zákona, přikazuje jako příjem tomuto **Likvidačnímu fondu měnovému**. Jednalo se o majetek z tzv. **tereziínských podstaty**, dále majetek, o který se nikdo nepřihlásil, stejně tak jako majetek, který nebylo možné individualizovat, neboť na nacistických účtech splynul. Veškeré dřívější snahy židovských institucí o to, aby zbytky lupy okupantů stejně tak jako slovenského štátu převzali právě ti oloupení jako kolektivní rehabilitaci, tak vyšly, nehledě na sliby vlády, vniveč.¹⁸⁰

Zákon o Likvidačním fondu měnovém znamenal velký zásah do dosavadní politiky reparací. Když byla po druhé světové válce uzavřena mírová smlouva s Rumunskem a Maďarskem, byla těmto státům uložena povinnost, aby restituční, avšak individuálně nerestituovatelný majetek byl převeden na instituce sdružující přeživší osoby persekvovaných skupin, za účelem rehabilitace zbylých členů a rekonstrukce jejich institucí. Tentýž požadavek uplatňovali českoslovenští Židé vůči své vládě. Československý závazek byl v tomto směru upraven článkem 8 Dohody o reparacích od Německa, o založení mezispojeneckého reparačního a o vrácení spojeneckého zlata. Tímto článkem se ČSR zavázala poskytnout pomoc obětem nacistické persekuce z prostředků v dohodě určených.¹⁸¹

¹⁷⁹ Wehle, s. 520

¹⁸⁰ NA, fond KSČ- ÚV, 100/24, zpráva vedoucího tajemníka dr. Kurta Wehleho na Shromáždění delegátů Rady ŽNO

¹⁸¹ NA, fond MPSP (1941 – 1956), sign. 4028, Zpráva o dohlídce u NSŽRS

Původně měly být židovské majetkové podstaty zajištěny a spravovány ve **FNO** odděleně od konfiskovaného majetku a měl být zřízen kontrolní sbor, jehož součástí bude i **RŽNO**, který bude na správu tohoto majetku dohlížet. Pak došlo k projednávání **zákona č. 141 ze dne 2. července 1947 o likvidačním fondu měnovém** a připomínkové řízení proběhlo hladce, ale v poslední chvíli bylo do textu návrhu zákona vsunuto ustanovení, že **LFM** se přikazuje jako příjem restituovatelný majetek, jehož bylo pozbyto v době po 29. září 1938 v důsledku rasové perzekuce, který nebude oprávněným osobám vrácen.¹⁸²

Rada ŽNO se všemožně snažila odvrátit schválení tohoto zákona, jak dokládá i článek s názvem **Zákon o likvidačním fondu schválen**, který vyšel ve **Věstníku z 15. 7. 1947**¹⁸³. Bylo podniknuto mnoho intervencí u činitelů vládních i parlamentních, bylo jednáno se **Svazem osvobozených politických vězňů** i s vedoucími osobnostmi politických stran. Ještě 1. 7. 1947 poslala Rada vládě písemný protest a zvláštní dopis poslancům ÚNS. Přesto byla 2. 7. 1947 osnova zákona o likvidačním fondu měnovém schválena v plném znění.

Z roku 1947 pochází také pokus židovských představitelů zvrátit nastávající trend audiencí u prezidenta Beneše 20. března. Zástupci židovských organizací v českých zemích i na Slovensku informovali Beneše o situaci na Slovensku, o Varnsdorfské stávce a o neochotě Zápotockého zakročit v těchto událostech. Nebylo to však nic platné.¹⁸⁴

¹⁸² NA, fond MPSP (1941 – 1956), sign. 4028, Zpráva o dohlídce u NSŽRS

¹⁸³ Věstník ŽNO, č. 14/IX.

¹⁸⁴ Wehle, s. 524

Zpráva o dohlídce u **Národní správy Židovské rady starších**¹⁸⁵ v závěru konstatuje, že po únoru 1948 odešly z **RŽNO** osoby, které proti **FNO** a **LFM** protestovaly a na jejich místa přišli noví vedoucí, kteří mají k uvedeným otázkám jiný postoj a od té doby je v této záležitosti klid.

Vyhláškou ministerstva práce a sociální péče ze dne 31. října 1950 byla **Národní správa Židovské rady starších likvidována**. Likvidaci provedl Fond národní obnovy za součinnosti ministerstva práce a sociální péče a Státního úřadu pro věci církevní. Veškeré movitosti a nemovitosti, které měla **NSŽRS** ve správě přešly pod **FNO**. Předán byl i všechn účetní a spisový materiál včetně závěrečné bilance.¹⁸⁶

Celkově nutno konstatovat, že poválečný stát až do roku 1948 neprosazoval antisemitskou politiku. Antisemitismus se projevoval spíše jednotlivými excesy, které měly na svědomí jednotlivci. V kauzách, kde hrál stát hlavní roli, byl většinou sledován nějaký vyšší zájem jako například znárodnění, nebo prostě zisk. Situace se radikálně změnila až po únoru 1948, kdy byli Židé vybráni za třídního nepřítele a antisemitismus hrál hlavní úlohu v politických procesech.

¹⁸⁵ NA, fond MPSP (1941 – 1956), sign. 4028, Zpráva o dohlídce u NSŽRS

¹⁸⁶ NA, fond MPSP (1941 – 1956), KA 345, sign. 4024- NSŽRS- závěrečná zpráva a konečná rozvaha k 31. 10. 1950

5. KAPITOLA

RESTITUCE ŽIDOVSKÉHO MAJETKU

Právní základ pro restituce židovského majetku dala exilová londýnská vláda především svými dekrety prezidenta republiky z let 1944 až 1945. Mezníkem se stalo datum 5. leden. 1943, kdy sedmnáct spojeneckých vlád na konferenci v St. James Palace v Londýně¹⁸⁷ podepsalo deklaraci o neplatnosti veškerých převodů nebo dispozic s majetkem, které byly provedeny pod okupačním či nepřátelským režimem. Na vydání vlastního „vládního prohlášení o majetkových převodech provedených pod tlakem nepřátelské okupace“ se československá exilová vláda usnesla již 17. 10. 1941. Určujícím datem pro neplatnost těchto přesunů majetku se stal 27. květen 1938. Začalo se tak hovořit o navrácení majetku odňatého původním vlastníkům „z důvodů národní, politické a rasové persekuce“.

Relevantní dekrety:

- **Dekret .p. r. č. 11/1944 z 3. 8. 1944 o obnovení právního pořádku**
- **Dekret pr. r. č. 2/1945 z 1. 2. 1945 o mimořádných opatřeních k zajištění hospodářského života na osvobozeném území**
- **Dekret pr. r. č. 5/1945 o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody**
- **Dekret č. 12/1945 z 21. 6. 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa**
- **Dekret č. 108/1945 z 25.10 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondch Národní obnovy**

¹⁸⁷ Věstník ŽNO, č. 6/VIII., s. 41-43

Nejdůležitějším dekretem, který se zabýval restitucemi majetku byl **dekret č. 5/1945 Sb.**,¹⁸⁸ ovšem i zde byla otázka restitucí řešena spíše deklarativně, jako již předtím v Londýně. Způsob uplatnění nároků byl totiž vyhrazen dalším dekretům. V § 24 tohoto dekretu však přímo umožňuje, aby byl vrácen majetek, daný pod národní správu a patřící dělníkům, rolníkům, živnostníkům, drobným a středním podnikatelům, úředníkům, příslušníkům volných povolání a osobám v podobném sociálním postavení či jejich dědicům, kteří přišli o tento majetek z důvodu národní, politické či rasové perzekuce, pokud nejde o osoby uvedené státně nespolehlivé.

Restituce se rozběhly až po vydání **směrnic k dekretu č. 5 v dubnu 1946**. Nejslabším bodem dekretu č. 5 bylo, že jeho platnost byla omezena pouze na historické země. Na Slovensku nebyl přijat. A až do vydání restitučního zákona, který platil i pro Slovensko, zde podobná úprava neexistovala.

Restituční řízení mělo být podle **směrnic k § 24 dekretu č. 5/1945 Sb. ze dne 16. března. 1946**¹⁸⁹ dvojinstanční. Proti rozhodnutí místního národního výboru (dále již jen NV) bylo možné se odvolat k okresnímu NV. Proti rozhodnutí ONV, rozhodoval-li v první instanci bylo možné se odvolat k zemskému NV. A nakonec, proti rozhodnutí ZNV v první instanci, bylo možné odvolání k věcně příslušnému ministerstvu.

Další důležitou normou byl samozřejmě i tzv. **restituční zákon č. 128/46 Sb.**¹⁹⁰ ze 16. května 1946 *o neplatnosti některých majetkově- právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do*

¹⁸⁸ Věstník ŽNO, č. 6/VIII., 41- 43

¹⁸⁹ Konfiskace, správa a převod nepřátelského majetku, zákony vyhlášky, směrnice a pokyny, Právní odbor Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze 1947, s. 528

¹⁹⁰ Konfiskace, správa a převod nepřátelského majetku, zákony vyhlášky, směrnice a pokyny, Právní odbor Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze 1947, s. 530- 534

majetku vzházejících. Zákon kodifikuje, že jsou neplatné jakékoliv majetkové převody a majetkoprávní jednání, ať už se týkají movitého či nemovitého majetku, veřejného či soukromého, pokud k nim došlo po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické perzekuce. Osobami státně nespolehlivými se míní Němci a Maďaři, pokud neprokáží aktivní účast v odboji, zrádci a kolaboranti. Státně nespolehlivé byly i osoby české a slovenské národnosti, pokud se dopustili germanizace či maďarizace a to i před válkou. Toto bylo později využíváno jako argument pro zamítnutí restitučních nároků mnohých Židů.

Veškeré žádosti o restituci musely být podány přímo u Národní správy majetkových podstat Majetkového úřadu a Vystěhovaleckého fondu. Tato instituce dále předala žádosti k posouzení Ministerstvu ochrany práce a sociální péče, nebo Ministerstvu financí. Restituovat bylo možné jak majetek nemovitý, tak movitý.¹⁹¹ Majetek nemovitý bylo možné restituovat za podmínky, že byl za okupace převeden na Vystěhovalecký fond, na Německou říši, Majetkový úřad a podobné německé instituce, jejichž majetkové podstaty byly spravovány právě Majetkovým úřadem. Nebo pokud byl de facto ve správě shora uvedených institucí, ačkoliv knihovně nebyl na tyto převeden.

Restituce movitého majetku se týkala svršků, uložených ve skladech Národní správy a jejích úřadoven, které byly zajištěny okupantskými úřady u soukromých osob a malých obchodníků. Šlo mimo jiné o cenné papíry, šperky a cennosti. Platila také notifikační povinnost osob, které měly v úschově židovský majetek.

¹⁹¹ NA, fond MPSP, 6521, ŽNO

Oprávnění k restituci měl buď původní vlastník, dědic, nebo právní zástupce. Restituent musel dodat osvědčení o národní a státní spolehlivosti, které vydávaly příslušné Národní výbory, dále osvědčení o národnosti, k čemuž sloužil výpis ze sčítání obyvatelstva v roce 1930, nebo osvědčení o státním občanství vydané po 5. 5. 1945. U příslušníků československého zahraničního odboje byl dostačujícím vojenský list. U restitucí nemovitého majetku bylo potřeba předložit i výpis z pozemkové knihy.

Dne 15. května 1945 vznikla další instituce a to **Národní výbor pro likvidaci Židovské rady starších**. Vznikl z pověření Národního výboru, aby, jak uvádí jeho zpráva o činnosti¹⁹², „na základě svých přípravných prací provedených již v době nacistického režimu přispěl k definitivnímu zúčtování s rasistickými zřízeními“. Výbor měl mít následující úkoly: zajištění majetku Židovské rady starších, pomoc státním úřadům při repatriaci z koncentračních a pracovních táborů a z ghetta v Terezíně, obstarat těmto lidem nejnutnější výpomoc peněžitou i hmotnou, zajistit nacistickou evidenci Židů a zjištění jejich osudu dotazováním se svědků a lidí, kteří unikli plynovým komorám v Osvětimi a smrti v pracovních táborech. Touto novou evidencí se měl vytvořit základ pro pozdější majetková vypořádání. Výbor měl také pomoci se správou majetku Vystěhovaleckého fondu. Jen v Praze to činilo 1 600 domů a v celém protektorátu 20 000 domů a parcel. Bylo také nutné uvolnit ze skladů zabaveného majetku potřebné prádlo a šatstvo pro repatrianty a zapůjčit nejnutnější nábytek.

Velice informativní je i zpráva Národní správy o zjištění a zajištění movitostí¹⁹³. Píše se v ní o osudu „svršků“ neboli movitostí, které zabavily

¹⁹² NA, fond KSČ- ÚV 100/24/2-4

¹⁹³ NA, fond MPSP, sign. 6521, ŽNO

nacistické úřady. Jedná se především o Majetkový úřad, Vystěhovalecký fond a Židovskou radu starších. Zatímco svršky zabavené gestapem osobám persekvovaným byly obvykle svázeny do sběrných skladů Majetkového úřadu, majetek Židů odvečených do koncentračních táborů byl soustředěn ve sběrných skladech tzv. **Oberlandratů** a **Reichsauftragsverwaltungen**. Také bylo zahájeno pátrání po svršcích **Pozemkového úřadu** (tzv. **Bodenamtu**) a to u všech zasilatelských firem, museí, tavíren drahých kovů, zastaváren, hudebních učilišť, ve veřejných skladištích, v bývalých služebnách v tzv. **Dienststelle des Befehlshabers der Sicherheitspolizei** a u celní pátrací služby (**Zollfahndungstelle**).

Peněžní hodnoty deportovaných osob byly obyčejně převedeny na sběrné účty **Vystěhovaleckého fondu** u **České banky Union** v Praze nebo u **České eskomptní banky**. Na tato konta byly převáděny jednak zůstatky účtů těchto osob u různých peněžních ústavů, výnosy z prodeje cenných papírů, cenných balíčků a pojistek a jednak cenné papíry, pojistky a cenné balíčky do deposita. Vázané účty, vkladní knížky a peněžní poukazy mohly na těchto účtech splynout a pozbýt tak svou individualitu. Problémem pro restituce těchto hodnot byl i fakt, že účty Vystěhovaleckého fondu byly z větší části Němci spotřebovány. Proto se i toto zahrnuje do náhrady válečných škod.¹⁹⁴

Při prodeji židovských cenných papírů byly ústavy nuceny poukazovat 20% z výnosu na účet R 780, **účet Reichsprotektora u Kreditanstalt der Deutschen** v Praze, nebo na účet u **České banky Union**. Cenné papíry byly také převáděny v kusech do deposit Vystěhovaleckého fondu. Šperky peněžní ústavy předávali buď přímo zástupcům Vystěhovaleckého fondu či převáděly

¹⁹⁴ tamtéž

na ony zmíněné účty. Téměř ve všech případech však došlo k zpracování balíčků tím způsobem, že šperky byly rozebrány, drahokamy prodány a drahé kovy po roztavení odevzdány **Národní bance**.¹⁹⁵ Firma **Hadega**¹⁹⁶ pak obvykle poukazovala peněžní protihodnotu buď na vázaný účet původního vlastníka, nebo přímo Vystěhovaleckému fondu.

Expertní tým zabývající se výzkumem židovského zlata došel k poznatku, že všechna depozita v Národní bance, České bance Union a České eskomptní bance byla zajištěna Rudou armádou jako sovětská válečná kořist. Dlouhým vyjednáváním se část podařilo získat zpět, ale zbytek byl v roce 1946 nenávratně odvezen do Sovětského svazu.¹⁹⁷

Osudy životních pojistek byly také různé. Vystěhovaleckým fondem zabavené pojistky byly převedeny na uvedené účty. Z těchto pojistek se zachovalo pouze několik. Obvykle byly předány zástupcům fondu a ti sjednali odkup u pojišťovny. Pokud pojistky nebyly dotčeny byl restituent nucen jednat přímo s pojišťovnou.

Pokud jde o **Majetkový úřad**, zde byly zůstatky z účtů, výnosy z prodeje cenných papírů, pojistek a cenných balíčků poukazovány na sběrné účty Majetkového úřadu u Poštovní spořitelny a Národní banky. Majetek, hlavně deposita cenných papírů, vkladních knížek a cenných balíčků, byl však také veden na tzv. podúčtech Majetkového úřadu znějících na jméno

¹⁹⁵ tamtéž

¹⁹⁶ Za okupace platil pro židovské vlastníky zákaz prodeje cenností, zejména předmětů z drahých kovů, tedy platiny, zlata a stříbra, drahokamů a perel. Ten byl v lednu 1940 zrušen, ale jejich prodej byl výslovně omezen jen na společnost *Hadega* (Handelsgesellschaft mit beschränkter Haftung, Prag), která tím získala monopol na zpeněžování židovských cenností. Původní vlastníci získali přímo peníze jen tehdy, pokud částka nepřesáhla 500 korun. Pokud byla částka vyšší, převáděly se peníze na výše zmíněný vázaný účet. Viz: Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939- 1945, Praha 2001, s. 19- 20

¹⁹⁷ Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939- 1945, Praha 2001, s. 64

původního vlastníka. A to u České banky Union, České eskomptní banky a u Kreditanstalt der Deutschen.

Židovský majetek, který byl za války uloupen nacisty v Československu je možné rozdělit do dvou velkých skupin. První je majetek, s jehož identifikací a individualizací nebyl problém. Jednalo se především o majetek nemovitý. Druhou velkou skupinou byl židovský majetek, který splynul a nebylo možné ho individualizovat. Tedy například majetek z tzv. Terezínské podstaty, či majetek, který splynul na nacistických účtech. Restituce se tedy týkaly především první skupiny. Hodnoty ze skupiny druhé měly být použity na kolektivní odškodnění židovských obětí. Realita však byla poněkud jiná.

Redaktor Věstníku **Štěpán Engel** se vyjadřuje ve svém článku Starý stesk nad novou vyhláškou¹⁹⁸ velice pesimisticky o restitucích židovského majetku: *„Vyslovíme-li statistickou otázku, kolik zabraného židovského majetku bylo vráceno vrátivším se židovským občanům, dospějeme k překvapivému zjištění, že ho není ani deset procent původního množství a že tedy, vyjádříme-li to v procentech, držitelé odcizeného židovského majetku, počítaje v to i Fond, nevrátil ani tolik procent židovského majetku, kolik procent židovských životů vrátily nacistické továrny na smrt....Zda bylo desíti procentům navrátivších se Židů , na něž ve frontách na smrt pro náhlé uzavření nacistické rozdělovny plynu, šibenic, nemocí a hladu už nedošlo, vráceno aspoň deset procent celkového židovského majetku movitého i nemovitého, dalo by se statisticky snadno zjistit, avšak už i jen letmý pohled*

¹⁹⁸ Věstník ŽNO, č. 7/IX z 1. 4. 1947, s. 93- 94

poučí každého o tom, že tomu tak není, neboť by to přece nezbytně zároveň znamenalo, že byly vyřízeny všechny restituční žádosti.“

Úspěchy, kterých bylo dosaženo díky restitučnímu zákonu, byly zmařeny politickým převratem v únoru roku 1948. Jan Masaryk byl mrtev a Edvard Beneš zemřel nedlouho po něm. Již nebylo mocných zastánců. Nastaly těžké časy.

5.1. RESTITUCE V PRAXI

Je otázkou, nakolik se v následujících kauzách jednalo o čirý antisemitismus z důvodů antisemitských či o antisemitismus uplatňovaný jako nástroj ke znárodňování či k dosažení osobního prospěchu. Je to jistě důležité, pokud se budeme zabývat antisemitismem v Československé republice. Výsledek takového jednání byl však stejný, zvláště pro toho, proti komu byl onen útok veden. Přišel o majetek a byl terčem antisemitské kauzy. Jemu nezáleželo na tom, z jakého popudu to bylo.

Chronologicky první, známější případ konfiskačního výměru proti dědicům židovského podniku, byl **případ bratří Goldmannů**¹⁹⁹, dědiců **mechanické tkalcovny A. Löwy a spol.** Dva ze čtyř bratrů Julius a Eduard zahynuli v koncentračním táboře. Zbývající dva, Max a Rudolf, nacistické běsnění přežili, jeden se z koncentračních táborů vrátil a druhý přečkal válku v Palestině. Přestože se všichni bratři přihlásili v roce 1930 k české národnosti, přestože ve své firmě zaměstnávali z dvou set sedmdesáti zaměstnanců pouze 6 Němců, přesto znělo odůvodnění konfiskačního výměru tak, že „*v době zvýšeného ohrožení republiky nadržovali germanizaci*“ a to

¹⁹⁹ Věstník ŽNO, č. 6/X. z 6. 2. 1948, s. 57- 58

tím že zaměstnávali Němce. **Štěpán Engel**, který se této kauze věnoval na stránkách **Věstníku**, napsal: „... *jméno Goldmann je sice hodno zvěčnění mezi dobrými Čechy a vlastenci na pamětní desce města Police nad Metují, nikoli však hodno zvěčnění v pozemkové knize téhož města.*“ ... „*Frontální útok ONV v Broumově proti vlastnictví bratrů Goldmannových dostal účinnou boční posilu, když Čsl. textilní závody, národní podnik, projevíly zájem o přičlenění závodu. Jsme doma, už si nebudeme lámat hlavu, jak to vlastně bylo s tou germanisací nebo s tím nadržováním germanisací!*“

Nejznámější kauzou se však stala již mnohokrát popisovaná **varnsdorfská stávka**.²⁰⁰ Šlo o **mechanickou tkalcovnu Julius Beer ve Varnsdorfu**, jejíž původní majitel **Emil Beer** byl pod tlakem donucen přepsat svou továrnu na říšského Němce J. Eichlera, peníze, za které si ji Eichler „koupil“, byly poukázány (jak jsem již popisovala výše), na vázaný účet u České eskomptní banky. Emil Beer s manželkou a oběma syny musel uprchnout před nacistickým terorem do zahraničí a válku přežil ve Velké Británii. Největším problémem pro místní komunisty po válce bylo, že se rodina Beerova nenechala deportovat do koncentračních táborů. Bylo mu vyčítáno, že se měl za války dobře, že po návratu do Varnsdorfu vystěhoval ze své vily dělníky a že se před válkou provinil germanizací a to i přesto, že se při sčítání obyvatelstva v roce 1930 nepřihlásil k německé národnosti, ale k židovské.²⁰¹ Jak napsal ve svém článku pro **Věstník Štěpán Engel**²⁰²: „*Kouzelné slůvko germanisátor samozřejmě nesmělo chybět v tomto velkolepě založeném útoku na dvaasedmdesátiletého starce. Zázračné slůvko vykazující*

²⁰⁰O varnsdorfské stávce viz propagandistický pamflet Růžena Hlušíčková, *Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945 – 1948*. Praha 1983, s. 53- 63

²⁰¹Věstník ŽNO- č. 7/IX z 1. 4. 1947, s. 88- 89

²⁰²Věstník ŽNO- č. 6/IX., s. 72- 73

všechny přednosti žvýkací gummy: budí sliny, je lepkavé, můžete jej táhnout do nekonečna a přežvykovat, i když už dávno ztratilo chuť i půvab.“

Jeho úloha germanizátora nebyla totiž nikdy doopravdy prokázána. Emil Beer navštěvoval české školy, byl členem Národní jednoty severočeské, podporoval český kulturní život i české spolky a dával ve svém závodě přednost českým zaměstnancům. Tisk také zdůrazňoval, že se nepodílel na odboji. Tento argument je však naprosto nesmyslný, uvědomíme-li si, že v době formování československých zahraničních vojsk mu bylo téměř 67 let, tedy věk příliš vysoký pro vstup do armády. Dne 5. března 1947 byl pan Emil Beer přepaden na ulici a zásahem předsedy ONV ve Varnsdorfu byl vzat do ochranné vazby. Rada ŽNO a ŽNO Praha podala předsedovi vlády a všem jeho náměstkům, ministrům vnitra, spravedlnosti průmyslu a informací protest²⁰³ proti nezákonnému postupu ONV, zvláště pak proti ochranné vazbě, kterou československý právní řád vůbec neznal a v českých zemích se vyskytovala snad pouze za nacistů. Proti jeho pokusům o vyjmutí z národní správy se zapojili svou stávkou i dělníci továrny, takže nakonec byla potvrzena konfiskace majetku rodiny Beerovy.

Zajímavý je také případ **stávky v pražském obchodním domě ARA**²⁰⁴, který se snažil restituovat bývalý majitel **Karel Andres**. Kauze se dokonce dostala na stránky novin. Zaměstnanci začali 26. listopadu 1945 stávkovat, když národní správce Bureš, který byl zde před válkou ředitelem, odmítl Andresovi zakázat vstup do budovy. Zaměstnanci proto vyhlásili stávku a Ústřední rada odborů požádala policejní ředitelství, aby byli oba pánové

²⁰³ Věstník ŽNO, č. 6/IX., s. 69- 70

²⁰⁴ viz Petr Bednařík, Židé na stránkách českého tisku v roce 1945. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 200n.

vyvedeni. Většina novin stála na straně zaměstnanců. Karel Andres přeci emigroval do Ameriky poté, co velmi výhodně prodal svůj obchodní dům nějakému Němci a pak, když byla republika osvobozena, samozřejmě aniž by se o to sám přičinil, vrátil se zpět a znovu chce okrádat český národ. Pravda však byla, že do podniku byl v roce 1939 nasazen německý treuhänder a v následujícím roce byl podnik arizován. Říšský protektor poté nařídil prodej domu bratrům Kunertům z Varnsdorfu, přičemž už tak nízkou prodejní cenu poté říše zabavila z vázaného účtu. Sám Karel Anders vstoupil v roce 1942 do americké armády a jeho otec zemřel v terezínském ghettu.

Dalším příkladem bezpráví byl i **mohelnický případ**²⁰⁵. Po válce se vrátili do Mohelnice **bratři Grätzovi**, dva mnohokrát vyznamenaní zahraniční vojáci, kteří nasazovali své životy za svobodu Československa. Proti jejich restitučním nárokům byla také organizována stávka. Nikoli však v jejich podniku, nýbrž v podniku sousedním. Navzdory soudnímu výroku, jasnému znění zákona, slibům ministerstva průmyslu, navzdory jejich aktivní účasti v odboji, restituční nárok byl zamítnut.

To, že výše popsané události nebyly ojedinělé, dokládá další kauza, tentokrát ze **Žamberka**²⁰⁶, přestože v tomto případě šlo spíše o individuální zájem profitanta. Poté, co byly osvobozeny z koncentračních táborů, vrátily se do svého rodného města dvě ženy, dcery továrníka **Nettla**. Háček byl v tom, že se vrátily dědičky podniku se sto šedesáti zaměstnanci, podniku, jež dosud spravoval Němci ustavený, nyní však již novopečení revolucionář pan **Žizka-Schaschek**. Jedna z žen, paní Jelínková, se vrátila se synem Tomášem, tajně narozeným v koncentračním táboře a ukrývaným až do

²⁰⁵ Věstník ŽNO, č. 11/IX., s. 153- 154

²⁰⁶ Věstník ŽNO, č. 15/IX., s. 221

osvobození. Po návratu však slýchaly pouze: „*Hele židovky! Vrátily se a parchanta si sebou přinesly, o je vidět, jak trpěly, když my jsme tady zkoušely, dítě z koncentráku! Kdo to jakživ viděl?*“ Pan Žižka si ponechal vilu továrníka Nettla pro sebe, odmítl do ní ženy vpustit, dokonce jim nedovolil ani vstup na zahradu. kde by si mohly po dlouhém hladovění natrhat vlastní ovoce. Úřady přidělily ženám jiný obytný trakt na území továrny a tak jim pan Žižka alespoň vypnul vodu.

Oldřich Stránský vzpomíná ve své knize²⁰⁷ na osudy příbuzných ze **Zalešan**. Jeho bratranec **František Heller** chtěl po válce opět zprovoznit mlékárnu, kterou rodině zlikvidovali Němci. Několik místních lidí ho však označilo za kulaka a kapitalistu až ho nakonec z hospodářství vyhnali a mlékárnu přeměnili na státní statek.

Zajímavé je srovnání poměrů v Čechách se situací na **Slovensku**.²⁰⁸ **Slovenská národní rada** se usnesla na tom, že dekret prezidenta republiky č. 5/1945 z 19. 5. 1945 o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody platí pouze pro české země nikoli pro Slovensko. Vymínila si právo rozhodovat sama o osudu židovského majetku.

Nařízení SNR č. 50/1945 z 5. 6. 1945 uvaluje nucenou správu nad majetkem Němců, Maďarů a zrádců národa. Zvláště poslední kategorie umožňuje velice rozmanitý výklad. Tato norma na rozdíl od dekretu neobsahovala neplatnost oněch majetkových přesunů ani anulaci arizací. Tento rozdílný vývoj souvisí hlavně s faktem, že na Slovensku, oproti českým zemím, nearizovali Němci, ale sami Slováci. Mnoho arizátorů se po válce

²⁰⁷Oldřich Stránský, *Není spravedlnosti na zemi*. Praha 2002, s. 97

²⁰⁸O situaci na Slovensku viz Jan Rychlík, *Češi a Slováci ve 20. století, Česko-slovenské vztahy 1945-2000*. Bratislava 1998, kapitola o restituci židovského majetku s. 66-70.

stalo přímo členy KSS či movitější DS. Vůle k restituci židovského majetku tu tedy nebyla. Po válce zde proběhlo také několik pogromů, o nichž se zmínila již výše.

Značná část arizované půdy se po válce dostala podle **zákona č. 46/1940 Sl. z. o Puďácké pozemkové reformě** do správy zvláštní instituce **FSPM- "Fondu pre správu polnohospodárskych majetkov"** a tato „fondová půda“ zůstala i po válce v majetku státu. Tam, kde židovský majetek zůstal v držení soukromých osob, platila zásada, že stát ponechává majetkové poměry na dohodě mezi původním vlastníkem a arizátorem. Opravdu vtipné.

Židovské pozemky, které byly Slovenským státem vyvlastněny, byly podle výše zmíněné pozemkové reformy z velké většiny rozparcelovány a rozděleny mezi slovenské zemědělce. A těm je stát odmítl odebrat. A pokud přeci nějaký Žid získal zpět alespoň část svých pozemků, byly mu znovu zabaveny nedlouho poté, jako Maďarovi, pokud se v roce 1930 přihlásil k maďarské národnosti. Pro případnou restituci byly pozemky omezovány i rozlohou.²⁰⁹

Ze zápisu **62. schůze vlády z 2. října 1945**, která jednala v bodě V. o projevech antisemitismu na Slovensku²¹⁰, se dozvídáme podrobnější informace. Náměstek předsedy vlády **Viliam Široký** konstatoval, že *„židovská otázka na Slovensku nebyla vůbec řešena, že zákony z doby nesvobody zůstávají stále v platnosti, mnozí arizátoři jsou ještě ve svých funkcích. Židům se nevracejí byty, jejich nábytkové zařízení bylo rozkradeno, nejsou přijímáni zpět do svých dřívějších funkcí a úřadů, žijí v bídných*

²⁰⁹Yeshayahu Jelinek, *The Jews in Slovakia 1945- 48*. Avigdor Dagan, *The Jews of Czechoslovakia*. Philadelphia- New York 1984, III. Volume, s. 537- 538

²¹⁰Buflínová – Dufek - Kaplan, *Československo a Izrael 1945- 1956, Dokumenty*. Praha 1993, s. 17

poměrech, nemají potravin ani bytů, nemohou se účelně zapojiti do hospodářského života a jejich situace je zoufalá.“²¹¹

Otázka restitucí na Slovensku byla formálně uzavřena **restitučním zákonem č. 128/1946 Sb. z 16. 5. 1946**, který sice prohlašoval za neplatné majetkové převody za doby nesvobody, nicméně arizátoři se oháněli dobrovolným prodejem Židy a při všeobecném znehodnocování peněz byla neadekvátní i možnost finančního odškodnění na splátky.

Jedním ze známějších případů²¹² byly okolnosti **konfiskace firmy Weltson**, výroba kůží, v **Bratislavě**. Zpočátku vše probíhalo hladce. Soud totiž uznal nárok restituentů. Samotnou restituci však zablokovalo pověřenectvo pro průmysl proto, že podnik je nezbytný pro plnění programu národním podnikem Baťa. Když tento potvrdil opak, odůvodnilo své rozhodnutí tím, že proti jsou dělníci. Když však restituenti přinesli prohlášení závodní rady, že proti restituci nemá námitek, bylo nutné sáhnout k osvědčené pomoci **Slovenské rady odborů**. Její vyslanec vyzval zaměstnance k hlasování proti restituci a nehledě na skutečné výsledky hlasování rozhodl, že restituce provedena být nemá.

Jak jsem se již zmiňovala, situace slovenských Židů byla ve všech směrech horší. Nejenže slovenská vláda bojkotovala restituční zákon, antisemitismus zde byl mnohem rozšířenější. V těchto poválečných letech se stal každodenní zkušeností zdejších Židů. Vzrůstající antisemitismus vysvětlila slovenská politická reprezentace jako nervozitu občanů z hrozících restitucí a tak se tento argument stal důvodem k jejich zastavení.²¹³ Dokonce

²¹¹ tamtéž s. 18

²¹² Věstník ŽNO, č. 11/IX. s. 153-154

²¹³ tamtéž, s. 538

se vyskytl případ, kdy si policejní ředitelství v Bratislavě předvolalo židovského občana, jenž na útěku z transportu žil ilegálně, aby ho pokutovalo za přestupek proti přihlašovací povinnosti, kterou porušil, jako osoba určená k deportaci, svou sebezáchranou.²¹⁴

Štěpán Engel, redaktor **Věstníku**, nabídl ve svém článku **Kámen úrazu: restituční zákon** trefné přirovnání pro slovenské arizátory. „*Chamtiví držitelé židovských majetkových hodnot se dostali do duševního rozpoložení dědiců, seskupených po drahnou dobu se sklopenou hlavou u úmrtního lože nemocného s jehož skonem pevně počítali, a jenž náhle jeví známky života, takže by se nejraději na něho vrhli, aby ho uškrtili.*“ Engel dále píše, že zvláště aktivní ve slovním antisemitismu byl bratislavský časopis *Čas*, který, začal, „*sotva trochu pominul jásot nad osvobozením, brousit s podivuhodnou srdnatostí kopí na obranu politováníhodných arizátorů, dobrých slovenských synů, jimž měla být radost z navráťivší se svobody pokažena vrátivším se zbytkem židovstva, zle na ně dotírajícím o vrácení majetku, který si svého času přivlastnili, a jehož vlastnictví jim silou zvyku přirostlo k srdci.*“

V českých zemích probíhaly restituce snadněji než na Slovensku, situace byla ale komplikovaná, neboť se zde přidávaly tendence znárodnit a využít k tomu všech prostředků. Po roce 1948 byla většina restituovaného majetku opět zkonfiskována.

²¹⁴ Engel Štěpán, Kámen úrazu: restituční zákon. Věstník ŽNO, č. 9/VIII, z 5. 9. 1946, s. 75- 77

6. KAPITOLA

NOVÝ EXODUS

Velkým problémem v celé poválečné Evropě se staly miliony uprchlíků. Lidé z nacistických koncentračních táborů, zajateckých táborů a ti, kteří byli nuceně nasazeni na práci do říše se co nejrychleji a co nejkratší cestou snažili dostat domů. Nebylo to však vůbec jednoduché. Byly zřizovány nové tábory, ve kterých byli lidé nuceni čekat, dokud nebudou mít všechna povolení... Židovští uprchlíci také často zjistili, že už vlastně není, kam se vrátit. Byl to začátek jejich nové cesty, **nového exodu** do země zaslíbené.

Přes Československo proudily statisíce uprchlíků. Do polských Katovic byla pro tyto případy vyslána tzv. **Československá repatriační mise**²¹⁵, která se zabývala nejen repatrianty do Československa, ale i převozem lidí přes území republiky do jiných států. Československá repatriační mise úzce spolupracovala s **Pánstwowym Urzadem Repatryacyjnym** (P. U. R.) a **polským Červeným křížem** (P. C. K.), dále s odbočkou **rakouského Červeného kříže** (O. R. K.). Každý cizinec, který žádal o repatriaci, se nejprve hlásil u P. U. R., kde byla zjištěna jeho národnost a státní příslušnost a určen cíl jeho repatriace. Na základě těchto šetření vydal úřad jednotlivci osvědčení, nebo hromadné osvědčení pro více repatriantů z jednoho státu. V osvědčení bylo vždy uvedeno, že :

„P. U. R. , odbočka v Katovicích potvrzuje, že příslušník....., jménem....., narozený dne.....v....., který se až dosud zdržoval v německém zajetí v....., v koncentračním táboře v....., na nucených pracích v....., národností....., jede

²¹⁵NA, fond MZdr, kabinet ministra, nezprac. M 1712/45

do..... přes Československo, za účelem

Úřady vojenské i civilní, i úřady pohraniční se prosí, aby výše jmenovanému poskytly veškerou pomoc.“

Na podkladě těchto osvědčení byly v **Katovicích** sestavovány transporty, které měly být hlídány, protože byly deklarovány jako uzavřené, což znamenalo, že nikdo nesměl při průjezdu ČSR vystoupit ani nastoupit. V dokumentu ministerstva zdravotnictví se dále upozorňuje na to, že většina repatriantů nemá žádné osobní doklady mimo zřídka se vyskytujícího vytetovaného čísla z koncentračního tábora. Tímto upozorněním chtěli varovat před tím, že není jisté státní občanství repatrianta. Jak se píše v dokumentu, převážně polští Židé chtějí pod záminkou repatriace opustit Polsko a není v moci **Československé repatriační mise** usvědčit takové osoby z nepravdivých údajů. Podle oficiálních předpokladů mělo být měsíčně odtransportováno přes Československo 5000 osob.

Velkým problémem těchto transportů byly hygienické podmínky. Lidé si z koncentračních táborů odváželi vážné choroby, jako například břišní a skvrnitý tyfus. Vagóny byly neustále v provozu a jejich dezinfekci se nikdo nevěnoval.

Už ve výše zmíněném dokumentu se varuje před ilegálními přechody přes tzv. **zelenou hranici**. Tento pojem se dříve užíval pro vymezení úseku státních hranic mezi dvěma hraničními přechody.²¹⁶

Během této organizované migrace z Polska, kde poválečná vláda nebyla schopna a možná ani ochotna zastavit pogromy a jiné protižidovské akce, které byly na denním pořádku, přešlo přes naše území na 150 000 uprchlíků.

²¹⁶ Výkladový slovník krizového řízení a obrany státu, Ministerstvo vnitra - odbor bezpečnostní politiky, http://www.mvcr.cz/udalosti/slovička/371_odbor_info.html

Počty v neorganizovaných proudech uprchlíků (ilegální hnutí **Bricha**) z Polska, Rumunska a Maďarska nejsou odhadnutelné. Židovská obec je za finanční podpory státu umísťovala v uprchlických táborech (Náchod, Broumov) nebo v hotelích do doby, než se jim podařilo zařídit dokumenty k vystěhování.²¹⁷

BRICHA²¹⁸ (בריחה- hebrejsky útěk) je název podzemní operace, jejímž cílem bylo transferovat židovské uprchlíky z Polska, Maďarska, Československa, Rumunska, Jugoslávie, pobaltských zemí a Sovětského svazu do Palestiny. Jednalo se o stovky tisíc lidí, kteří na konci války zjistili, že už nemají domov, že neexistuje místo, kam by se chtěli vrátit. Začala tak masová migrace obětí holocaustu. Prvními iniciátory hnutí bricha byli v únoru a březnu 1944 vůdci židovských odbojových skupin, partizáni a organizátoři sionistických podzemních skupin, kteří se během války pohybovali na hranicích nacisty okupované Evropy. Vedoucími osobnostmi se stali **Abba Kovner** a **Yizhak Cukierman**.

Průchod osvobozenou Evropou nebyl vůbec jednoduchý, neboť spojenecké armády uzavíraly hranice. Bylo nutné hledat různé cesty. Jedna z nich vedla z Polska přes Slovensko do Maďarska a odtud přes Rakousko do Itálie. Jenže stalo se také, že britská armáda uzavřela v srpnu 1945 rakouské hranice a v oblasti Gratzu (Štýrského Hradce) zůstalo 12 000 uprchlíků. Byly podnikány pokusy o přechody hranice ilegálně v malých skupinkách. Do této akce se zapojili také vojáci z tzv. **Židovské brigády**²¹⁹ (**Jewish Brigade**) a na

²¹⁷ Wehle, s. 514- 515

²¹⁸ **Encyclopaedia Judaica**, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo **berihah** (autor hesla: Yehuda Bauer)

²¹⁹ tzv. židovská brigáda- jednotka utvořená z židovských vojáků v Britské armádě, viz kapitola 2.2.

financování se z počátku podílela také **Židovská agentura**²²⁰ (**Jewish Agency- Sochnut**). V první etapě do srpna 1945, kdy britská armáda uzavřela hranice, se podařilo transferovat 15 000 osob. V březnu 1946 se v Bratislavě konala schůzka představitelů hnutí Bricha. Od srpna 1945 posílalo hnutí uprchlíky do táborů pro tzv. **displaced persons**²²¹ v Československu a odtud je transferovalo do americké okupační zóny v Rakousku a do Bavorska. Alternativní trasa vedla od srpna 1945 také přes Štětín, Berlín a britskou zónu na severu Německa do americké zóny na jihu. Tranzit přes Československo, Rakousko a Maďarsko měl na starosti **Levi Kopelevič** (neboli Argov) a vše bylo koordinováno z Polska **Isserem Ben-Zvi**.

V Československu začal být problém židovských uprchlíků řešen nejdříve v souvislosti s likvidací **terezinského ghetta**²²², které bylo osvobozeno 10. 5. 1945 **Rudou armádou**. V prvních dnech odešlo z tábora vlastními silami 3700 osob. Problém, který zhoršoval repatriaci vězňů byla epidemie tyfu, která zde propukla a na kterou již v prvních dnech zemřelo kolem 500 lidí. Začala však repatriace a z Terezína vyjížděly vlaky do Maďarska, Rumunska, Německa i do jiných míst. V Američany osvobozené části Československa byl zřízen tábor pro přeživší Terezín, i pro další uprchlíky. Odtud byli uprchlíci přepravováni do **Salzburku** v Rakousku, nebo

²²⁰ viz kapitola 2.2.

²²¹ **DP**, neboli **displaced persons**- termín užívaný pro označení lidí, kteří byli vyhnáni ze svých domovů na základě nacistické perzekuce. Byl především používán pro ty osoby, které byly deportovány do koncentračních táborů, či táborů nucených prací. Na konci druhé světové války se nacházelo na území Německa a nacisty okupovaných států na 8 000 000 takto postižených osob. Vítězné mocnosti pokládali za hlavní prioritu provést urychlenou repatriaci. Do srpna 1945 se do svých zemí vrátilo téměř 5 000 000 lidí a další 1 000 000 do konce tohoto roku. Zbytek, a jednalo se především o osoby, které z různých a hlavně politických důvodů nemohly být repatriovány, byl umístěn do speciálních táborů tzv. **DP camps**, které zřizovala po celé Evropě organizace UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration). Problém židovských uprchlíků byl mezi ostatními specifický..., in: **Encyclopaedia Judaica**, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo **displaced persons** (autor hesla: Chaim Jahil)

²²² Moshe Yegar, Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů. Praha 1997, s. 68

do americké zóny v Německu. Část z nich převezli vojáci „židovské brigády“ při britské armádě do Itálie.

Mezitím byl v Praze v Josefské ulici zřízen otevřen úřad **Bricha**.²²³ Jeho pracovníci měli dobré vztahy s repatriačními úředníky československého **ministerstva výživy**. Do těchto akcí byly zapojeny i židovské spolky jako například **Agudat Jisrael** nebo **Bejtar**. Tyto aktivity byly usnadněny vytvořením sítě spolupracovníků z řad československých státních orgánů (ministerstvo vnitra, policie) a také s pracovníky na zastupitelských úřadech Francie a Itálie a americké vojenské správě.

Mezi prvními, kteří přišli do Prahy po skončení bojů byli členové **židovské brigády**²²⁴. V zimě 1945 pomáhal židovským uprchlíkům také tzv. **záchranný vlak**, který byl vyslán z Rumunska do Polska. Byly v něm převáženy stovky židovských sirotků ukrytých do té doby v kláštorech, křesťanských rodinách a jinde. V červenci 1945 dorazil tento vlak do Československa, zde Ruské vojenské úřady zatkly dospělé osoby, které vlak doprovázely. Děti byly poslány do Prahy, kde je převzal úřad Bricha a ten je přepravil do Palestiny.

U většiny židovských uprchlíků z Polska byla uvedena jako cílová země Řecko, neboť se poté nepředpokládala znalost středoevropských jazyků a tyto skupiny uprchlíků vedli hebrejsky mluvící chlapi, kteří tvrdili, že jsou z Řecka a že se vrací do svého rodiště. Tisíce těchto Řeků přecházely československé hranice až do listopadu 1948.²²⁵

Pogrom v Kielcích vyvolal mezi židovskými uprchlíky, kteří se stále ještě nacházeli na území Polska, velkou paniku. Polská vláda si byla vědoma

²²³ Yegar s. 68

²²⁴ Yegar s. 68- 69

²²⁵ Yegar s. 69

toho, že nebude schopna zabránit dalším výbuchům antisemitismu, začala spatřovat v hnutí **Bricha** jisté řešení židovského problému. V červenci 1946 byla **Cukiermanem** vedena oficiální jednání s polskou vládou a židovským uprchlíkům byl povolen přechod hranice do Československa.

O věci začala jednat také československá vláda. O problému informoval ministr sociální péče **Zdeněk Nejedlý**. Uvedl, že v okolí **Náchoda** bylo v této době soustředěno již kolem 4 000 osob, které přecházejí hranice na čtyřech místech. Dále upozorňoval, že věc bude nutné řešit, neboť se očekává, že brzy naroste počet uprchlíků až na 70 000. Výsledkem jednání bylo následující **usnesení**:²²⁶

„...Vláda, vyslechnuvši podrobnou zprávu ministra sociální péče o proudu židovských uprchlíků na československé území z Polska, k němuž došlo v poslední době v důsledku krvavých demonstrací a perzekuce proti židům v Polsku, se usnáší, že

a) ukládá ministru sociální péče, aby poskytoval těmto uprchlíkům první péči a pomoc;

b) ukládá ministru sociální péče, aby se ve spolupráci s ministrem vnitra postaral o nutná bezpečnostní opatření, zejména z hlediska bezpečnosti republiky proti nežádoucím živlům a aby učinil opatření, zajišťující, že všichni tito uprchlíci budou po dobu svého přechodného pobytu v Československu soustředěni ve vyhrazených střediscích tak, aby se nemohli rozprchnouti mezi obyvatelstvo a pokusiti se o trvalé usídlení zde;

c) ukládá ministrům zahraničních věcí, sociální péče a výživy, aby ministr zahraničních věcí nejprve zjistil s urychlením stanovisko polské vlády k této

²²⁶ NA, fond 100/24, sv. 141, a.j. 1494- stroj. kopie

věci, zejména též vzhledem k dalšímu zamýšlenému postupu československé vlády, a aby, nebude-li ze strany polské vlády námitek, byly navázány styky s mezinárodní organizací UNRRA v tom smyslu, že by tato mezinárodní organizace v rámci své akce pečující o tzv. „displaced persons“ hradila náklad a dodávala potraviny pro tyto uprchlíky a podnikla kroky k tomu, aby mohli co nejdříve Československo opustiti;

d) ukládá ministru zahraničních věcí, aby se spojil se zástupci mezinárodních židovských organizací za tím účelem, aby tyto organizace popřípadě podporovaly kroky, které budou podniknuty u mezinárodní organizace UNRRA ve prospěch těchto uprchlíků, resp. aby též působili u britské a americké vlády k tomu, aby tito uprchlíci mohli co nejdříve zase opustiti Československo a vydati se do území, kde by se mohli usídliti.“

Nato však došla ministerstvu zahraničí britská nóta, ve které byla československá vláda žádána, aby jednak zakázala vstup Židům z Polska na území státu, jednak aby ty židovské uprchlíky, kteří již hranice překročili, podrobila přísné kontrole, aby nemohli ilegálně odcházet.

U předsedy vlády **Gottwalda** byli 16. srpna intervenovat vrchní palestinský rabín **dr. Herzog** s předsedou ŽOP **Ing. Fritscherem** ve věci stěhování židovských dětí z Polska do Francie.²²⁷ **Dr. Herzog** uvedl, že mu vláda přislíbila přijetí 750 dětí a přednesl prosbu, aby tyto děti mohly být urychleně převezeny z Polska do Československé republiky, kde by byly přechodně v dohodě s UNRRA ubytovány v některém rekreačním táboře do doby, než budou vyřízeny formality s francouzskou vládou. Mělo jít

²²⁷ NA, fond 100/24, sv. 141, a.j. 1494- stroj. kopie

maximálně o dobu šesti týdnů. Této prosbě bylo vyhověno, jinak byla kvůli nótě doporučena opatrnost v podobných akcích.

Zpráva²²⁸ velitele politického zpravodajství ministerstva vnitra **Zdeňka Tomana**²²⁹ pro ministra vnitra z 10. října 1946 odhaluje osobní intervenci ministra zahraničí **Jana Masaryka**. Ten Tomanovi telefonoval a prosil o schůzku. *...Navštívil jsem ho o 12. hod. dopoledne a přijal mne s těmito slovy: „Víte, co je můj koníček – Židé. Prosím Vás, zavřete oči, když někteří polští Židé přecházejí hranice.“ Když jsem mu vysvětlil, že dle usnesení vlády jsme měli hranice uzavřít a že jsme postupovali velmi benevolentně vzdor tomuto usnesení vlády, když jsme však viděli, že britské a anglické (? pozn. autora) velvyslanectví by toto mohlo pokládati za nepřátelský akt a využít ho proti nám v Paříži, rozhodli jsme se postupovati velmi rigorózně....Že postupujeme lidsky vyplývá i z našeho výnosu ohledně německých a maďarských Židů. Na to mi **Masaryk** řekl, že nerad líbá muže, ale když četl tento výnos, byl by býval ochoten i mne políbit. Vysvětlil mi, jak velký význam to pro nás má z hlediska mezinárodního, a když jsem mu řekl, že jsme na polské Židy doposud vydali přes 30 miliónů Kčs, odpověděl, že je to výborná investice. Zítra cestuje do Spojených států a tam bude moci americké Židy, mezi jinými Barucha, mobilizovati pro československou věc v záležitosti Maďarů...*

Z následujícího dne pochází další zpráva²³⁰, v níž se dočteme, že opět telefonoval **Masaryk** a oznámil, že byl zplnomocněn **Gottwaldem**, který byl v tu dobu nemocen, aby prohlásil že nemá být postupováno tak rigorózně

²²⁸ NA, fond 100/36, a.j. 132-0, 5646

²²⁹ Zdeněk Toman, vlastním jménem Zoltán Goldberger, velitel politického zpravodajství ministerstva vnitra, později zatčen, podařilo se mu uprchnout z vazby na západ

²³⁰ NA, fond 100/36, a.j. 132-0, 5646

proti polským Židům a že má být dovolen sporadický přechod těchto osob do americké zóny. Dále aby bylo dočasně poskytováno přístřeší 10 000 polských příslušníků židovského původu, jestliže bude záruka, že za určitou dobu tito opustí ČSR.

Od začátku hnutí **Bricha** do října 1946 bylo do této migrace zapojeno více než 180 000 osob. Přechody z Německa do Itálie byly limitovány hlavně v druhé polovině roku 1946. Tato trasa byla znovu obnovena na počátku následujícího roku. V prosinci 1946 však začala stagnovat trasa přes Štětín. Polská vláda začala dělat problémy, během roku 1947 přešlo polské hranice pouze něco kolem 10 000 osob. Židovští uprchlíci byli nadále koncentrováni v německých DP táborech (Camps for displaced persons).

Samostatnou kapitolou je hnutí **Bricha** v **Sovětském svazu**. Zde bylo mnoho členů hnutí sovětským režimem uvězněno. Celkový počet židovských uprchlíků, kteří byli díky hnutí **Bricha** transferováni z východní Evropy mezi léty 1944 a 1948 se dá pouze odhadnout na nějakých 250 000 osob.²³¹

Důležitým bodem na cestě židovských uprchlíků z Polska se stala již v roce 1945 **Děvínská Nová Ves**. Zde byly hromadně překračovány hranice za účelem dostat se odtud na západ. Byly odsud vypravovány i ilegální hromadné transporty do Vídně.²³² Na organizaci těchto transportů se údajně podílela **Židovská náboženská obec** v Bratislavě společně s izraelským vyslanectvím (**Dr. Felix**) pomocí kontaktů na **Poverenictvu vnútra** (3. odd.-soudruh **Bél**). Do věci měl být též zapleten **Palestinský úřad** v Bratislavě.

²³¹ **Encyclopaedia Judaica**, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd., heslo **berihah** (autor hesla: Yehuda Bauer)

²³² NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s. 9

Zajímavá je v této souvislosti výpověď **Dr. Julia Chorváta** z roku 1957.²³³ Tento bývalý prezidiální šéf poverenictva financí vypověděl v pohovoru, který s ním byl veden v rámci přešetřování procesu s bývalým náměstkem ministra financí **Ottou Fischlem**, že přes **Děvínskou Novou Ves** chodily transporty Židů, kteří uprchli do ČSR z Maďarska a Polska a že o těchto transportech vědělo a dokonce je organizovalo poverenictvo vnútra, konkrétně **plk. Sedmík**. Poverenictvo financí nebylo na tyto transporty předem upozorňováno, ale transporty byly celně kontrolovány jednotlivými stanicemi. Kontroly byly údajně přísné i z toho důvodu, že mezi celními úředníky, stejně tak jako na celém Slovensku, byl v této době silný antisemitismus²³⁴. Zmiňuje i kontrolu jednoho transportu, kterou provedl **Josef Houra** z pátrací skupiny ministerstva financí. O této kontrole se říkalo, že výše zmíněný úředník „svlékl jeho pasažéry do naha“.

Zmíněný **Josef Houra** zase vypověděl, že tyto transporty byly ilegální a označil je za akci Bricha. To by však podle mého názoru bylo marginalizací celé akce, pravděpodobně si za její údajné rozkrytí chtěl jen připsat úspěchy. Zajímavé informace však dodává právě k výše zmíněným transportům z Děvínské Nové Vsi. Pro zajímavost ocituji část jeho výpovědi.²³⁵

„...Akce Brych byla vypátrána naší skupinou. Šlo o ilegální transporty Židů, v nichž mimo polských Židů byli i naši občané. Fischl při zachycení náznaků dal příkaz tuto akci vypátrat. Akci Brycha vedl Dr. Felix z izraelského velvyslanectví. Za 100 dolarů jemu složených mohl kdo chtěl s transportem odejít. Přechody byly zorganizovány ve stanici Děvínská Nová

²³³ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 113, Záznamy o pohovorech k Otto Fischlovi, s.44-45

²³⁴ viz kapitola 3, Poválečný antisemitismus na Slovensku

²³⁵ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 113, Záznamy o pohovorech k Otto Fischlovi, s. 62- 63

Ves. Byl zachycen teprve až osmý transport. Po prohlídce v Židovské náboženské obci (v Bratislavě- pozn. autora), kde jsme zabavili seznamy těchto transportů, jsme zjistili, že již 7 transportů odjelo. Hmotné škody byly zřejmě značné, poněvadž při námi zachyceném 8. transportu bylo zabaveno věcí v hodnotě 5 milionů. Zpráva, kterou jsem o této věci podal a zabavené seznamy se znovu ztratily na min. financí...“

Akce Bricha byla jednou z nejdůležitějších akcí, které byly zorganizovány na pomoc Židům propuštěným z koncentračních táborů.

7. KAPITOLA

ČESKOSLOVENSKO A IZRAEL

Vztah státu a židovské společnosti po únoru 1948 se nesl ve znamení vyjednávání ohledně československé pomoci státu Izrael v jeho válce o nezávislost. Ale vyjednávání byla vedena již od roku 1947. Rozhodujícími událostmi se stala **rezoluce Spojených národů ze dne 27. listopadu 1947**, ve které bylo schváleno rozdělení mandátního území Palestina na část židovskou a arabskou. Na základě této rezoluce byl vyhlášen **Ben Gurionem 14. května 1948 v Jeruzalémě nezávislý samostatný stát Izrael**. Československo bylo mezi prvními státy, které Izrael uznaly.

Jedinou zahraniční společností létající po celou dobu bojů o nezávislost Izraele na telavivské letišti Lod, byly **Československé aerolinie**. Lety začaly již v prosinci 1946 a kapitánem prvního letadla typu Dakota společnosti ČSA, která v tehdejší mandátní území Palestina přistála, byl veterán 68. squadrony RAF **Karel Šeda**. Od jara následujícího roku se již létalo pravidelně dvakrát týdně.²³⁶

V roce 1948 se tedy začínají vést jednání ohledně československé pomoci státu Izrael, která měla spočívat především v **dodávkách zbraní, výcviku izraelských vojáků a formování jednotky židovských dobrovolníků**. Začíná tak známá **Akce DI**, neboli **Důvěrně Izrael**.

²³⁶ Karel Hellebrand - Vladislav Radina, Izraelské letectvo. Cheb 1994, s. 25

7.1. EXODUS ČESKOSLOVENSKÝCH ŽIDŮ

Masivní vlna židovského vystěhovalectví však zasáhla i Československo. Řádění nacistů přežilo přibližně 80 000 československých Židů. Již od konce války tedy probíhalo vystěhovalectví židovských občanů do mandátního území Palestina a po vzniku státu Izrael tyto aktivity ještě zesílily.

Zůstává otázkou nakolik státy podporující poválečné vystěhovalectví svého židovského obyvatelstva do Palestiny chtěly využít situace a vyřešit tím trvale tzv. **židovskou otázkou**. Prezident **Edvard Beneš** se již v říjnu 1946 vyjádřil v tom smyslu, že za jediné možné a spravedlivé řešení světové židovské otázky vůbec považuje zřízení židovského státu v Palestině. V proslovu k členům **Anglo-amerického vyšetřovacího výboru**, který byl ustaven k prozkoumání otázky Palestiny, také pronesl, že „...*všem Židům, kteří požádají o vystěhování do Palestiny, má být uděleno povolení. Ti však, kteří se vystěhovat nechtějí, musejí se zcela asimilovat s národem, v němž se usadí. Pokud tak neučiní, budou v takovém státě žít jako cizinci.*“²³⁷ Výrok musíme samozřejmě chápat v dobovém kontextu. Mluvíme o době, kdy byla aktuální idea národních států bez národnostních menšin. Dnešní pojetí multikulturního státu bylo tehdejší společnosti i politikům cizí.

Jaký byl tedy postoj Československa k poválečnému vystěhovalectví do Palestiny? Uznávám, že je velmi politicky nekorektní názor, že je otázkou, nakolik státy podporující vystěhovalectví využily situace k vyřešení problémů se svou židovskou menšinou. Pokud tomu tak nebylo, jak si poté

²³⁷ Moshe Yegar, Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů. Praha 1997, s. 63- 64

vysvětlit slova oficiální zprávy o průběhu emigrace z Československa do Izraele, která byla vypracována pro ÚV-KSČ²³⁸.

„...Zjištěno, že vystěhovalecká akce byla zastavena dne 15. 5. 1949, tj. koncem sjednané lhůty. Po této lhůtě je další vystěhovalectví prováděno přísně individuálně a je zpravidla povolováno pouze starším osobám. Bylo totiž zjištěno, že značná část osob se miní vrátit zpět do ČSR, ježto byla údajně izraelskými přistěhovaleckými úřady podvedena. Návrat však není povolován...“

Samozřejmě je nutné vzít v úvahu, že tento dokument pochází již z doby poučnorové. Jedna věc je však zřejmá. Zatímco vystěhování těmito lidem povoleno bylo, návrat byl již nežádoucí. Vystěhovalci zde také byli nuceni zanechat veškerý svůj majetek, neboť vývozní kvóty byly velmi přísné a zásahy náměstka ministra financí Otto Fischla byly spíše šikanou.

V této souvislosti zmíním ještě případ československého občana, který získal v rámci dobrovolnické akce vystěhovalecký pas a odjel do Izraele, kde poté, co mu vypršela platnost československých dokladů zjistil, že tu již nechce zůstat, hlavně z důvodů ekonomických a pokusil se vrátit zpět do Československa. Přestal však být československým občanem a při pokusu o návrat bez dokladů, byl již na letišti zatčen a deportován ze země. Přestože měl známosti na nejvyšších místech v KSČ, nebylo mu to nic platné. Občanství mu navraceno nebylo. Mohl mít však osobní nepřátele a možná právě na těch nejvyšších místech.²³⁹

²³⁸ NA, fond Politické procesy, sv. 3/5, a.j. 1480-649 – stroj. opis, edice dokumentu také viz Buflínová - Dufek – Kaplan, s. 220

²³⁹ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 94- 110

Ze dne 30. května 1949 pochází memorandum o stížnostech židovských vystěhovalců²⁴⁰, ve kterém se dočteme, že vystěhovalec nejprve musel předložit seznam věcí, které by si chtěl vzít s sebou. Ministerstvo financí nesmyslným způsobem vyškrtalo i naprosto bezcenné věci, které ale byly nutné pro vystěhovalce. Seškrtávány byly dokonce seznamy prádla a šatstva. Po schválení redukovaného seznamu přišel úředník z ministerstva, aby zkontroloval již zabalené věci.

„...Kdykoli s něčím nesouhlasil, příkl. s oceněním některé z položek, odepřel dáti svolení k jejich zabalení. Vysvětlení, které dal pro svoje chování bylo: ‚Nepotřebujeme býti šikanováni jistým dr. Fischlem, který nás stále prohání. Ostatně, je jedním z vás a měl by mít více zdravého rozumu a porozumění.‘

Tento případ mohl býti násoben spoustou podobných případů. Vypráví se o případech, kdy lidé v zoufalství pokoušeli se přiblížiti se k dr. Fischlovi osobně se žádostí o znovuzvážení neobyčejně tvrdého rozhodnutí, byli ale odmítnuti nejvýš nezdvořilým způsobem. Jinou typickou zkušenost sdělil židovský lékař ze Slovenska. Jeho žena žádala o čtyři noční košile a jedno pyžamo. Pyžamo bylo zakázáno, ačkoliv vysvětlovala, že je bude potřebovati během cesty, kdy žena bude sdíleti společnou ložnici na lodi. Jeho dcera žádala o tři pracovní obleky, ježto bude pracovat ve společné osadě, kde bude potřebovati toto vybavení pro svoji práci. Žádný z těchto obleků nebyl povolen. Šálky, talíře, úsporný vařič, 15 párů punčoch byly zamítnuty. Osobní doklady dr. A. (křestní list, diplom, osvědčení o občanství) byly oceněny na 3000 Kčs a musel zaplatiti vývozní poplatek z tohoto obnosu. Celkový vývozní

²⁴⁰ NA, fond Politické procesy, sv. 3/4, a.j. 1480-639 – stoj. prvopis, původní překlad z anglického originálu, viz edice Buflínová – Dufek – Kaplan, s. 214 - 217

poplatek uložený dr. A. činil více než 100 000 Kčs, ačkoli skutečná hodnota majetku, který směl vyvézti, byla nižší než tato částka. V pohraniční stanici celníci zabavili mu 4600 cigaret, ačkoli měl úřední povolení od ministerstva financí, že je smí vyvézti, ale náhrada za odpovídající vývozní poplatek byla zamítnuta. Šikanování došlo tak daleko, že celníci zabavili jeho kapesní zrcátko, ježto nebylo na seznamu zboží, které měl úředně dovoleno vyvézti do ciziny...“

A nejsou to stížnosti ojedinělé, takovýchto případů bylo mnoho. V době přípravy druhého transportu příslušníků brigády židovských dobrovolníků byla provedena úředníky ministerstva financí kontrola v táboře Mikulov²⁴¹. Její výsledky byly označovány jako úspěšné odhalení „zločinců“, z dnešního pohledu jsou však směšné a ostudné.

„...Průběh: Hlavní účinek byl v tom, že přes pečlivé prohlížení zavazadel a důkladné osobní a tělesné prohlídky, nebylo žádné zvláštní závady. Na poště otevřeno několik dopisů z tábora, kde bylo varování a stížnosti na kontrolu, aby nikdo nic z tábora nevozil. Pokud byly zjištěny pokusy zneužít povolení či cennějších předmětů z porcelánu, byly tyto předměty prohlášeny za propadlé. Jedině u zlatých předmětů, tzv. památkových po rodičích, byl úspěch větší. Zajištěno celkem zlatých šperků ve váze 368 gr. kromě stříbrných pouzder na cigarety a pudřenek. Dále tři briliantové prsteny s menšími kameny, povolené jako zlatý prsten s bílým kamínkem v ceně 800 Kčs. Konečně zabaveny i předměty udané jako bižuterie, ale podezřelé (náramky). 3 m vlněné látky sešité jako pokrývka k sobě a zalemované naivně jinou látkou.

²⁴¹ NA, fond Politické procesy, sv. 3/5, ar.j. 1480/644 – stroj. prvopis, viz též edice Buflínová – Dufek – Kaplan, s. 204 - 207

Z valut zabavila u jedné ženy ze Slovenska den před našim příjezdem na udání ze Slovenska 90,-\$ a provedli upuštění. Žena byla vedením tábora vyloučena z transportu. Zasáhnout jsme nemohl,i bylo již pozdě. S. Martínek při kontrole na nádraží provedl někdy hned osobní prohlídku, když se podávala velká zavazadla. Pouze v jednom případě byla pozitivní. Našel 10,-\$ amerických a protože to nebylo při vlastním celním odbavení, provedeno upuštění za pokutu Kčs 5000,- a propadnutí. Kromě toho nalezeny 2 dolary, ku kterým se ale nikdo nehlásil...“

Opravdu úspěšná akce, při které bylo nalezeno celých 12 dolarů!!! Židé, kteří se vrátili z koncentračních táborů a posbírali těch pár zbytků rodinného majetku, většinou spíše jako památku na rodiče a příbuzné, které jim zavraždili, byli nuceni zde zanechat i tyto poslední ubohé maličkosti.

Ve zprávě **Vladimíra Weignera** z 21. 10. 1949 (s.89) se píše, že se dosud z Československa do Izraele vystěhovalo 18 – 19 000 Židů a podle odhadů ještě asi 2 000- 4 000 vystěhování plánovalo. Vystěhovalectví mělo být nadále povolováno, ale již ne hromadně (transporty na hromadnou soupisku- to znamená, že nebyly vydávány pasy pro jednotlivce, ale byl vyhotoven pouze seznam pasažérů transportu, který fungoval jako hromadný pas), ale individuálně s výjimkou důležitých pracovních sil jako lékařů, inženýrů, řemeslníků, odborníků, mladých pracovních sil, studentů a podobně, kterým nemělo být vystěhování povoleno vůbec.

Mezi Izraelem a Československem byla vedena zdlouhavá a náročná jednání, která se týkala také otázky vystěhovalectví československých občanů židovského původu do Izraele. Se souhlasem československé vlády byly například pro zájemce o vystěhování vypravovány zvláštní vlaky. A právě

tato otázka je předmětem korespondence²⁴² mezi cestovní kanceláří **Patra c/o Čedok, ministerstvem dopravy a Ředitelstvím státních drah** v rozmezí let 1948 a 1949. Z ní jasně vyplývá, že všechny výše zmíněné instituce spolupracovaly na vypravování zvláštních vlaků se židovskými vystěhovalci do Izraele. Přeprava byla prováděna zmíněnou cestovní kanceláří z pověření izraelského vyslanectví v Praze a dopravu zajišťovalo ministerstvo dopravy. První vlak byl vypraven v prosinci 1948 z **Mikulova** a cílovou stanicí byl **Janov** v Itálii. V tomto transportu bylo přepraveno 600 osob včetně 60 malých dětí a 350 kubických metrů zavazadel. Akce měla plnou podporu Československa. Druhý transport byl naplánován na leden následujícího roku. Cílovou stanicí se tentokrát stala **Neapol**, cestujících osob bylo 625 a z toho 120 dětí do 4 let věku.

Dva další vlaky se vydaly na cestu v únoru 1949 a mířily do **Constanty**. V prvním cestovalo 250 a v druhém pak 550 osob. Poslední z této série zvláštních vlaků byl vypraven pouze o měsíc později, ale počet přepravovaných osob již z korespondence nevyplývá. Jeho destinací byla opět **Neapol**. Odtud byli vystěhovalci přepravováni do své nové vlasti pomocí lodní dopravy.

Vystěhovalectví souvisí také s formováním jednotky židovských dobrovolníků na pomoc nově vznikajícímu státu Izrael. Úřady se ale obávaly, aby se dobrovolnická akce nezměnila v akci vystěhovaleckou. Byla totiž mimo jiné rozšířena zpráva, že později již nebude možné se vystěhovat a že

²⁴² NA, fond MD-I, a.j. 501, ka 353, edice korespondence také v publikaci USD: Československo a Izrael 1945-1956, Praha 1993

dobrovolníci ze Zakarpatské Ukrajiny obdrží za účast v jednotce zpět svůj majetek v Zakarpatské Ukrajině.²⁴³

Zvláštní pozornost byla věnována vývozu majetku. Tato věc však byla velmi problematická. Československým orgánům se vůbec nelíbila představa, že dovolí svým židovským občanům vzít si s sebou to, co právem považovali za svůj majetek. Vývozní kvóty stanovené ministerstvem financí byly velice přísné. Směrnice pro **povolení vývozu svršků** stanovovala, že vývoz svršků v ceně do 100 000 korun smí povolit KNV (Krajský národní výbor). Pokud však byla hodnota majetku vyšší, bylo nutné povolení přímo od ministerstva financí. Přičemž bylo zakázáno vyvážet výrobní prostředky, cenné věci jako například šperky a věci luxusní. Přestože byla proti této směrnici řada protestů, došlo koncem roku 1947 ve věcech vývozu k ještě většímu zpřísnění.²⁴⁴ Celková hodnota vyvezených svršků měla být podle dokumentů okolo 30 milionů, ale skutečná se měla pohybovat kolem 50 milionů korun.²⁴⁵

Osoba, která se chtěla vystěhovat a přitom ještě vyvézt nějaký ten majetek, musela zaplatit daň ve prospěch některého z fondů, jak jsem již popisovala výše. Mimoto musela dát k dispozici veškerou hotovost, která jí pak byla v zahraničí proplacena vyslanectvím v poměru 1USD ku 200 až 250 Kčs.

Někteří lidé se pokoušeli využít toho, že u členů brigády dobrovolníků mělo být jednodušší vyvézt majetek, než u obyčejných vystěhovalců. Takže brzy začalo být nápadné, že jinak nemajetní členové brigády přihlašují k vývozu spoustu šperků, rituelního stříbra, elektrických spotřebičů a

²⁴³ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 31

²⁴⁴ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 113, Záznamy o pohovorech k Otto Fischlovi, s. 184

²⁴⁵ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 20-22

dokonce celá zařízení továren, zubotechnických laboratoří atd. A není divu, neboť lidé, kteří se chtěli vystěhovat, se často museli vzdát veškerého svého majetku. Šetřením byl náměstkem ministra financí **Dr. Otto Fischlem** pověřen úředník ministerstva financí **Josef Houra**. Vyšetřováním pozadí těchto akcí, bylo zjištěno, že v **Moravské Ostravě, Bratislavě, Žilině a Košicích** fungovalo několik osob, které opatrovaly majetek členům brigády za účelem jeho vývozu do zahraničí. Dokázáno jim to však nebylo. Avšak od této chvíle byly žádosti více prověřovány.

Koncem roku 1948 se ve většině zemí východní Evropy i v Sovětském svazu začíná postoj k Izraeli a ke svým židovským občanům měnit.²⁴⁶ Dochází k prvnímu zatýkání, zákazům některých sionistických spolků atd. Podobné incidenty se odehrály například v Rumunsku nebo v Polsku. Podle některých zpráv již byla izraelská politická reprezentace s těmito novými okolnostmi smířena a počítala s tím, že již brzy bude zastavena jak činnost všech sionistických spolků, tak i vystěhovalectví do Izraele. A tak se také stalo.

Avšak k úplnému přerušení kontaktů mezi Československem a Izraelem nedošlo. 17. ledna 1949 například probíhalo na ministerstvu zahraničních věcí jednání²⁴⁷ s izraelským vyslancem **Dr. Felixem** o vzájemné spolupráci obou států v oblasti výzkumu zbrojní výroby. **Dr. Felix** nabídl izraelské odborníky, kteří by se zapojili do výzkumu v oblasti zbrojního průmyslu.

²⁴⁶ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 35

²⁴⁷ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 2/4, a.j. 1480-346, 182-184, také v edici Československo a Izrael...

Pokračující kontakty mezi Československem a Izraelem dokládá i **usnesení 36. schůze vlády**²⁴⁸ konané **8. března roku 1949**, z kterého vyplývá, že došlo k zahájení obchodně politických jednání mezi těmito dvěma státy. A také byla 20. března 1950 v Praze předsedy delegací podepsána **dohoda o výměně zboží a úpravě platebního styku mezi republikou československou a státem Izrael**. Z důvodové zprávy tak vyplývá, že byl tímto usnesením schválen transfer peněžních prostředků emigrantů:

„Dne 20. 3. 1950 došlo k podepsání obchodní a platební dohody s Izraelem, jež byla výsledkem po celý rok trvajících svízelného jednání.

Podnět k uzavření dohody vyšel z izraelské strany, která svůj návrh na uzavření dohody spojila s podmínkou povolení transferu majetku židovských emigrantů. Tento požadavek byl přijat pod podmínkou, že dohoda umožní Československu podstatné zvýšení nynějšího vývozu do Israele a že mezi izraelským a československým vývozem bude zachován poměr 3:1, přičemž rozdíl bude hrazen v devisách a transferem (podrobnosti v II. části důvodové zprávy).

...

Každý československý export do Israele uhrazuje se

- 1. kvótou 33% výtěžkem izraelského exportu,*
- 2. kvótou 50% transferovatelnými anglickými librami neb US dolary, přičemž dolarů má být alespoň polovina,*
- 3. kvótou 17% z peněžitých prostředků emigrantů z Československa do Israele, které se k tomuto účelu soustředí na zvláštních sběrných účtech.*

²⁴⁸ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 109, Dopis předsednictva vlády z 30. 10. 1956, s. 15n.

Platební úprava je založena na systému jednoho účtu, je to korunový účet u Anglo- Palestinské banky Tel Aviv, otevřený u Národní banky (tzv. účet č. 1) a tímto účtem procházejí platy.

50 procentní kvóta devisová na každý československý export uhrazuje se bez prodlení. Technicky provádí se tato úprava tak, že Anglo- Palestinská banka nakupuje od Národní banky koruny za anglické libry či dolary, těmito korunami je dotován tento zvláštní účet u Národní banky (účet č. 2), z kteréhožto účtu pak převádí Národní banka potřebnou 50% kvótu na účet č.1.

Pokud jde o 17% kvótu korunovou z israelského majetku zde, má býti tato čerpána Národní bankou ze zvláštních sběrných účtů, na kterých bude soustřeďován majetek israelských emigrantů resp. výsledek jeho zpeněžení. Dříve než tento majetek bude na sběrných účtech soustřeďen, musí být Národní bance podán průkaz, že vyhovuje určitým stanoveným podmínkám (československé státní občanství emigrantovo v době emigrace, alespoň jednoroční pobyt v ČSR bezprostředně před emigrací, alespoň 6 měsíční pobyt v Israeli po emigraci; musí jít o osobu, která emigrovala v době od 9. 5. 1945 do doby podpisu dohody; musí jít o vlastnictví emigrantovo ve smyslu československého zákonodárství; vyloučeny jsou pense splatné po emigraci, jakož i takové peněžité částky, jež nebyly dosud transferovány nikoli jen z důvodů devisových, nýbrž i z jiných specifických důvodů, jako např. vázané vklady; musí být zaplacený v úvahu přicházející daně neb dávky). Kromě toho má Národní banka právo v jednotlivých případech odepřít složení na sběrný účet, i když jsou jinak obchodní podmínky splněny. (Toto ustanovení kryje zejména též případy, kdy by byly námitky politické.)...“

Tato dohoda byla uzavřena na období jednoho roku s možností prodloužení o dalších 6 měsíců. Izraelský export spočíval převážně ve vývozu pomerančů a probíhal pouze od začátku zimy do března, takže po zbývající část roku byl celkem nepatrný. Izraelské straně připadaly podmínky stanovené pro koncentraci emigrantských prostředků příliš přísné a proto československá strana slíbila, že připustí skládání prostředků na sběrné účty i pro určité kategorie těch emigrantů, kteří opustili Československo před 9. květnem 1945. Bylo také rozhodnuto, že ujednání o transferu emigrantského majetku mělo zůstat tajným.

Sběrné účty československých vystěhovalců do Izraele byly zřízeny u dvou československých bank a to u Živnostenské banky a slovenské Tatra banky a měly to být účty neosobní. Pro vklad či převod korunových částek na sběrný účet u kterékoli z bank byl nutný souhlas Národní banky. Tato povolení měla pak Národní banka udělovat na základě individuálních žádostí vlastníků jednotlivých částek předkládaných prostřednictvím jedné ze zmíněných bank.

Kontakty mezi Československem a Izraelem nebyly naprosto přerušeny nikdy. Spíše se o nich nemluvílo nebo mluvit nesmělo. Další velká vlna vystěhovalců do Izraele přišla až kolem roku 1968.

7.2. FORMOVÁNÍ JEDNOTKY ŽIDOVSKÝCH DOBROVOLNÍKŮ

Na základě dohody mezi zmocněncem státu Izrael **Ehudem Avrielem (Ueberallem)** a **Ing. Samsonem Šachtou** za UV-KSČ měla být na území Československa organizována se souhlasem kompetentních míst samostatná

bojeschopná vojenská jednotka židovských dobrovolníků, v počtu přibližně jednoho tisíce mužů a žen. Jednání se týkala také zajištění výcviku, propůjčení výcvikového střediska a výzbroje, materiálního zajištění rodin dobrovolníků.²⁴⁹ Nápad na zřízení této jednotky vyšel právě od **Mikunise**, který se inspiroval v modelu mezinárodních brigád, které byly vysílány do Španělska za občanské války. Jednáno bylo s generálem **Ludvíkem Svobodou**, toho času ministrem národní obrany.²⁵⁰

Akce probíhala se souhlasem ministerstva národní obrany i UV KSČ. I ministerstvo vnitra přislíbilo pomoc při vyřizování pasových záležitostí pro jednotlivé dobrovolníky.²⁵¹ V souvislosti s organizováním jednotky bylo navázáno spojení s **mjr. Augustinem Šramem**, který měl na starosti začleňování veteránů z druhé světové války zpět do aktivního života. On sám zaangażoval do akce **kpt. Viléma Kahana**, který se společně s Ing. Samsonem Šachtou ujal vedení celé akce poté, co byl mjr. Šram za podivných okolností zavražděn. Původně bylo počítáno se vznikem malé jednotky, která by byla složena pouze z politicky spolehlivých osob (komunistů). Ing. Šachta se později pokoušel celou koncepci pozměnit a částečně se mu to i povedlo. Ten později oznámil, že se souhlasem UV KSČ i představitelů KS v Palestině bude na území Československa v součinnosti s vojenskou správou vycvičen větší útvar a to asi v síle 2500 osob. Šachta počítal s náborem 600- 1000 československých státních příslušníků a zbytek hodlal doplnit dobrovolníky

²⁴⁹ Na, fond KSČ-UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder

²⁵⁰ Laurent Rucker, Stalin, Izrael a Židé. Praha 2001, s. 102

²⁵¹ Na, fond KSČ-UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder

z Polska a Maďarska.²⁵² Později bylo upuštěno od doplňování jednotky o cizí státní příslušníky.

Nábor dobrovolníků probíhal ve Vojenské akademii v **Hranicích na Moravě** a odtud dobrovolníci odjížděli do výcvikového tábora ve **Velké Střelné**. Poté, co byl 8. listopadu 1948 v tomto táboře výcvik dokončen a tábor likvidován, přesunulo se odbavování členů brigády do **Mikulova**. Intenzivní vojenský výcvik se prováděl ve velkém vojenském výcvikovém prostoru **Libavá**, jehož velitelem byl podplukovník Sochor.²⁵³

Státní orgány často upozorňovaly, že většina dobrovolníků nejsou osoby politicky spolehlivé. Například jeden neprověřený informátor podal zprávu o situaci v táboře, ve které tvrdí, že mezi dobrovolníky jsou i **irgunisté**, kteří vyvíjejí činnost protikomunistickou.²⁵⁴ Upozorňuje na to, že je to jediná organizace, která v táboře působí, že nebyla ustavena žádná buňka komunistická a stěžuje si na nečinnost Šachty v tomto směru.

Dále bylo akci vytýkáno, že nábor se provádí takovým způsobem, že veřejnost je na akci neustále upozorňována a tak nemůže již naprosto být pokládána za tajnou.²⁵⁵ Všechny tyto důvody vedly k tomu, že začalo být na kompetentních místech uvažováno o ukončení činnosti výcvikového střediska.

Na konci září 1948 se podle zprávy **Stambergera Geminderovi**²⁵⁶ ve výcvikovém táboře nacházelo kolem 900 osob, z toho přibližně 160 žen. Podle jeho slov šlo převážně o sionisty a osoby politicky indiferentní, kteří

²⁵² tamtéž, s. 29- 31

²⁵³ tamtéž, s. 363

²⁵⁴ tamtéž, s. 32

²⁵⁵ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, Bedřich Geminder, s. 31

²⁵⁶ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 36

chtěli využít dobrovolnické akce k vystěhování z ČSR. Všechny jednotky byly řádně vyzbrojeny a denně podstupovaly výcvik, kromě tankové jednotky, která prozatím neměla k dispozici tanky. V téměř každé své zprávě **Štamberger** konstatuje, že komunisté mají v táboře menšinu a upozorňuje na velký vliv „nekalých pravicových živlů“. Počet spolehlivých komunistů v táboře (jednotce) byl odhadována na pouhá tři procenta.

Na obou akcích bylo spolupracováno i s **Haganou**. Dobrovolníci byli podrobováni výcviku ve zvláštním výcvikovém táboře pod vedením pplk. **Antonína Sochora**. Akce však probíhaly již od roku 1947. V tomto roce byl **Haganou** vyslán do Československa **Naftali Ben Schalom**.²⁵⁷ Narodil se původně v Liptovském Mikuláši, a jeho úkolem mělo být organizování židovské mládeže v Československu v duchu sionismu, základní výcvik boje zblízka a také docílit toho, aby **Hachšarot**, čili zemědělské přeškolovací skupiny, organizovaly vlastní obranu proti pogromům a výtržnostem, o které v té době na Slovensku nebyla nouze. Akce byly financovány **Haganou**, která měla i v Československu svou organizaci. Krátce po smrti **Jana Masaryka**, byl odeslán do Itálie a zde se zabýval výcvikem bývalých vězňů z koncentračních táborů, kteří byli ještě stále umístěni v táborech pro „displaced persons“ („DP camps“- tzv. osvobozené osoby bez domova). Zde zůstal do konce srpna a pak dostal rozkaz vrátit se do Prahy.

V prosinci 1948 přijela do Prahy delegace členů ÚV **KSI**²⁵⁸ (Komunistické strany Izraele) s usnesením ohledně židovské brigády. KSI si dělala naději, že členové brigády posílí pozici jejich strany v Izraeli. Celou akci chtěli využít jako významný argument v nadcházejících volbách a u 50

²⁵⁷ Erich Kulka, Židé v československé Svobodově armádě. Praha 1990, s. 360- 361

²⁵⁸ tamtéž

osob počítali s tím, že budou začleněni do KSI. V prohlášení uvádějí, že v celé brigádě je přibližně 200 komunistů, což není mnoho v jednotce, která měla čítat až 1500 členů. Komunistické kruhy v Izraeli prohlašovaly, že československá pomoc byla rozhodující, což se mi však zdá krajně nepravděpodobné, neboť se dá rozsahem a důležitostí sotva srovnat s dodávkami jiných států. Co je však nutné zdůraznit, že výcvik vojska, letců, parašutistů i dodávky zbraní a prodej letadel, prováděné i po komunistickém puči, by se nikdy neuskutečnil bez souhlasu Sovětského Svazu.²⁵⁹ Československo bylo příliš malým hráčem na světové šachovnici.

Z ÚV-KSČ byli organizací jednotky pověřeni **Ing. Šachta** a **kpt. Kahan**. Za celou akci byl však zodpovědný vedoucí mezinárodního oddělení UVKSČ **Bedřich Geminder** a o jejím průběhu byl informován **Walterem Štambergerem**. Počítalo se s 600- 1000 dobrovolníků z ČSR a stejným počtem dobrovolníků z Polska a Maďarska. Mezi **Kahanem** a **Šachtou** byly časté třenice a oba byli klíčovými postavami v celé akci.

Vilém Kahan se narodil v Mukačevě, v roce 1942 vstoupil ve Východní armádě do strany a touto akcí byl pověřen jako spolehlivý komunistický kádr majorem Augustinem Šramem, který měl na starosti začleňování veteránů 2. světové války do „normálního života“. Příčinu sporů mezi ním a **Šachtou** byla v tom, že **Kahan** viděl v **Šachtovi** podvodníka a šmelináře, který si chce na celé akci pouze vydělat a komunistou je pouze na oko. Ve výslechu, který s ním byl podniknut v roce 1956²⁶⁰, vypovídá o své účasti v **Haganě**. Tento text mi připadá velice důležitý a proto jsem se rozhodla ocitovat z něho hlavní pasáže.

²⁵⁹ Kulka, s. 359

²⁶⁰ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., ar.j. 112, s. 2

„...Asi kolem 25. března našel jsem v bytě dopis rusky psaný podepsaný nějakým Avrbachem (izraelský příslušník), ve kterém mi bylo sděleno, že mne navštíví jistý Govsman (izraelský příslušník) ve věcech Hagany. To se také stalo a Govsman mi řekl, že jsem byl doporučen hlavním štábem jako vojenský odborník, který byl za války mnohokrát vyznamenán v bojích proti německé armádě, a že bych mohl být použit jako instruktor v Palestině, že mi vše zařídí, mohl bych do 24 hodin odletět do Palestiny. Na můj dotaz, zdali je mu známo, že jsem komunista, odpověděl, že ano, že to nevadí, ale že jsem odborník a žid. Tuto akci jsem odmítl a řekl, že to nepřichází v úvahu. Pokud si pamatuji, šel jsem s tím dopisem za Reicinem a zeptal jsem se ho co to má znamenat. Na to mi odpověděl, že o ničem neví.

Krátkou dobu na to byl v Praze generální tajemník KSI s. Mikunis, který měl přednášku ve Slovanském domě. Po přednášce jsem s ním hovořil za přítomnosti tehdejšího mjr. Pavla Tichého a profesora Kolmana. Ukázal jsem mu tento dopis. Mikunis mne na to varoval, že je to akce sionistická, abych se jí nezúčastnil, a že v nejbližších dnech bude organizována akce pokroková, určená pro komunisty židovského původu- specialisty.

Brzy nato jsem se náhodou sešel s mjr. Šramem- bylo to u nynějšího Dětského domu u tramvaje č. 11. S mjr. Šramem jsem se seznámil v listopadu 1944 v Moskvě, kde jsme spolu se s. Kopeckým a s nim vybírali parašutisty z komunistů do ČSR. Šram mě sdělil, že s gen. tajemníkem bylo dohodnuto, že v ČSR i ostatních státech lidové demokracie budou vycvičeny jednotky, skládající se z židovských občanů, kteří mají bojové zkušenosti (důstojníky). Tyto jednotky měly být poslány do Izraele jako mezinárodní brigáda, aby tam posílili komunistické hnutí a KSI. Souhlasil jsem, že se této akce zúčastním,

podotkl jsem však, že pouze na rok, že se chci potom vrátit do ČSR. Podruhé jsem o věci jednal se s. Šramem na sekretariátu UV. Při této příležitosti mi řekl, že vedením této organizace je pověřen ing. Šachta (dříve Schächter), kterého jsem znal z Východní jednotky v SSSR. Měl jsem velké výhrady proti osobě Schachty, neboť jsem jej pokládal za šmelináře a geniálního podvodníka velkého formátu, který se vyhýbal bojům. Šram mi řekl, že si tu celou záležitost ověří, ovšem krátce nato byl zavražděn. Současně jsem pak byl volán telefonicky Schachtou, který mi sdělil, že jsem byl doporučen na tuto akci sekretariátem...“

V červnu 1948 se na sekretariátu ÚV konala porada²⁶¹, které se zúčastnil **Kahan**, **Reiman**, **Štamberger**, **Ant. Svoboda**, **Schachta**, **Dr Novotný** z MV a generální tajemník KSI **Mikunis**. Na této poradě bylo dohodnuto, že bude v ČSR zřízeno výcvikové středisko i pro jednotky z jiných lidově demokratických států. **Kahan** navrhoval jinou koncepci jednotky. Totiž, že by bylo lépe poslat do Izraele pouze malou skupinku důstojníků, kteří by byli spolehlivými komunisty. Nevěřil totiž tomu, že by se našla větší skupina komunistů židovského původu, ze kterých by se později nestali sionisté. Tato koncepce však byla odmítnuta. Zároveň **Kahan** neustále upozorňoval kompetentní místa na **Schachtovu** nespolehlivost. **Schachta** měl však evidentně vyšší zastání, neboť tato udání s ním neotřásla.

V září 1948 vykonal **Schachta** společně s pplk. **Sochořem** cestu do Palestiny, kde jednali se zástupci armády. Předali memorandum brigády židovských dobrovolníků z 9. 9. 1948, které bylo přijato a organizace brigády

²⁶¹ tamtéž

byla schválena.²⁶² Po návratu byl **Šachta** od 20. října 1948 zmocněn v těchto akcích zastupovat KS Izraele²⁶³.

Výběr do jednotky měl pod kontrolou **Schachta**, což byl pro **Kahana** další důvod ke stížnostem, že do jednotky jsou přijímány i osoby politicky nespolehlivé- sionisté. **Schachta** však tvrdil, že jde pouze o kamufláž, že těmto lidem nakonec nebudou vydány pasy. Kahan se měl ujmout funkce velitele úderního praporu ve výcvikovém táboře **Libavá**, později byl také jmenován proti vůli **Schachty** do funkce zpravodajského důstojníka. Protože se mu však nelíbily aktivity **Schachty**, chtěl údajně zprostit funkcí. To mu však bylo vymluveno Závodským (toho času šéfem rozvědky).²⁶⁴

Kahan byl skutečně věrným komunistou. Podle vlastních slov chtěl také zamezit vývozu majetku z ČSR. Navrhoval, aby byla povolení vydávána pouze invalidům z východní armády „pokrokového smýšlení“, kteří se chtějí v Izraeli usadit. Ve své výpovědi **Kahan** tvrdil, že byl informátorem onoho zvěda **Houry** pověřeného ministerstvem financí pátrat po podezřelých okolnostech při udělování povolení k vývozu svršků členům jednotky. Jeho prý také upozornil jak na **Schachtu**, tak na **Treitela** (viz dále). Později mu bylo také údajně vytýkáno vyzrazení akce. Egyptská vláda totiž protestovala u československé.

Kahan odjel 5. prosince 1948 do Izraele jako vedoucí skupiny, která měla připravit příjezd československé brigády. Zde zastával funkci tajemníka UV-KSI v armádě a jeho úkolem mělo být organizování ilegální komunistické buňky v Haganě. Z Izraele sdělil prostřednictvím československého konzulátu

²⁶² NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 48-49

²⁶³ tamtéž s. 40

²⁶⁴ tamtéž

ministerstvu zahraničních věcí, že jednotka už nebude požitá do bojů, a to jednak z důvodu, že boje již skončily a jednak proto, že se údajně izraelská vláda obávala případného politického vlivu jednotky v Haganě. **Štamberger** později tvrdil, že tento telegram nedošel. **Kahan** tím chtěl evidentně zabránit vyslání jednotky do Izraele. To se mu však nepodařilo a v lednu, únoru a březnu 1949 dorazili členové jednotky ve skupinách po 500 lidech do Izraele. Ze všech příslušníků jednotky se do stranického života KSI v Izraeli zapojilo pouze 10- 15 osob.²⁶⁵

Samson Šachta je také velice zajímavou osobností. Narodil se v Rumunsku, za války vstoupil do Svobodovy armády a tak se dostal v roce 1945 do Prahy. Na základě toho mu bylo uděleno československé státní občanství. Bezprostředně po válce začal být aktivní v rozvíjení obchodních styků s Rumunskem. V roce 1948 byl pověřen organizací jednotky, měl na starosti hlavně výběr členů brigády. Více méně si ale dělal, co chtěl, jak tomu nasvědčují mnohé stížnosti na jeho osobu. Stížnosti byly zvláště na skutečnost, že se při vybírání členů jednotky příliš nezabýval jejich politickou spolehlivostí. Dokonce byl nařčen, že bere do své jednotky i Irgunisty, označované za „fašisty“, se kterými se spolčuje²⁶⁶.

Šachta se při organizování jednotky také zapletl do kauzy **Jindřicha Treitela**, obchodníka a milionáře, se kterým se Šachta seznámil v době, kdy se zabýval obchodními styky s Rumunskem. Treitel se chtěl se ženou vystěhovat, a tak ho Šachta přesvědčil, aby se zapojil, alespoň finančně, do organizování brigády. Treitel se měl také zúčastnit Šachtovy a Sochorovy cesty do Palestiny v září 1948, ale bylo mu to úřady zakázáno. Treitel

²⁶⁵ tamtéž

²⁶⁶ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 58

později dostal platný pas, ale poté, co zažádal o vývoz svršků a Šachta mu v tom pomáhal, byl zatčen. Problém byl v tom, že zažádal jako člen brigády přímo v táboře Velká Střelná a přitom členem nebyl. Když byl ve vazbě, intervenoval za něj Šachta. Chtěl, aby ho pustili na týden do Palestiny, že ho potřebuje pro vyjednávání. To se mu ovšem nepodařilo. Poté, co byl Treitel odsouzen, byla za něj pravděpodobně JOINTem zaplacená pokuta 4 500 000 Kčs. Při prohlídce jeho bytu byli u něho podle výpovědi nalezeni dva Židé z Polska, muž a žena, každý na svém těle údajně ukrýval něco kolem 2 000 dolarů. Treitel byl nařčen z účasti na nelegálním vývozu židovského majetku z ČSR. Také byly rozvinuty teorie o černém obchodu, do kterého měly být zapleteny jak izraelské vyslanectví, tak i pražská a bratislavská židovská obec. V krabicích od macesů měly být pašovány z Ameriky nylonky, které zde měly být pokoutně prodávány. Vše souvisí také s **kauzou Oskar Krasňanský**.²⁶⁷ Nevím, zda jsou tato nařčení pravdivá, neboť je velmi těžké rozeznat realitu od té spousty politicky motivovaných lží a antisemitské propagandy, kterých byly výpovědi svědků v politických procesech, hlavně v procesu s Otto Fischlem, plné.

Oskar Krasňanský byl předsedou **Ústředního svazu sionistického** a byl zatčen v roce 1948 za to, že zlato, které mu bylo svěřeno po zahynulém občanovi, neodevzdal podle předpisů a v určené lhůtě Národní bance, ale izraelskému vyslanectví, které jej odevzdalo dodatečně. Dále u příležitosti sionistické konference v **Karloých Varech** dostal od nějakého sionisty ze zahraničí valuty, které taktéž neodevzdal. **Krasňanský** byl později propuštěn,

²⁶⁷ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s. 8-9

musela však za něho být zaplacená pokuta. V témže roce odešel do zahraničí a už se nevrátil.²⁶⁸

Náměstek ministra financí **Otto Fischl** zastával ve výše zmíněných kauzách názor, že je pro československý stát finančně výhodnější, propustit obviněné židovské občany na vysoké kauce, přestože věděl, že se ihned pokusí uprchnout za hranice. Jeho cílem bylo, jak se mnohokrát i před svědky vyjadřoval, vyrazit ze Židů co nevíce peněz.

Výpovědi svědků²⁶⁹ si bohužel navzájem protiřečí, ale například sám **Kahan** vypověděl, že to byl právě **Fischl**, který se snažil zakázat vývoz svršků a když byl upozorněn na nesrovnalosti, zakročil. **Kahan** tvrdí, že se říkalo v Izraeli, že lidé, kteří chtěli něco vyvézt, šli za **Sázavským** (úředník ministerstva financí, který zde měl na starosti vývoz svršků). Na druhou stranu **Sázavský** tvrdil, že vývoz svršků jeho přítele **Picka** povolil právě **Fischl**. Jiní zase vypověděli, že **Fischl** se choval až antisemitsky, že „*svlékal Židy do naha*“. Onen **Fischlův** zvěd **Houra** svého nadřízeného hájil tím, že to byl on, kdo ho poslal vyšetřovat, kdo zastavil akci **Bricha**, a inicioval vyšetřování případu **Treitel**... Dokonce údajně vzkázal polským vystěhovalcům, kteří se v té době ještě stále zdržovali na území ČSR, že jestli do konce roku 1948 nezmizí, dá je dopravit zpátky do Polska, neboť tito lidé prý páchají devizové přestupky a on nepřipustí, aby podkopávali naši měnu. Dále prý vzkázal vystěhovalcům, že pokud u nich bude při vystěhování nalezen třeba jen jeden nenahlášený předmět, budou potrestáni, i

²⁶⁸ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 113, Otto Fischl, Záznam o výpovědi odsouzeného Alexandra Goldsteina, s. 33-36

²⁶⁹ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 110, 4 listy

kdyby šlo o jeho vlastního otce, aby poznali, co je to bolševické jednání.²⁷⁰ Vcelku se ale svědci shodli na tom, že mezi vystěhovalci **Fischl** rozhodně nebyl populární a právě jeho obviňovali z toho, že odjeli z ČSR jako z koncentráku. Mnoho svědků při Fischlově rehabilitaci také nesouhlasili s většinou toho, co mu při procesu bylo dáváno za vinu. Jestli byl účasten na ilegálním vývozu do zahraničí, což je dost pravděpodobné, tak to rozhodně nebylo v případě vystěhovalců do Izraele. Zde postupoval velice ostře a antisemitsky.

Pplk. Antonín SOCHOR měl velice důležitou roli v celé akci. Byl pověřen vedením celé operace a pro československé komunisty nebyl úplně důvěryhodnou osobou. Byl mimo jiné obviňován z toho, že se k práci KSČ v jednotce staví negativně, že má svého chráněnce v jednotce šmelináře Lilinga, který měl v táboře aféry s rozdáváním kožených kabátů, kšeftování s lihovinami atd. a milenku „prý zpravodajský případ“, kterou chránil a likvidoval též záležitost, kdy ona ztratila kabelku, v níž se nacházely vojenské doklady.²⁷¹ Pplk. Sochor nedopadl dobře. V roce 1950 zemřel na následky „nehody“. Jeho smrt nebyla nikdy zcela objasněna a je možné, že měla nějakou souvislost s úlohou, kterou sehrál v celé akci Izrael.

Výcvik skončil začátkem listopadu 1848. Vojáci brigády se vylodili 28. února 1949 v Haifě. Příslušníky brigády byli i židovští důstojníci, členové KSČ: Kahan, Šachta, Menachovský, Max Weber a Erich Zolar. Do

²⁷⁰ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 113, Otto Fischl, Záznam o výpovědi odsouzeného Alexandra Goldsteina, s. 33-36

²⁷¹ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 60

Československa se vrátili všichni kromě Šachty. V únoru, kdy se vylodili, už se dohadovalo příměří a boje probíhaly jen ojediněle.²⁷²

O podobných jednotkách jednal Mikunis i v Polsku, Rumunsku, Bulharsku a Jugoslávii, tedy v zemích, které byly pod vlivem Sovětského svazu. Žádná z podobných akcí však nebyla úspěšná.²⁷³

7.3. DODÁVKY ZBRANÍ

Dodávky zbraní do Palestiny se pro Československo staly především výhodnou obchodní zakázkou. Československý export tohoto artiklu se v roce 1948 dostal do krize, jejíž příčinou byla ztráta zakázky Škodových závodů v **Argentíně**, která pod tlakem anulovala smlouvu **Spojených států**, které tuto oblast zásobovaly vlastními dodávkami.²⁷⁴ Tlak **USA** znesnadňoval také vývoz do **Turecka**, **Řecka** a snad i států Střední Asie. Obdobné politické důvody znemožnily československý export zbraní do **Indonésie**, **Číny** a **Španělska**. Proto měl zbrojní průmysl veliký zájem na nových zákaznících z Blízkého východu. Kromě **Izraele** byly tedy zbraně dodávány i do **Sýrie**, **Afganistanu** a **Libanonu** a jednáno bylo i s **Egyptem**.²⁷⁵

Kdo stál na počátku vyjednávání, které vedlo k smlouvám o nákupu československých zbraní pro Izrael, není zcela jasné. Existují různé teorie.²⁷⁶ Podle izraelského historika Yaakova Ro'okie navázal první vztahy **Moshe**

²⁷² Kulka, s. 364

²⁷³ Rucker, s. 103

²⁷⁴ VHA, MNO/VIII. odbor, č.j. 11111/1948- stroj. kopie, in: Buflínová – Dufek – Kaplan, s. 77n.

²⁷⁵ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 2/6, a.j. 1480- 353

²⁷⁶ Laurent Rucker, Stalin, Izrael a Židé. Praha 2001, s. 96

Sneh²⁷⁷ v červenci 1947. Ve své autobiografii popisuje setkání s **Vladimírem Clementisem**, tehdy náměstkem ministra zahraničních věcí. Jiná verze uvádí, že prvním byl **Dr. Otto Felix**, Žid z Československa žijící v Jeruzalémě, který se stal později zástupcem **Ehuda Avriela**. Ten byl **Ben Gurionem** povolán v roce 1947 z Paříže do Prahy, aby vedl vyjednávání o nákupu zbraní a po vzniku státu Izrael se stal v Československu vyslancem.

Mezi dalšími jmény se objevuje i **Mordechaj Oren**, člen Hašomer Hacair, který se skutečně mezi léty 1945 a 1947 několikrát setkal s **Clementisem** i s **Antonínem Zápotockým**, a nebo **Šmuel Mikunis**, generální tajemník KSI.²⁷⁸

Jasně je, že první smlouva o dodávce zbraní byla podepsána již v lednu roku 1948 a předcházela jí jednání mezi izraelským vyslancem **Ehudem Avrielem** a **Janem Masarykem**. Smlouva byla uzavřena jménem vlády **Etiopie**, neboť stát Izrael ještě neexistoval. Československá strana samozřejmě věděla, kdo se za krycím označením skrývá.²⁷⁹ První dodávky zbraní z Československa do Izraele se udály již v březnu 1948 a tato operace nesla krycí název **Haběš**. Tento první tajný letecký most byl zastaven na zákrok vlády Spojených států. Byl to počátek izraelských **operací Hassida a Balak**, které pomáhaly udržet Izrael v nejtěžších dnech jeho počínající historie. Všechny lety z Československa do Izraele měly mezipřistání v **Ajacciu na Korsice**.²⁸⁰

²⁷⁷ Moshe Sneh, 1941 – 1946 šéf nejvyššího velení Hagany, 1945 – 1946 v exekutivě Židovské agentury, 1946 – 1947 ředitel Židovské agentury pro Evropu

²⁷⁸ Rucker, s. 96

²⁷⁹ Moshe Yegar, Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů. Praha 1997, s. 88

²⁸⁰ Karel Hellebrand - Vladislav Radina, Izraelské letectvo. Cheb 1994, s. 12- 13

Ve stejné době, kdy se vyjednávalo o dodávkách zbraní do **Izraele**, prodalo Československo své zbraně i **Sýrii** a **Egyptu**. Dodávky Arabům byly údajně **Haganou** sabotovány a podnět k jejich zastavení přišel z **Moskvy**. Faktem je, že role **Sovětského svazu** v těchto operacích nebyla zanedbatelná.²⁸¹

Letecká válka o Izrael začala v 5 hodin ráno 14. 5. 1948 v den vyhlášení samostatného státu. Formování **izraelského letectva (IAF- Israel Air Force)**²⁸² bylo unikátní v moderní historii, protože se zrodilo přímo v bitvě. Většinu (asi 70% v době války za nezávislost) z posádky letadel a technického personálu tvořili židovští dobrovolníci z různých států a koutů světa, kteří měli často bohaté zkušenosti z druhé světové války. Jedním z dobrovolníků, kteří se účastnili i **operace Balak**, byl například **Al Schwimmer**, letecký inženýr a licencovaný pilot z USA. Pro dobrovolníky ze západu se ujal termín **Machalnikim**, pro dobrovolníky z východu **Gahalnikim** a termínem **Sabrim** byli označováni Židé, kteří se již narodili v Izraeli, respektive v Palestině.²⁸³ Letadla byla určena pro 101. squadronu IAF, jejímž členem byl také pozdější izraelský prezident **Ezer Weizmann**.²⁸⁴ Tento synovec prvního izraelského prezidenta **Chaima Weizmanna**, byl za druhé světové války příslušníkem RAF, později velitelem izraelského letectva, zástupcem náčelníka generálního štábu i ministrem obrany. Mezi nejlepší stíhače této squadrony patřili **Jack Doyle**, dobrovolník z Kanady, **Rudi**

²⁸¹ Rucker, s. 97 - 98

²⁸² Eddy Kaplansky, Overseas Volunteers in the Israeli Air Force.

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/IAFvolunteers.html>

²⁸³ Hellebrant - Radina, s. 27

²⁸⁴ Hellebrant - Radina, s. 38

Augarten z USA, **Modi Alon**²⁸⁵ a **Frederick McElroy** taktéž z Kanady. Velitelem squadrony po smrti **Modi Alona** byl **Syd Cohen** z JAR.

Jednání o dodávkách zbraní mezi izraelským vyslancem v ČSR **Avrielem** a **Dr. Felixem** s představiteli čsl. leteckých závodů, obchodních organizací, hlavního štábu, velitelství letectva a 5. odboru MNO byla vedena již od ledna 1948 také prostřednictvím stálého zástupce Čsl. závodů kovodělných a strojírenských (KOVO) v Tel Avivu **Otty Hübschera**.²⁸⁶ Po únorovém puči jednání pokračovala, ale nyní jednal **Avriel** již s novým náměstkem ministra národní obrany **Bedřichem Reicinem**.²⁸⁷

Na konci března 1948 byl **povoleno vývoz letadel do Izraele**. Věc nebyla projednávána ve vládě, stačil zde **souhlas ministerstev národní obrany, zahraničních věcí a financí**. Členům vlády byla záležitost pouze oznámena.²⁸⁸

Zbraně, jako pušky a lehké kulomety byly dopravovány do Palestiny především z tajného vojenského letiště v **Žatci**, které bylo dáno **Haganě** k dispozici. Žatecké letiště doslalo kódové označení **Etzion** a izraelské **Ekron**. **Hagana** do akce zaangažovala i některé americké občany, kteří tak pronikali na území ČSR bez vědomí amerického vyslanectví. Poté, co vyšel v anglických novinách článek o dopravě zbraní z Žatce do Palestiny podalo americké vyslanectví na základě toho notu a žatecká akce musela být proto likvidována. Jako odpověď bylo americkému velvyslanectví sděleno, že jejich

²⁸⁵ **Modi Alon** byl velitelem 101. squadrony a izraelskou legendou, zahynul 16. října 1948 při přistání na letišti Herzliya po náletu na Ašdod, při kterém byl jeho stroj (československé letadlo Avie- původně Messerschmidt) poškozen pozemní palbou.

²⁸⁶ Hellebrand - Radina, s. 22

²⁸⁷ Rucker, s. 99

²⁸⁸ VHA, MNO/II. odbor, č.j.813, taj. 1948, in: Buflínová, Dufek, Kaplan, Československo a Izrael 1945- 56..., s. 89-97

informace jsou nesprávné. Po likvidaci **Žatce** měla být doprava zbraní po nějaké době obnovena z letiště v **Malackách**.²⁸⁹

V Žatci byla také dislokována letadla určená pro Izrael, zde byla demontována a odsud nakonec dopravena do Izraele. Československo v rámci dohodnuté **tzv. Akce DI (Důvěrné Izrael)** poskytlo kapacitu leteckých škol pro výcvik izraelského leteckého a pozemního personálu a navíc uvolnilo žatecké letiště pro potřeby izraelské strany.²⁹⁰

Mezi 6. a 12. srpnem 1948 bylo z Československa dopraveno 40 tun materiálu. Na nátlak USA **operace Balak 12. srpna oficiálně skončila**. I po zakázání operace však akce neskončily. Ještě v prosinci 1948 přistál na letišti v Ruzyni podle poznatků americké zpravodajské služby transportní letoun plný pomerančů. Zpět již nesl náklad zbraní a munice.²⁹¹

Na letišti v Kunovicích měly být odbavována letadla typu **Spitfire**, tedy stíhačky, které byly vyčleněny čs. armádou jako dodávka do Izraele. V Kunovicích byly z letadel demontovány zbraně a připevněny pod křídla rezervní nádrže, aby letadla sama doletěla až na místo určení. Zbraně byly přepravovány zvlášť nákladními letadly, která pilotoval Ing. **Pomorancz**.²⁹²

Letadla typu Spitfire²⁹³, která byla nakoupena v Československu, byla dopravena do Izraele ve dvou operacích s názvy **Velvetta I.** a **Velvetta II.** Jedním z těchto pilotů byl **Sam Pomerance**, dobrovolník z USA a letecký inženýr, který zahynul při druhé z těchto operací, když se jeho letadlo zřítilo

²⁸⁹ NA, fond KSČ - UV, fond Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 10, ar. j. 153, s. 15-16

²⁹⁰ Hellebrant - Radina, s. 22- 23

²⁹¹ tamtéž s. 26

²⁹² tamtéž s. 8

²⁹³ Dr. Yaacov Markovitzky, Machal, Overseas Volunteers in Israel's War of Independence. Internet Edition 2007 (tiskem Jerusalem 2003), in: <http://www.mahal2000.com/about/Machal.pdf>

nad Balkánem. **Velvetta I.**²⁹⁴ byla spuštěna 24. září, kdy odstartovalo z Kunovic na svou cestu do Izraele s mezipřistáním v **Podgorici** prvních 6 Spitfirů, které pilotovali **Sam Pomerance** jako vedoucí, **Boris Senior**, **Tuxie Blou**, **Modi Alon**, **Syd Cohen** a **Jack Cohen**. Z těchto šesti letadel pouze tři přistála v domluvený čas na základně v Izraeli. Jedno havarovalo již v **Podgorici** a piloti dalších dvou byli po nouzovém přistání na **Rhodu** zatčeni a vězněni až do 12. října. Řekové totiž podezírali Československo, že dodávky zbraní do Izraele jsou pouze záminkou pro podporování řeckých komunistů.²⁹⁵

Koncem prosince 1948 vrcholily přípravy na akci **Velvetta II.**²⁹⁶ Už 9. prosince přijelo do Československa deset Machalnikim a 14. prosince čekalo v Kunovicích 15 Spitfirů a 10 Spitfirů bylo připraveno k transportu pozemní cestou. 18. prosince odstartovalo 6 letounů, ale nepodařilo se jim proniknout sněhovou bouří nad Balkánem a čtyři stroje se musely vrátit zpět. Bohužel stroje **Sama Pomerance** a **Billa Pomerance** (nebyli příbuzní, pouze shoda jmen) havarovaly a v Jugoslávii se zřítily. Jinak byla operace úspěšná. 19. a 20. prosince byla letadla úspěšně dopravena do Podgorice a odtud do Izraele. Z důvodu nedostatku profesionálních pilotů se jí zúčastnili také dva frekventanti leteckých kurzů, které probíhaly v Československu, a to **Danny Schapira** a **Morty Fein** (neboli **Moti Hod**).

Nákup zbraní měl být placen v dolarech přímo z Izraele. **Náměstek ministra financí Dr. Otto Fischl** nasadil do táborů a na letiště svého člověka **Josefa Houru**, aby vyzvídal a vše mu obratem sděloval. Přestože to tak

²⁹⁴ Hellebrand - Radina, s. 37

²⁹⁵ tamtéž

²⁹⁶ Hellebrand - Radina, s. 43-44

skutečně chodilo a **Fischl** podával zprávy dál ministru vnitra Noskovi, vše mu bylo později v procesu vedeném proti němu jako členovi „Slánského spikleneckého centra“ dáno za vinu.

Tento **Fischlův** „zvěd“ podával podrobné zprávy²⁹⁷ například o tom, že část výzbroje má být placena v korunách a to nikoliv z izraelských peněz, ale z fondů, které byly zřízeny v Československu na pomoc Izraeli. Prosáklo to v souvislosti s případy **Oskara Krasňanského** a **Treitla**²⁹⁸ a vše prý probíhalo pod krytím izraelského vyslanectví. V souvislosti s tím byly prošetřovány všechny sionistické fondy a organizace.

Fischlův člověk zjistil na letišti v **Žatci**, že zbraně a výstroj byly odsud přepravovány v noci těžkými letouny, že letiště je velmi špatně střeženo, takže by vůbec nebyl problém, propašovat kohokoli a cokoli do letadla, že očekávaný počet pasažérů vůbec nesouhlasí se skutečností, čímž se na území ČSR volně dostávají osoby neprověřené, které přivážejí nekontrolované množství peněz a korespondence. Vojenská posádka na letišti dostává čokoládu a americké cigarety a za to pomáhá i s nakládáním.²⁹⁹

Na praxi bylo upozorněno a později, není zcela jasné, jestli to mělo nějakou souvislost, bylo pro vývoz zbraní vybráno jiné letiště v **Uherském Hradišti**. Činnost našeho „zvěda“ se tedy přesunula tam.

Dodávky zbraní do Izraele byly ukončeny v červnu 1950. V březnu 1951 byl odvolán československý vyslanec v Izraeli **Eduard Goldstücker** a 6. prosince 1953 požádala Československá republika o odvolání vyslance

²⁹⁷ NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s.1-3

²⁹⁸ viz podkapitola 7.2. Formování jednotky židovských dobrovolníků

²⁹⁹ NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s. 1-3

izraelského. Tak skončilo velice krátké období tzv. československo-izraelského přátelství. Začalo tažení proti sionismu a pod hlavičkou tohoto boje byly pořádány politické procesy. Antisemitismus tak dostal novou podobu.

Celkový objem dodávek zbraní je velice složité určit, neboť údaje se různí. Proto jsem se uvádění konkrétních čísel snažila vyhnout. Je zde myslím na místě dosti opatrnosti ve vynášení soudů typu, že od této doby žádné zbraně do Izraele dodány nebyly. Myslím, že další bádání v této oblasti odhalí naprostý opak. Musíme si totiž uvědomit, že ideologie je jedna věc, ale „kšef je kšeft“.

7.4. VÝCVIK IZRAELSKÝCH PILOTŮ

S dodávkami letadel také souvisí **dohoda o vyškolení izraelských pilotů** čs. vojenským letectvem na strojích, které měly být dodány. O placení výloh na přeškolování pilotů měla rozhodnout vláda a konečná částka měla být začleněna do ceny dodávaných letadel. A nejednalo se v žádném případě o malé částky. Výcvik byl naopak velice drahý. I tyto akce byly pro Československo celkem výhodným obchodem.

Ostrá střelba měla být cvičena v leteckém střeleckém učilišti v **Malackách** a přeškolení mělo být pak provedeno u II. leteckého sboru v **Českých Budějovicích**. Přeškolování měli být i letečtí mechanici. Nově mělo být vycvičeno 25- 30 pilotů ve vojenském leteckém učilišti

v **Prostějově**. Jako nakládací a vykládací letiště bylo určeno letiště v **Žatci**.

300

5. května 1948 , tedy deset dní před vyhlášením státu Izrael, odjela do Československa skupina 8 letců, aby se přeškolili na letadla typu **Messerschmidt 109**. Mezi nimi byl i pozdější izraelský prezident **Ezer Weizmann**. Tento výcvik probíhal v **Českých Budějovicích** a absolvovali ho pouze tři z těchto osmi účastníků (mezi nimi i **Weizmann**).³⁰¹

I další výcvik probíhal v **Českých Budějovicích** tentokrát na letadlech typu **Spitfire**. Dalším výcvikovým táborem pro piloty bylo letiště u **Olomouce**. Za tři měsíce bylo v Československu vycvičeno asi čtyřicet izraelských pilotů. Také na libereckém letišti probíhal výcvik, tentokrát se zde cvičili mechanici pro americká letadla typu „**Dakota**“, které Izrael používal. Dále měli být vycvičeni pozemní specialisté v celkovém počtu asi 70 osob, spojovací personál v síle asi 20 osob a 70 osob v oboru paradesantním. Doba trvání všech kurzů měla být 5 – 6 měsíců.³⁰²

Nejednalo se tedy pouze o piloty. V **Mikulově** například probíhal v délce jednoho měsíce výcvik tankistů na německých tancích a zúčastnilo se ho 25 mužů, kteří přiletěli z Izraele, kam se po jeho dokončení ihned vrátili. Letecký výcvik jedné skupiny probíhal také tři měsíce v **Hradci Králové**. Mezi **Mělníkem** a **Libercem** probíhal i výcvik parašutistů, většina

³⁰⁰ AMV, aj. 425-360-6/2-3, edice dokumentu viz Buflínová – Dufek - Kaplan, Československo a Izrael 1945-56, Dokumenty. Praha 1993, s. 97-100

³⁰¹ Moshe Yegar, Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů. Praha 1997, s. 99- 100

³⁰² tamtéž

dobrovolníků v této skupině byla údajně z Československa a z Polska z akce **Bricha**. Pro pomocné služby byla vycvičena také speciální ženská jednotka.³⁰³

S těmito akcemi je spojena také spousta skandálů. Zvěd **Otto Fischla**, náměstka ministra financí, **Houra**, o kterém jsem psala v předcházejících podkapitolách, podával hlášení i o těchto incidentech. A tak upozornil i na případ vedoucího pilotů **Pomerancze**. **Ing. Pomerancz** byl podezírán ze špionáže, neboť se volně pohyboval ve svém letounu bez označení mezi Prahou, Žatcem a Kunovicemi, přičemž podle hlášení odletu z Prahy a doby příletu do Kunovic, bylo jasné, že letoun létá mimo normální kurs. Dokonce se jednou vzdálil mimo radiové spojení s letištěm v Kunovicích, přestože měl létat pouze v okruhu 80ti km a byl několik hodin nezvěstný, až se nakonec ohlásil nouzově sedící na letišti v Piešťanech. Na základě tohoto incidentu bylo jemu i ostatním pilotům zakázáno létání.³⁰⁴ Také musel údajně po této aféře izraelský vyslanec **Avriel** opustit Československo.³⁰⁵

K ochlazení vztahů mezi Izraelem a Československem došlo již v červenci 1948. Tehdy skončila jak operace **Balak**- vzdušný most, tak byly ukončovány i výcvikové kurzy. I samotní jejich účastníci pocítili změnu v chování českých instruktorů. Poslední z nich opustili Československo předčasně před absolvováním výcviku koncem roku 1948.³⁰⁶

³⁰³ Erich Kulka, *Židé v československé Svobodově armádě*. Praha 1990, s. 362- 363

³⁰⁴ NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 104, Zpráva o výsledku šetření ohledně hromadného vystěhování občanů židovského vyznání do Palestiny, s. 1-2

³⁰⁵ NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar.j. 113, Záznamy o pohovorech k Otto Fischlovi, s. 62- 63

³⁰⁶ Yegar, s. 108- 110

8. KAPITOLA

KONEC STARÝCH ČASŮ

V 50. letech byl život v Československu těžký pro většinu obyvatel, Židé však byli pro režim podezřelí dvojnásob. Antisemitsky motivované politické procesy zahustily atmosféru notnou dávkou strachu. Silná emigrace a asimilace redukovala počty Židů v českých zemích na míru, která měla obdobu snad jen ve středověku. Od té doby už populační křivka pouze klesá.

Velké procento československých Židů se po válce přihlásilo ke komunistické straně. Je to pochopitelné, neboť komunistická ideologie pro ně znamenala absolutní opak té nacistické. Komunistická strana obratně využila poválečné nálady, kdy společnost byla snad nejvíce nakloněna levicovým ideálům. Mnohé koncentrační tábory byly osvobozeny Rudou armádou a spousta Židů tedy považovala Sovětský svaz za svého osvoboditele a jedinou záruku míru. Vždyť západ byl diskreditován „Mnichovskou zradou“!

Počet židovských členů KSČ se zvýšil po únoru 1948. Ti, kteří byli dříve bezpartijní nebo byli členy nekomunistických stran vstupovali do KSČ ze strachu o rodinu, o zaměstnání, či o majetek. Židé byli po únorovém převratu podezřelí i tím, že měli často část rodiny v zahraničí, většinou na západě nebo v Izraeli.

Kolem roku 1950 se začal objevovat i nový druh antisemitismu. Jeho původ lze hledat ve stalinismu. Jak píše ve svých vzpomínkách **Jiří Kosta**: „Pod výrazy ‚sionismus‘ a ‚kosmolitismus‘ se pronásledovala jakákoli forma

židovské identity.³⁰⁷ „Nadávka ‚kosmopolita‘ nahrazovala v tehdejším antisemitském slovníku výraz pro označení osoby židovského původu...“³⁰⁸

Kosta sám byl z levicově orientované rodiny, po válce vstoupil do KSČ, vystudoval ekonomii a mimo jiné například spolupracoval s ministerstvem zahraničí na poli československo-sovětských obchodních vztahů. Jeho otec **Oskar Kosta**³⁰⁹ byl činný v levicovém antifašistickém hnutí již před válkou a byl aktivní i v londýnském exilu, kde se úzce stýkal s komunistickými osobnostmi, jako například s **Eduardem Goldstückerem** nebo **Evženem Löblem** a mezi jeho nejlepší přátele patřil **Egon Erwin Kisch**, **F. C. Weiskopf** a **Louis Fürnberg** (básník a skladatel). Poslední dva pracovali v československých diplomatických službách. Přes tyto známosti, nebo možná právě kvůli nim, byl v roce 1949 ve svých 61 letech zatčen v rámci tažení proti „vnitřnímu nepříteli“. O rok později byla zatčena i matka Jiřího Kosty a sám byl také perzekvován, přišel o zaměstnání a musel odejít pracovat do továrny. Příběh Jiřího Kosty není ale v žádném směru ojedinělý.

V závěru své práce bych se chtěla věnovat několika vybraným osobnostem, které zanechaly svůj otisk na osudu židovského obyvatelstva v poválečném Československu.

Největším zastáncem židovských zájmů byl **ministr zahraničí Jan Masaryk**. Jeho vřelý vztah k Židům nemá v této době v Československu obdoby. Osobně se angažoval ve prospěch židovských uprchlíků, v boji o vznik státu Izrael i ve vojenské pomoci v době, kdy se stát Izrael teprve

³⁰⁷ Jiří Kosta, *Život mezi úzkostí a nadějí*. Praha 2002, s. 92

³⁰⁸ *tamtéž*, s. 97

³⁰⁹ *tamtéž*, s. 93n.

rodil.³¹⁰ Na Masaryka se obraceli pro pomoc nejen židovští funkcionáři, ale i jednotliví židovští občané. A Masaryk jim nejen naslouchal, snažil se, jak jen mohl, podporovat a prosazovat jejich zájmy, jak oficiální, tak neoficiální cestou.

Zpráva o jeho smrti tak hluboce zasáhla celou židovskou veřejnost. Dnes je již zjištění pravdy nemožné, a tak se nechci pouštět do jakýchkoli spekulací. Dalo by se říci, že Masarykovou smrtí končí období tzv. třetí republiky. Masarykova smrt ale není jedinou neobjasněnou a záhadnou smrtí. Například vražda **mjr. Šrama** nebyla nikdy uspokojivě vyšetřena a nebyl s určitostí zjištěn ani její motiv.

Dalším podezřelým úmrtím zdá se mi také údajná nehoda **pplk. Sochora**, který byl pověřen vedením výcviku jednotky židovských dobrovolníků. Jsou tací, kteří tvrdí, že za jeho smrtí stojí Izraelci. Vzhledem k tomu, že svá tvrzení nepodkládají žádnými důkazy, jsem přesvědčená, že nemají pravdu. Sochor byl v Izraeli velice populární osobností a všechny jeho smrt zarmoutila. O čemž svědčí i hojné odezvy v izraelském soudobém tisku.

Osobou, která velmi negativně zasáhla do osudu židovských uprchlíků byl **Dr. Otto Fischl**.³¹¹ **Fischl** byl zatčen 30. června 1951, tedy 6 měsíců před Slánským. Byl odsouzen za sionistické spiknutí, přestože podle výpovědí svědků zasvětil svůj poválečný politický život boji proti „židovské buržoazii“.

Narodil se v roce 1902 do židovské živnostenské rodiny. Vystudoval práva a před válkou se věnoval advokacii. Po válce zfalšoval své členství

³¹⁰ Moshe Yegar, Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů. Praha 1997, s. 65

³¹¹ NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 113, Zpráva o případu Otto Fischla,

v KSČ. Tvrdil, že do strany vstoupil v roce 1928. Pravdou bylo, že pro stranu vykonával jisté úkony, jeho kancelář prý sloužila jako „přepážka“, ale jejím členem nebyl. Fischl sice byl židovského původu, ale nechal se před válkou pokřtít a deportován vůbec nebyl, neboť žil ve smíšeném manželství. Když měl na konci války nastoupit do transportu, tak údajně předstíral srdeční záchvat a tím se tomu vyhnul. Podle výpovědi jisté **Jarmily Prokopové**, zaměstnané v nakladatelství politické literatury, se za války vyjádřil v tom smyslu, že *„po osvobození bude nepřítel Židů č. 1, protože když to vidí, jak si bude židovská buržoazie hrát po válce na národní hrdiny, tak to nemůže vydržet.“*³¹² Od roku 1948 pracoval na ministerstvu financí, v roce 1949 se stal dokonce náměstkem ministra a před zatčením velvyslancem v Německé demokratické republice. V době, kdy byl velvyslancem, využila jeho dcera návštěvy otce a emigrovala. Poté byl Fischl odvolán a za několik dní zatčen.

Otto Fischl byl odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán 3. prosince 1952. Hodnocení jeho působení na ministerstvu financí zvláště vzhledem k akcím na pomoc Izraeli by vyznělo silně v jeho neprospěch. Byl to antisemita, který se rozhodl, že bude škodit Židům, jak jen to půjde. Některé body obžaloby byly nejspíše i pravdivé, ale hlavní důvod jeho exekuce, sionistické spiknutí, byl absolutní nesmysl. Jeho výslechy trvaly rok a půl. Při výsleších byl surově mučen jistým vyšetřovatelem **Aloisem Jistebnickým**, který byl v Ruzyni pověstný svou brutalitou. Výsledkem tohoto zacházení bylo, že přestal mluvit, lehal si na zem, odmítal jídlo a kňučel jako zvíře. Později začal prohlašovat, že jediné východisko je

³¹² NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů I., sv. 7, ar. j. 113, Otto Fischl, Záznam o pohovoru se soudružkou Jarmilou Prokopovou, s. 169

sebevražda, že už nesnese další mučení a že jediný způsob sebevraždy je přiznat se k tomu, k čemu oni chtějí.

Nehodlám se na stránkách své práce věnovat konkrétním antisemitským politickým procesům, neboť tato problematika stojí stranou tématu židovských institucí. Případ Otto Fischla jsem uvedla především proto, že není tolik známý a že ve své činnosti na ministerstvu financí přímo zasahoval do židovských kauz a jeho jméno se v mé práci vyskytovalo častěji než jména jiná.

Padesátá léta tedy pro židovské obyvatelstvo znamenala konec nadějí na společenskou i majetkovou rehabilitaci. Poválečnou euforii vystřídala ještě před rokem 1948 starost o majetek a rodinu, po roce 1948 vzrůstající nervozita, která se v 50. letech proměnila ve strach.

ZÁVĚR

Předmětem mé diplomové práce bylo prozkoumat **vztahy židovských institucí a státní správy mezi léty 1945 a 1956** a na základě analýzy literatury a pramenů a jejich zhodnocení v rámci dobového kontextu jsem dospěla k následujícím závěrům. Je však velice složité utvořit ze záplavy archivního materiálu, osobních svědectví a článků v tisku nějakou ucelenou teorii o vztahu Československa a židovských institucí v poválečných letech.

Pokusila jsem se postihnout všechny aspekty vzájemných vztahů na podrobném popsání jednotlivých kauz, přičemž jsem si dala předsevzetí striktně se držet pouze těch faktů, které se dají ověřit v několika pramenech. Myslím, že nic nelze jednoduše generalizovat. Všechny vztahy jsou dány především komunikací a činy jednotlivců, nikoli československého státu a židovských institucí jako dvou proti sobě stojících monolitů.

Relativně **liberální postoj československých státních orgánů k židovským institucím v poválečných letech skončil únorovým převratem v roce 1948**. Stát si je od té doby podroboval až k naprosté kontrole a nadvládě. Židovské instituce po roce 1945 považovaly státní orgány za instituce důvěryhodné, na něž je možné se obracet s různými žádostmi i protesty. Tento vzájemný vztah se začal měnit přibližně od roku 1947, kdy začala být vyhlašována legislativa, která negovala úspěchy, kterých bylo do té doby dosaženo v oblasti majetkové i společenské rehabilitace židovského obyvatelstva.

Jedním z největších zklamání pro funkcionáře z **Rady židovských náboženských obcí** i jednotlivých **židovských náboženských obcí** bylo

zabrání tzv. **Terezínské podstaty**, která měla původně sloužit ke kompenzaci újmy způsobené československým Židům během druhé světové války. Tato majetková podstata byla přikázána nově vzniklému **Likvidačnímu fondu měnovému** a pro případné odškodnění byli Židé od této doby odkázáni na kompenzaci válečných škod. Tento počin se stal jakousi vlaštovkou oznamující měnicí se ovzduší. Není divu, že vystěhovalectví československých Židů nejen do Izraele zesílilo a že mnoho ostatních zvolilo asimilaci, jako jediný způsob existence v poválečném Československu.

Po válce nezastávaly **židovské náboženské obce v Čechách a na Moravě** pouze funkci náboženskou. Mezi jejich hlavní úkoly patřilo také úsilí o **odškodnění židovských obětí nacismu a jejich společenská a majetková rehabilitace**. Totéž je možné konstatovat u jejich zastřešující organizace **Rady židovských náboženských obcí**. Na Slovensku, kde byli Židé více věrni své tradici a víře, byly tyto funkce rozděleny mezi **Ústřední svaz židovských náboženských obcí** a jednotlivé **židovské náboženské obce**, které měly na starosti záležitosti kultové, a **Svaz rasově pronásledovaných**, jehož úkolem se stalo právě odškodnění obětí. Snahy o kompenzace byly po únoru 1948 prakticky ukončeny a od této doby se všechny židovské instituce začaly zabývat spíše každodenními problémy a jejich intervence ve vládě a ústředních orgánech státní správy se začaly omezovat pouze na protesty v záležitostech jednotlivců. Po roce 1949, kdy vznikl **Státní úřad pro věci církevní**, byly již plně pod dohledem státu. Od této doby stát schvaluje funkcionáře, stejně tak jako rabíny a ti jsou na státu také závislí, neboť je to stát, který schvaluje jednotlivým obcím rozpočty a je to opět stát, který poskytuje funkcionářům a duchovním, stejně tak jako

ostatním zaměstnancům platy. Rok **1949** je tedy jedním z hlavních **mezníků ve vývoji organizace a působnosti židovských institucí** na území celého Československa.

Po skončení druhé světové války bylo obnovováno také mnoho **židovských spolků**. Část z nich byla obnovována **Radou židovských náboženských obcí** speciálně za tím účelem, aby mohl být restituován jejich majetek. Většina z takto restaurovaných organizací byla však brzy zrušena pro nedostatek členů. V prvních letech svobody obnovily svou činnost na území Československa také **mezinárodní židovské organizace**, které se různou měrou zapojovaly jak do úsilí o rehabilitaci obětí, tak se pokoušely ze svých prostředků pomáhat československým Židům pokrýt základní potřeby i pomoci restaurovat strukturu židovských institucí. **Činnost** všech těchto spolků a dobrovolných organizací byla **zastavena v roce 1951**.

Českoslovenští Židé měli velkého zastánce v osobě **Jana Masaryka**. Jeho vztah k Židům byl legendární a vcelku ojedinělý. Jan Masaryk byl výjimečnou osobností, jejíž vliv nebyl zanedbatelný ani na mezinárodním poli. Osobně se angažoval ve prospěch židovských uprchlíků, v boji o vznik státu Izrael i ve vojenské pomoci v době, kdy se stát Izrael teprve rodil. Na Masaryka se tak obraceli pro pomoc nejen židovští funkcionáři, ale i jednotliví židovští občané.

I v poválečném Československu samozřejmě byl **antisemitismus**, stejně tak jako kdekoli jinde na světě, avšak do politických procesů v 50. letech nebyl státem organizovaný. Většinou se jednalo pouze o jednotlivé excesy. Není ale v této souvislosti možné mluvit o antisemitismu v Československu, aniž bychom **rozlišovali mezi poměry v Čechách a na**

Slovensku. Příčiny je možné hledat v několika faktorech. Hlavní důvod lze spatřovat v tom, že i před válkou bylo Slovensko zaostalejší a chudší, než české země, a tak jakmile se naskytl příležitost zmocnit se židovského majetku, Slováci neváhali. Byli dokonce ochotni nacistickému Německu za transporty Židů platit. Toto je skutečně unikum, které nemá obdobu nikde jinde v Evropě. Po válce se jim ukradený majetek vrátet nechtělo a také k tomu většinou ani nedošlo. Slováci si vymínili, že se na ně nebudou vztahovat **dekrety prezidenta republiky** a do vydání **restitučního zákona v roce 1946**, neexistoval na Slovensku právní předpis o neplatnosti majetkoprávních jednání z doby nesvobody. Restituce židovského majetku však nejsou na Slovensku uspokojivě vyřešeny dodnes. Slováky arizovaný majetek tak zůstává stále v rukou arizátorů či jejich potomků. Nelze než konstatovat, že antisemitismus na Slovensku byl i po válce větší, jak dokládají poválečné pogromy a protižidovské výtržnosti, kterým jsem v této práci věnovala zvláštní pozornost.

Stejně tak je těžké zhodnotit **úlohu Československa při genezi státu Izrael** a pozdějších vzájemných vztahů obou států. Zabývala jsem se zde československými dodávkami zbraní do Izraele, výcvikem jednotky židovských dobrovolníků i výcvikem izraelských pilotů i pozemních sil. Byly ony přátelské vztahy dány vůlí a přátelstvím československé vlády, či podporou jednotlivých osobností jako například **Jana Masaryka**? Nebo byl postoj Československa formován **Sovětským Svazem**?

Vzhledem k tomu, že všechny **arabské země** byly **pod kontrolou Britů**, v zájmu **Sovětského Svazu** bylo udržet si na **Blízkém východě** vliv a jeho nadějí byl komunistický stát **Izrael**. Po převratu v únoru 1948 dodávky

zbraní do Izraele pokračovaly. Československé zbraně se ale vyskytovaly na obou frontách, neboť ve stejné době byly dodávány i Arabům. Nelze si samozřejmě myslet, že by se většina těchto akcí uskutečnila bez souhlasu SSSR. Je proto logické, že změna postoje Sovětského Svazu k Izraeli stála za stejnou proměnou postojů československých komunistů, která vedla až k hrůzostrašným politickým procesům. A i k nim byl nejspíše podán podnět z Moskvy. Politické čistky v Československu probíhaly podle sovětského vzoru. Židé ve významných funkcích si nebyli jisti životem, neboť to byli právě oni, kteří byli vybráni za vnitřního nepřítele. Samozřejmě, že mezi osobami odsouzenými v politických procesech, nebyli pouze Židé. Společně s nimi se režim zbavoval i svých politických odpůrců.

Padesátá léta znamenala konec všech nadějí na společenskou a majetkovou rehabilitaci. **Antisemitismus** se pod termínem **antisionismus** stal státní politikou. Ten, kdo se chtěl v této době vystěhovat, musel zde zanechat téměř veškerý majetek, včetně památečních předmětů, posledních zachráněných vzpomínek na rodinu, která nepřežila koncentrační tábory. Nakonec i Ti, kteří tvořili historii převratu v roce 1948 i následnou státní politiku, byli semletí ve vykonstruovaných politických procesech. Současně s nimi však byli postiženi i naprosto nevinní lidé, kteří sehráli roli vnitřního nepřítele.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

SEZNAM ARCHIVNÍCH PRAMENŮ

- AMV, aj. 425-360-6/2-3
- NA, fond 100/24
- NA, fond 100/36, a.j. 132-0, 5646
- NA, fond KSČ – UV, Komise pro přešetření politických procesů z let 1949 – 1954, 1955 – 1957
- NA, fond MD-I, a.j. 501, ka 353
- NA, MV-NR, KA 12014, inv. č. 128, Pogromy na Slovensku
- NA, fond M Zdr, nezprac., kabinet ministra
- NA, fond MPSP, 6521, ŽNO
- NA, fond MPSP 1941 – 1956, KA 346, sign. 4028, Národní správa Židovské rady starších
- NA, fond Politické procesy, sv. 3/4, a.j. 1480-639, sv. 3/5, a.j. 1480-644 a 649
- NA, fond PP – Policejní prezídium, K1903, Z-33/39-7
- NA, fond SÚC - Státní úřad pro věci církevní
- VHA, MNO/II. odbor, č.j.813, taj. 1948
- VHA, MNO/VIII. odbor, č.j. 11111/1948

SEZNAM TIŠTĚNÝCH PRAMENŮ

- Konfiskace, správa a převod nepřátelského majetku, zákony vyhlášky, směrnice a pokyny, Právní odbor Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze 1947
- Sbíрка zákonů a nařízení Československé republiky
- Věstník Rady židovských náboženských obcí

Věstník č. 6/VIII.

Věstník č. 9/VIII.

Věstník č. 6/IX.

Věstník č. 7/IX.

Věstník č. 11/IX.

Věstník č. 15/IX.

Věstník č. 6/X.

SEZNAM LITERATURY

- **Barkány, Eugen – Dojč, Ludovít**, Židovské náboženské obce na Slovensku. Bratislava 1991
- **Bednařík, Petr**, Židé na stránkách českého tisku v roce 1945. in: : Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005
- **Begin, Menachem**, The Revolt, Story of the Irgun. Steimatzky 2003
- **Borák, Mečislav**, Spisy mimořádných lidových soudů z let 1945 – 1948 v českých archivech a možnosti zkoumání židovské problematiky. **Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu**, Praha – Opava 2002
- **Buflínová – Dufek - Kaplan**, Československo a Izrael 1945- 56, Dokumenty. Praha 1993
- **Encyclopaedie Judaica**, CD-ROM edition © Judaica Multimedia (Israel) Ltd.
- **Engel, Štěpán**, Kámen úrazu: restituční zákon. Věstník ŽNO, č. 9/VIII, z 5. 9. 1946, s. 75- 77
- **Engel, Štěpán**, Starý stesk nad novou vyhláškou, in: Věstník ŽNO, č. 7/IX z 1. 4. 1947, s. 93- 94
- **Frieder, Emanuel**, Z deníku mladého rabína. Bratislava 1993
- **Hellebrand, Karel – Radina, Vladislav**, Izraelské letectvo. Cheb 1994
- **Janák, Jan – Hledíková, Zdeňka –Dobeš, Jan**, Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost. Praha 2005
- **Jančík, D - Kubů, E - Kuklík J**, Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1938- 2000), Praha 2003
- **Jelínek, Tomáš**, Židovská komunita v hledáčku Státní bezpečnosti. Euro, č. 11/12. 3. 2007, s. 74 – 76

- **Jelinek, Yeshayahu**, The Jews in Slovakia 1945- 48, in: Dagan Avigdor, The Jews of Czechoslovakia, Philadelphia- New York 1984, III. Volume, s. 531- 550
- **Kaplansky, Eddy**, Overseas Volunteers in the Israeli Air Force, in: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/IAFvolunteers.html>
- **Kárný, Miroslav**, „Konečné řešení“, Genocida českých židů v německé protektorátní politice, Praha 1991
- **Kárný Miroslav**, Přesná falešná čísla aneb kouzla nacistických statistik, in: Židovská ročenka 5747/1987, s. 89- 94
- **Kočová, Kateřina**, Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce, in: Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005
- **Kosta, Jiří**, Život mezi úzkostí a nadějí. Praha 2002
- **Krejčová H., Svobodová J., Hyndráková A.**, Židé v Protektorátu Čechy a Morava, Hlášení židovské náboženské obce v roce 1942, Dokumenty, Praha 1997,
- **Křesťan, Jiří – Blodigová, Alexandra – Bubeník, Jaroslav**, Židovské spolky v českých zemích v letech 1918 – 1948. Praha 2001
- **Kuklík, Jan**, Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“, Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Praha 2002
- **Kulka, Erich**, Židé v československé Svobodově armádě. Praha 1990
- **Markovitzky, Yaacov**, Machal, Overseas Volunteers in Israel's War of Independence. Internet Edition 2007 (tiskem Jerusalem 2003), in: <http://www.mahal2000.com/about/Machal.pdf>

- **Milotová, Jaroslava**, Formy expropriace Židů v letech okupace a další osudy židovského majetku. Sborník z konference- Fenomén Holocaust, Praha 1999, s. 80- 83
- **Milotová, Jaroslava**, Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze, Geneze a činnost do počátku roku 1940. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 10 - 29
- **Mlynárik, Jan**, Dějiny na Slovensku. Praha 2005
- **Motl, Stanislav**, Mraky nad Barrandovem. Praha 2006
- **Nepalová, Šárka**, Židovská menšina v Čechách a na Moravě v letech 1945-1948. Terezínské studie a dokumenty 1999, s. 314- 337
- **Nosková, Helena**: Migrace, národní stát a národnostní menšiny v poválečném Československu. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005
- **Petrův, Helena**, Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939- 1941). Praha 2000
- **Pěkný, Tomáš**, Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha 1993
- **Rothkirchenová, Livie**, Československé Židovstvo. Vzestup a úpadek (1918- 1989), in: Na křižovatce kultur, Historie československých Židů, Praha 1992
- **Rucker, Laurent**, Stalin, Izrael a Židé. Praha 2001
- **Rychlík, Jan**, Češi a Slováci ve 20. století, Česko- slovenské vztahy 1945 – 2000. Bratislava 1998
- **Schikorra, Christa**, Návrat do nově se ustavující společnosti, Židovské reemigrantky v Československu v letech 1945- 1948. Terezínské studie a dokumenty 2004, s. 243- 270

- **Stránský, Oldřich**, Není spravedlnosti na zemi, Praha 2002
- **Terner, Erich –Ternerová, Edita**, Stát Izrael, Malá země velkých problémů. Praha 1950
- **Wehle, Kurt**, The Jews in Bohemia and Moravia 1945- 48. Dagan Avigdor, The Jews of Czechoslovakia, Philadelphia- New York 1984, III. Volume, s. 499- 530
- **Yegar, Moshe**, Československo, sionismus, Izrael, Historie vzájemných vztahů. Praha 1997
- **Zeman, Pavel**, Česká literatura o retribučním soudnictví, in: Retribuce v ČSR a národní podoby antisemitismu. Praha – Opava 2002
- **Znoj, Milan**, Politický systém třetí republiky a ideová úskalí jeho interpretace. Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody, Praha 2005, s. 174 - 184
- **Židovské zlato, ostatní drahé kovy, drahé kameny a předměty z nich v českých zemích 1939- 1945.** Praha 2001

SEZNAM ZKRATEK

- AMV-** Archiv ministerstva vnitra
- FNO-** Fond národní obnovy
- FSPM-** Fond pre správu poľnohospodárskych majetkov
- IAF-** Israel Air Force- izraelské letectvo
- KSČ-** Komunistická strana Československa
- KSI-** Komunistická strana Izraele
- LFM-** Likvidační fond měnový
- MF-** Ministerstvo financí
- MNO-** Ministerstvo národní obrany
- MPSP-** Ministerstvo práce a sociální péče
- MSP-** Ministerstvo sociální péče
- MV-** Ministerstvo vnitra
- MV- NR-** Ministerstvo vnitra- nová registratura
- MZ-** Ministerstvo zdravotnictví
- NA-** Národní archiv
- NSŽRS-** Národní správa židovské rady starších
- O.R.K.-** Rakouský Červený kříž
- P.C.K.-** Polský Červený kříž
- PNS-** Prozatímní národní shromáždění
- PP-** Policejní prezidium
- P.U.R.-** Pánstwowy Urzad Repatryacyjny
- RAF-** Royal Air Force (letectvo Velké Británie)
- RŽNO-** Rada židovských náboženských obcí
- SNR-** Slovenská národní rada

SRP- Svaz rasově pronásledovaných

SSSR- Svaz sovětských socialistických republik

SÚC- Státní úřad pro věci církevní

UNRRA- United Nations Relief and Rehabilitation Administration

ÚNS- Ústavodárné národní shromáždění

ÚRO- Ústřední rada odborů

ÚSC- Ústřední svaz cionistický

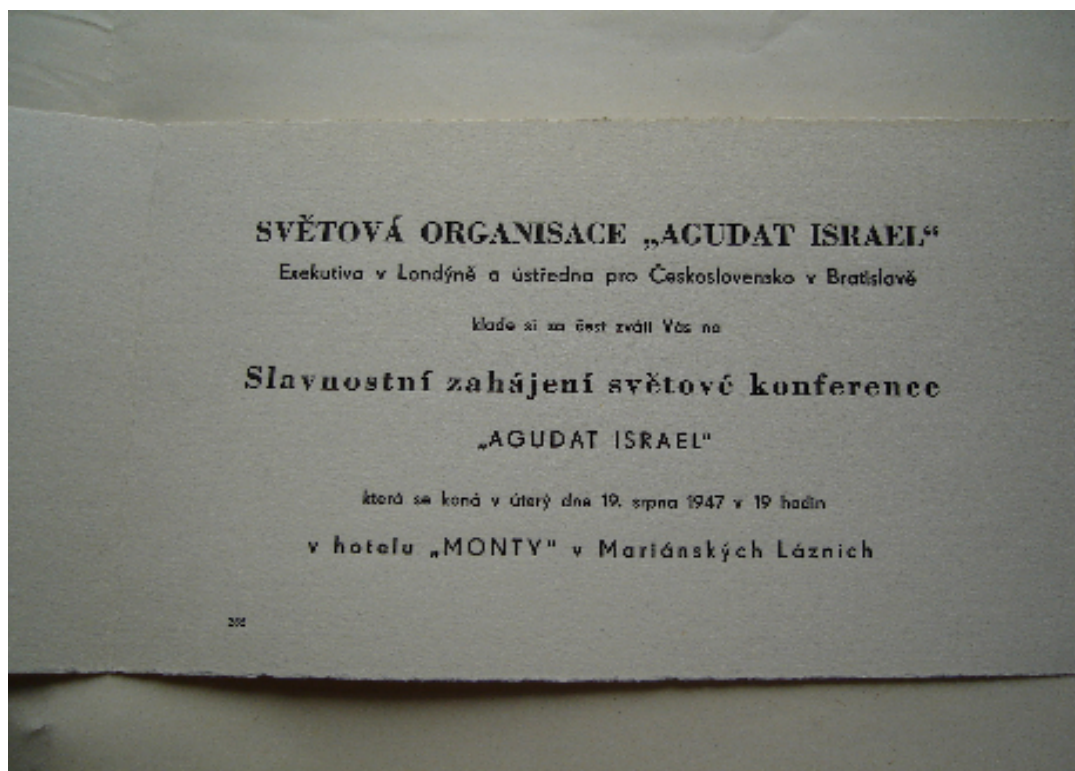
ÚŠŽNO- Ústřední svaz židovských náboženských obcí

ÚV- Ústřední výbor

VHA- Vojenský historický archiv

WJC- World Jewish Congress- Světový židovský kongres

ŽNO- Židovská náboženská obec

Pozvánka na světovou konferenci organizace Agudat Israel³¹³

Vrchní evropští rabíni: druhý sedící zprava Dr. Gustav Sicher³¹⁴

³¹³ NA, fond MZdr., kabinet ministra nezprac., M 2179/47

³¹⁴ Die Aussäen unter Tränen mit Jubel werden sie ernten, Die jüdischen Gemeinden in der Tschechischen Republik nach dem zweiten Weltkrieg, Praha 1959

213 Čekání na vystěhovačské doklady u palestinského úřadu, 1946
 214 Nastup do vlaku na cestu do Palestiny, 1946

191

Fotografie vystěhovalců do Palestiny³¹⁵

³¹⁵ Na křižovatce kultur, Historie československých Židů, Praha 1992

³¹⁶ Katalog k výstavě Únor 1948 a případ Rudolfa Slánského, Historická penologie 2005

Ehud Avriel-Überall, izraelský vyslanec v Československu

Pplk. Antonín Sochor, hrdina Sovětského svazu

101. squadrona IAF (izraelského letectva)

Summer 1948. Left to right: Syd Cohen, Giddy Lichtman, Modi Alon, Ezer Weizman, and Arnie Ruch.

Izraelští letci prošli výcvikem v Československu

Ceske Budejovice, June 1948. Left to right, sitting: (?), George Lichter, Les Shagam, Arnie Ruch, Rudy Augarten. Standing: Chris Magee and Syd Cohen. The unidentified man may be Al Freeman.

Izraelští letci v Českých Budějovicích v květnu 1948

The Velvetta brain trust in Czechoslovakia. Left to right: Jack Cohen, Bob Dawn, Sam Pomerance, Dave Panner.

Mozky operace Velvetta na procházce v Československu

ZÁKON
ze dne 16. května 1946
o neplatnosti některých majetkově-právních jednání
z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti
a z jiných zásahů do majetku vzcházejících.

Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1.

Neplatnost majetkových převodů
a jiných majetkově-právních jednání z doby nesvobody.

Jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkově-právní jednání, ať se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatné, pokud k nim došlo po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce, ledaže ten, na koho majetek přešel nebo k do uzavřel jiné majetkově-právní jednání, je osoba státně spolehlivá a bude prokázáno, že k majetkovému převodu nebo k jinému majetkově-právnímu jednání došlo za přiměřenou úplatu buď z podnětu původního vlastníka (oprávněného) nebo v převážném jeho zájmu.

§ 2.

Právní následky některých jiných zásahů do majetku.

Stejně nároky jako z majetkových převodů neplatných podle § 1 vycházejí z majetkových přechodů provedených po 29. září 1938 právním předpisem neplatným (§ 15) nebo jakýmkoli způsobem, zejména úředním výrokem, na základě takového předpisu anebo jinak výrokem soudním nebo úředním, který bude jako výrok z doby nesvobody zrušen nebo změněn. To platí přiměřeně o jiných zásazích do majetku, provedených takovými neplatnými předpisy nebo na jejich základě anebo takovými soudními nebo úředními výroky.

Vymezení nároků a jejich obsahu.

§ 3.

Pokud se dále ustanovuje o nárocích, rozumějí se tím nároky, které vycházejí podle § 1 a 2 tohoto zákona.

§ 4.

(1) Nárok přísluší tomu, kdo neplatným převodem pozbyl věci (práva) nebo kdo jiným neplatným majetkově-právním jednáním byl poškozen, anebo jejich právním nástupcům; byla-li by však podle toho oprávněna osoba státně nespolehlivá, přísluší nárok státu jako majetek konfiskovaný podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Pokud nárok uplatňuje národní správa zavedená do podniků (závodů) a jiných majetkových podstat podle dekretu presidenta republiky ze dne 19. května 1945, č. Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, na Slovensku podle nařízení slovenské národní rady ze dne 5. června 1945, č. 50 Sb. n. SNR, o národní správě, hledí se na ni jako na osobu státně spolehlivou.

(2) Nárok směřuje proti tomu, kdo věci (práva) neplatným převodem nabyt nebo kdo měl z jiného neplatného majetkově-právního jednání prospěch, anebo proti jejich právním nástupcům, ačli právní nástupce, který není osobou státně nespolehlivou, neprokáže, že nevěděl ani nemusil vědět, že k majetkovému převodu anebo k jinému majetkově-právnímu jednání, z něhož se nárok odvozuje, došlo pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce. Směřuje-li nárok zároveň proti několika osobám, zejména zároveň proti osobám podle předchozí věty na prvním místě zavázaným a proti jejich právním nástupcům, odpovídají všichni rukou společnou a nerozdílnou.

§ 5.

(1) Osobami státně nespolehlivými se v tomto zákoně rozumějí:

1. Německá říše, Království maďarské, osoby veřejného práva podle německého nebo maďarského práva, německá strana nacistická, fašistické strany maďarské a jiné útvary, organizace, podniky, zařízení, osobní sdružení, fondy a účelová jmění těchto režimů nebo s nimi souvisící, jakož i jiné německé nebo maďarské osoby právnické;

2. osoby fyzické národnosti německé nebo maďarské, s výjimkou osob, které prokáží, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem;

3. osoby fyzické, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svésti hleděly, záměrně podporovaly jakýmkoli způsobem německé nebo maďarské okupanty, nebo které v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) nadržovaly germanisaci nebo maďarisaci na území Československé republiky nebo se chovaly nepřátelsky k Československé republice nebo k českému nebo slovenskému národu, jakož i osoby, které strpěly takovou činnost u osob spravujících jejich majetek nebo podnik.

(2) Ustanovení odstavce 1, č. 3 platí i pro osoby právnické, pokud lze fyzickým osobám, které jsou jejich členy nebo podílníky na majetku nebo podniku (kapitálovým účastníkům), přičítati vinu na postupu orgánu zastupujícího právnickou osobu nebo pokud tyto osoby zanedbaly přiměřenou opatrnost při jeho volbě a dozoru naň.

(3) O tom, spadá-li fyzická nebo právnická osoba pod ustanovení předchozích odstavců, rozhoduje v pochybnostech orgán příslušný podle § 1, odst. 4 dekretu presidenta republiky č. [108/1945 Sb.](#)

§ 6.

(1) Nárok jde na vrácení věci (práva) nebo na jiné navrácení k předešlému stavu, a není-li to dobře možno anebo nemá-li ten, komu nárok přísluší, zájem na vrácení věci (práva) nebo na jiném navrácení k předešlému stavu, na peněžitou náhradu ve výši obecné ceny. Vrácení věci (práva) nebo jiné navrácení k předešlému stavu je

považovati za nikoliv dobře možné i tehdy, když by tím byly ohroženy důležité zájmy veřejné. Prohlásí-li ministerstvo spravedlnosti v dohodě s věcně příslušným ministerstvem, na Slovensku též v dohodě s příslušnými pověřenectvy, že důležité zájmy veřejné by byly ohroženy, jsou tím strany i soud vázány; na veřejné zájmy se nelze odvolávat, nedojde-li prohlášení ministerstva spravedlnosti do tří měsíců ode dne, kdy žádost o uznání veřejných zájmů došla ministerstvu spravedlnosti (pověřenectvu pro soudnictví).

(2) V případech zvláštního zřetele hodných může se poskytnouti peněžitá náhrada také tehdy, měly-li by se vrátit věci, kterých ten, proti komu nárok směřuje, nezbytně potřebuje pro sebe, svou rodinu a svou domácnost a bez kterých se ten, komu nárok přísluší, může slušně obejít.

(3) Co se týká toho, co nemůže býti vráceno, dále plodů těžených a zanedbaných a přírůstků, jakož i nákladů na věc učiněných a náhrady škody vzešlé znehodnocením věci (práva), platí o osobě, proti které nárok směřuje, ustanovení občanského práva o nepoctivém držiteli. Byla-li však tato osoba sama tlakem okupace donucena k účasti na neplatném majetkovém případu nebo jiném majetkově-právním jednání, anebo lze-li jí přičísti k zásluze, že věc (právo) zachránila před propadnutím, zkázou nebo před podstatným znehodnocením, neodpovídá za užitky a posuzuje se co do náhrady škody a co do nákladů na věc učiněných jako držitel poctivý.

(4) Placení peněžitých náhrad, kterými je podle předchozích odstavců povinen ten, proti komu nárok směřuje, může býti se zřetelem k sociálním a majetkovým poměrům stran na přiměřenou dobu odloženo nebo může býti povoleno plnění na splátky, zejména poskytne-li ten, kdo je náhradou povinen, přiměřenou jistotu.

§ 7.

(1) Kdo nárok uplatňuje, je povinen vrátit všechno, co z neplatného majetkového převodu nebo z jiného neplatného majetkově-právního jednání obdržel, a nemůže-li to dobře vrátit, dát za to přiměřenou náhradu; při tom se, pokud jde o vrácení určité věci, posuzuje jako poctivý držitel. Při vrácení lze si srazit nároky plynoucí z § 6.

(2) Pro plnění toho, co by mělo býti podle odstavce 1 vráceno, platí přiměřeně ustanovení § 6, odst. 4.

(3) Vyvinula-li osoba, proti které nárok směřuje, sama nátlak, aby k majetkovému převodu nebo k jinému majetkově-právnímu jednání došlo, nebo působila-li spolu jakkoliv při takovém nátlaku, anebo pokoušela-li se nárok zmařit, připadá to, co by mělo býti podle odstavce 1 vráceno, státu podle obdoby dekretu presidenta republiky č. [108/1945 Sb.](#)

§ 8.

Promlčení nároku.

Nárok se promlčuje ve třech letech ode dne, kdy tento zákon nabude účinnosti, jde-li však o nárok vycházející ze zrušení nebo ze změny soudního nebo úředního výroku (§ 2), ve třech letech od právní moci rozhodnutí, které onen soudní nebo úřední výrok zrušilo nebo změnilo.

§ 9.

Uplatnění nároku proti národní správě.

Nárok na vrácení majetku, který by měl být vrácen podle § 24 dekretu presidenta republiky č. [5/1945 Sb.](#), lze proti národní správě zavedené na takový majetek uplatnit na soudu, teprve když orgán, jenž národní správu zavedl, žádost o vrácení majetku zcela nebo zčásti zamítne nebo když rozhodnutí o takové žádosti nedoručí žadateli do tří měsíců ode dne, kdy byla žádost podána.

Způsob uplatnění nároku.

§ 10.

(1) Pro rozhodnutí o nároku je příslušný okresní soud, u kterého má osoba, proti níž nárok směřuje, svůj obecný soud, anebo podle volby oprávněného okresní soud, v jehož obvodu je věc, o jejíž vrácení jde.

(2) Pokud tento zákon nestanoví jinak, platí pro řízení ustanovení soudního řízení nesporného.

§ 11.

(1) Soud má s účastníky jednat zpravidla ústně a působit při tom k tomu, aby se dohodli po dobrém.

(2) Soud může za řízení nařídit prozatímní opatření, která považuje se zřetelem na uplatněný nárok za nutná nebo za vhodná; může zejména tomu, kdo nárok uplatňuje, svěřit držbu věci movité nebo uvést ho v držbu věci nemovité, o jichž vrácení v řízení jde. Proti rozhodnutí o prozatímním opatření není samostatný opravný prostředek; soud je však může kdykoliv na návrh nebo z úřední moci zrušit.

(3) O útratách platí zásady řízení sporného.

§ 12.

Na žádost toho, kdo nárok uplatňuje, nařídí soud, aby návrh byl poznamenán v knihovních vložkách, v kterých je třeba zápisu, aby byl nárok proveden. Rozhodnutí o nároku vydané má účinek i proti osobám, které po poznámce nabyly knihovních práv na věci nebo na právu, které jsou předmětem nároku.

§ 13.

Poměr k zahájenému sporu.

Byl-li nárok uplatněn před účinností tohoto zákona pořadem práva a řízení v první stolici nebyl dosud skončeno, převede soud z úřední moci věc do řízení nesporného, a není-li sám příslušný, odevzdá ji, vyslechne podle potřeby žalobce, soudu příslušnému podle § 10. Náklady provedeného řízení sporného jsou pak součástí dalšího řízení nesporného.

§ 14.

Osvobození od poplatků.

Právní jednání, listiny, jakož i knihovní podání a zápisy, kterými se podle tohoto zákona upravují právní poměry mezi účastníky, jsou osvobozeny od poplatků, i když k nim došlo přede dnem, kdy tento zákon nabude účinnosti. Byla-li však věc vrácena nebo náhrada poskytnuta právnímu nástupci původního vlastníka nebo poškozeného, vyměří se poplatek, případně daň z obohacení, jako by věc nebo náhrada přešla z

původního vlastníka (poškozeného) přímo na jeho právního nástupce právním jednáním mezi živými nebo pro případ smrti.

Ustanovení závěrečná.

§ 15.

(1) Neplatnými právními předpisy se v § 2 rozumějí předpisy, které v rozporu s československou ústavou a zákony ji měnícími a doplňujícími provedly anebo umožnily zásahy do majetku Československé republiky a osob vydaných národní, rasové nebo politické persekuci.

(2) Seznam předpisů, kterých se odstavec 1 zejména týká, vyhlásí ministerstvo spravedlnosti v Úředním listě a v dohodě s pověřenectvem pro soudnictví v Úradnom vestníku.

§ 16.

(1) O majetku, který podle § 2, odst. 3 dekretu presidenta republiky č. [108/1945 Sb.](#) nepodléhá konfiskaci, platí s výhradou práv plynoucích z tohoto zákona přiměřené ustanovení uvedeného dekretu, vyjma část III. Právní poměry tohoto majetku, nedojde-li k jeho vrácení osobám oprávněným podle § 4, odst. 1 tohoto zákona, upraví zvláštní zákon.

(2) Vláda může nařízením stanoviti podrobnosti stran správy majetku uvedeného v odstavci 1 a tuto správu přenést na jiný úřad nebo orgán.

§ 17.

Tímto zákonem je provedeno ustanovení § 1 dekretu presidenta republiky č. [5/1945 Sb.](#)

§ 18.

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej všichni členové vlády. Dr. Beneš v. r., Fierlinger v. r., Gottwald v. r., Dr. Stránský v. r., Široký v. r., Dr. Šrámek v. r., Ursíny v. r., Masaryk v. r., gen. Svoboda v. r., Dr. Ripka v. r., Nosek v. r., Dr. Šrobár v. r., Dr. Nejedlý v. r., též za ministra Dr. Šoltésze, Dr. Drtina v. r., Kopecký v. r., Laušman v. r., Ďuriš v. r., Dr. Pietor v. r., gen. Hasal v. r., Hála v. r., Dr. Procházka v. r., Majer v. r., Dr. Clementis v. r., gen. Dr. Ferjenčík v. r., Lichner v. r.

141/1947

ZÁKON
ze dne 2. července 1947
o Likvidačním fondu měnovém.

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1.

K vyřešení měnově-finančních otázek podle ustanovení tohoto zákona zřizuje se Likvidační fond měnový (dále jen Fond).

§ 2.

Fondu náleží:

1. obstarávati likvidaci vkladů vázaných podle § 7, odst. 1 dekretu presidenta republiky ze dne 19. října 1945, č. 91 Sb., o obnovení československé měny, a vkladů vázaných podle tohoto zákona;

2. nahraditi Národní bance Československé částky, které vydala na výměnu starých platidel a na výplatu částek uvolněných z vkladů vázaných podle dekretu č. [91/1945 Sb.](#);

3. převzít pohledávky ústavů provozujících smluvní pojištění a zajištění a ústavů veřejnoprávního sociálního pojištění, uvedených v § 15, odst. 1, č. 6 zákona ze dne 15. května 1946, č. 134 Sb., o dávce z majetkového přírůstku a dávce z majetku, a jejich svazů vůči Německé říši a Maďarskému státu, jakož i vůči cedulovým bankám a peněžním a pojišťovacím ústavům v Německu, Rakousku a Maďarsku, pokud tyto pohledávky patří k tuzemským stavům pojištění, podle bilančního stavu k 31. prosinci 1945;

4. umožniti peněžním ústavům poskytování úvěrů podle § 68 odst. 4 zákona č. [134/1946 Sb.](#)

§ 3.

(1) Fond vstupuje na místo peněžních ústavů a peněžních podniků do veškerých jejich závazků z vázaných vkladů (§ 2, č. 1). Závazky na těchto vkladech váznoucí zůstávají nedotčeny.

(2) Peněžní ústavy a peněžní podniky převedou na Fond do výše závazků z vázaných vkladů, do nichž vstoupil Fond podle odstavce 1:

a) pohledávky vůči Německé říši a Maďarskému státu a vůči cedulovým bankám a peněžním ústavům (peněžním podnikům), v Německu, Rakousku a Maďarsku podle bilančního stavu k 31. prosinci 1945 přezkoušeného Fondem;

b) vázané pohledávky vůči Národní bance Československé, tuzemským peněžním ústavům, peněžním podnikům a Fondu.

(3) Nestačí-li hodnoty uvedené v odstavci 2 ke krytí veškerých závazků z vázaných

vkladů uvedených v odstavci 1, zřídí peněžní ústav (peněžní podnik) Fondu ve výši nekrytého rozdílu volný, záručitelný a kdykoliv v rámci své likvidity splatný vklad.

(4) Ustanovení předešlých odstavců platí i pro majetkové podstaty peněžních ústavů a peněžních podniků, konfiskované podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy.

§ 4.

(1) Fond vstupuje na místo Národní banky Československé do veškerých jejích závazků z vázaných vkladů (§ 2, č. 1).

(2) Národní banka Československá převede na Fond do výše závazků Fondu podle § 2, č. 1 a 2

a) pohledávky vůči Německé říši a Maďarskému státu a vůči cedulovým bankám a peněžním ústavům (peněžním podnikům) v Německu, Rakousku a Maďarsku,

b) pohledávky vůči státu.

(3) Nestačí-li hodnoty převedené na fond podle odstavce 2 ke krytí závazků fondu podle § 2, č. 1 a 2, tvoří nekrytý rozdíl pohledávku Fondu proti Národní bance Československé; v opačném případě vzniká Národní bance Československé pohledávka proti Fondu.

§ 5.

Fondu přikazují se tyto příjmy:

1. hrubý výnos dávek a majetek propadlý podle zákona č. [134/1946 Sb.](#), jakož i upouštěcí částky a pokuty za činy trestné podle uvedeného zákona;

2. zisk vplynuvší z propadnutí platidel, která nebyla předložena k okolkování podle nařízení Slovenské národní rady ze dne 3. července 1945, č. 62 Sb. n. SNR, o vzetí z oběhu, označení a nahrazení některých platidel obíhajících na Slovensku, a z propadnutí platidel, která nebyla složena podle § 5 dekretu č. [91/1945 Sb.](#);

3. majetkové předměty a nároky uvedené v § 5, odst. 1, § 11 a § 18, odst. 1 dekretu presidenta republiky ze dne 20. října 1945, č. 95 Sb., o přihlášení vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů jakož i životních pojištění a cenných papírů. Za nároky z pojistných smluv odvedou pojišťovny částky odpovídající prémiovým rezervám vypočteným podle směrnic ministerstva financí (§ 11 dekretu č. [95/1945 Sb.](#)), a to i u pojištění, která podle pojistných podmínek není pojišťovna povinna odkupovati. Pojistné smlouvy, za něž byly odvedeny částky podle předchozí věty, zanikají dnem 16. listopadu 1945;

4. upouštěcí částky a pokuty uložené za činy trestné podle dekretů č. [91/1945 Sb.](#) a č. [95/1945 Sb.](#);

5. propadlý nebo konfiskovaný majetek určený k nápravě měny podle § 15, odst. 1, č. 1 zákona č. [134/1946 Sb.](#), pokud nespadá již pod ustanovení č. 3.

6. majetek, který připadl státu podle § 7, odst. 3 zákona ze dne 16. května 1946, č. 128 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, jakož i majetek uvedený v § 16 téhož zákona, který nebude vrácen oprávněným osobám;

7. výnos reparačních plnění;

8. dary a jiná věnování určená k obnově a nápravě československé měny;

9. příspěvek státu z rozpočtu.

§ 6.

(1) Fond přidělí veškeré majetkové hodnoty (aktiva) a závazky (pasiva) buď do skupiny české nebo do skupiny slovenské. Pokud není v odstavcích 2 až 4 stanoveno jinak, přidělí se aktiva a pasiva v zemích České a Moravskoslezské české skupině, aktiva a pasiva na Slovensku slovenské skupině.

(2) Výnos německých reparačních náhrad se rozdělí mezi obě skupiny v poměru vkladů zřízených podle § 7, odst. 1, č. 5, zvýšených o pohledávky příslušné skupiny vůči Německé říši a vůči cedulovým bankám a peněžním a pojišťovacími ústavům v Německu a Rakousku. Stejným poměrem se rozdělí i výnos pohledávek vůči cedulovým bankám a peněžním a pojišťovacími ústavům v Německu a Rakousku. Maďarské reparace připadají slovenské skupině.

(3) Poukázky z roku 1944 znějící na koruny se rozdělí mezi skupinu českou a slovenskou poměrem 3:1.

(4) Příspěvek státu se v rozpočtu rozdělí mezi obě skupiny.

(5) Na úhradu závazků každé skupiny použije Fond jen aktiv této skupiny. Přesuny aktiv nebo pasiv z jedné skupiny do druhé nejsou přípustné. K překlenutí časové neshody mezi příjmy a vydáními lze volnými prostředky jedné skupiny přechodně vypomoci skupině druhé.

(6) Fond zřídí úřadovnu v Praze pro skupinu českou a úřadovnu v Bratislavě pro skupinu slovenskou.

§ 7.

(1) Jen poukazem na vázaný vklad lze plnit:

1. závazky z pojištění na život hodnotou zjištěnou k 31. prosinci 1945 podle tabulek vydaných ministerstvem financí podle § 10 odst. 1 dekretu č. [95/1945 Sb.](#), závazky z ostatních druhů pojištění v rámci ustanovení § 7, odst. 2 dekretu č. [91/1945 Sb.](#);

2. nároky na přeplatky, vzniklé z plateb vykonaných do 31. října 1945 na daních, poplatcích a veřejných dávkách, připadajících na dobu do 31. prosince 1945, převyšuje-li přeplatek na jednom účtě 1 000,- Kčs dohromady s přeplatkem, který vznikl z plateb vykonaných převodem z vázaných vkladů;

3. nároky na přeplatky na dani důchodové vybírané srážkou (daně ze mzdy) na berní

rok 1945 a předchozí, převyšuje-li přeplatek za jeden berní rok 1 000 ,- Kčs;

4. náhradu za pohledávky převzaté podle § 2 č. 3;

5. státem přiznané náhrady válečných škod.

(2) Na vklady zřízené podle odstavce 1 se vztahují ustanovení § 7 dekretu č. [91/1945 Sb.](#)

§ 8.

Fond může stanovit opatřením, ve kterých případech a jakou částí je možno ještě plnit převodem na vázaný vklad, po případě cennými papíry Fondu (- 10), závazky, uvedené v § 16, odst. 1 dekretu č. [91/1945 Sb.](#) V těchto případech jest věřitel povinen přijmouti plnění na vázaný vklad, pokud se týká cenné papíry Fondu (§ 10), na místě placení, při čemž se tyto cenné papíry započítávají svojí jmenovitou hodnotou. V ostatních případech jsou převody mezi vázanými vklady různých vlastníků přípustny jen se souhlasem Fondu.

§ 9.

(1) Fond sestavuje se zřetelem na celkový hospodářský stav plán, podle kterého budou uvolňovány vázané vklady (§ 2, č. 1), započítávány vklady již uvolněné, a umořovány jeho cenné papíry. Plán přijatý předsednictvem Fondu předkládá ministr financí vládě ke schválení.

(2) Oprávnění vlády a ministra financí podle § § 14 a 18 dekretu č. [91/1945 Sb.](#) přecházejí na Fond, který m ůže omeziti i uvolňování vkladů podle § § 11, 13 a 15 dekretu č. [91/1945 Sb.](#)

§ 10.

(1) Fond může vydávati na krytí svých závazků zúročitelné umořitelné i neumořitelné nebo nezúročitelné umořitelné cenné papíry, majiteli svědčící. Těchto papírů může Fond použít i k plnění místo placení. Je oprávněn vykupovati je z volného trhu.

(2) Fond může poskytovati na své cenné papíry úvěr podle podmínek, které stanoví.

(3) Za závazky z cenných papírů Fondu ručí stát. Bližší ustanovení o cenných papírech Fondu obsahuje statut Fondu (§ 12, odst. 1).

§ 11.

(1) Fond je samostatná právnická osoba se sídlem v Praze.

(2) Fond spravuje a navenek zastupuje předsednictvo, které se skládá z guvernéra (předsedy správy) Národní banky Československé jako předsedy, z prvního a druhého místopředsedy, jmenovaných vládou na návrh ministra financí, ze dvou zástupců ministerstva financí a z jednoho zástupce pověřenectva financí, ze dvou zástupců Národní banky Československé, ústředí v Praze a z jednoho zástupce Národní banky Československé, oblastního ústavu v Bratislavě, jmenovaných vládou na návrh ministra financí po vyjádření pověřence financí. Předseda nebo první místopředseda musí býti Slovák.

(3) Předsednictvo Fondu se usnáší za přítomnosti dvoutřetinové většiny svých členů prostou většinou hlasů. V případě rovnosti hlasů rozhoduje hlas předsedy. K platnosti usnesení ve věcech slovenské skupiny se vyžaduje souhlas alespoň jednoho ze slovenských členů.

§ 12.

(1) Statut Fondu, který vydá na návrh ministra financí vláda nařízením, stanoví, jakým způsobem má předsednictvo vykonávat svou působnost a jak projevuje navenek svou vůli.

(2) Dokud nebude statut vydán, podpisuje se Fond pravoplatně tak, že pod jeho zákonné označení (§ 1) připojí své podpisy předseda nebo jeden místopředseda vždy spolu s jedním dalším členem předsednictva Fondu.

§ 13.

(1) Konceptní, účetní, pokladní a kancelářskou službu Fondu a obou úřadoven (§ 6, odst. 6) obstarává Národní banka Československá.

(2) Správu vázaných vkladů obstarávají za Fond příslušné peněžní ústavy (peněžní podmínky).

(3) Majetek uvedený v § 5, č. 5 spravují příslušné fondy národní obnovy. Předpisy o správě tohoto majetku a nakládání s ním zůstávají nedotčeny a fondy odvedou čistý výtěžek svého hospodaření do Likvidačního fondu měnového.

(4) Odstavec 3 platí i o majetku uvedeném v § 5, č. 6, při čemž se použije obdobně předpisů o rozdělení konfiskovaného majetku.

§ 14.

(1) Předsednictvo Fondu sestaví ke dni 31. prosince každého roku účetní závěrku a předloží ji do 30. června příštího roku vládě ke schválení.

(2) Fond podléhá kontrole ministerstva financí; na hospodaření Fondu dozírá též nejvyšší účetní kontrolní úřad.

§ 15.

(1) Fond je osvobozen ode všech dávek a poplatků. Od zvláštní daně výdělkové jest osvobozen v rozsahu platném pro Národní banku Československou.

(2) Právní listiny sepsané k provedení ustanovení § § 3 a 4, jakož i převody cenných papírů při tom uskutečněné, jsou osvobozeny od poplatků a daně z obchodu s cennými papíry. Rovněž jsou osvobozeny od poplatků cenné papíry vydané podle § 10.

§ 16.

Každý je povinen sdělit Fondu údaje, kterých si Fond vyžádá při provádění svých úkolů. Veřejné úřady a orgány jsou v mezích své působnosti povinny na dožádání spolupůsobiti s Fondem a účinně ho podporovati.

§ 17.

Opatření Fondu obecné povahy vyhlásí ministr financí ve Sbírce zákonů a nařízení.
§ 18.

O dohledu nad zachováním ustanovení tohoto zákona a dekretů č. 91/1945, Sb. a [95/1945 Sb.](#) platí obdobně ustanovení § 29 zákona ze dne 11. dubna 1946, č. 92 Sb., o vázaném devisorovém hospodářství.

§ 19.

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provede jej ministr financí.

Dr. **Beneš** v. r., , **Široký** v. r., Dr. **Dolanský** v. r.

**218/1949 - Zákon ze dne 14. října 1949
o hospodářském zabezpečení církví
a náboženských společností státem.**

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

Osobní požitky duchovních.

§ 1.

Stát poskytuje podle dalších ustanovení zákona osobní požitky duchovním církví a náboženských společností, kteří působí se státním souhlasem v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních. Státní úřad pro věci církevní může výjimečně v dohodě s ministerstvem financí přiznat osobní požitky i duchovním, kteří jsou jinak činní.

§ 2.

Státní souhlas lze udělit jen duchovním, kteří jsou československými státními občany, jsou státně spolehliví a bezúhonní a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby. Státní úřad pro věci církevní může v případech hodných zvláštního zřetele prominouti podmínku státního občanství.

§ 3.

(1) Osobní požitky duchovních tvoří:

- a) základní plat,
- b) hodnostní přídavek a
- c) odměna za vyšší výkon.

(2) Částky základního platu, způsob a míru jeho zvyšování, podmínky pro přiznání hodnostního přídavku a jeho výši, jakož i podmínky pro přiznání odměny za vyšší výkon a podrobnosti o této odměně stanoví vláda nařízením.

§ 4.

Náhrada cestovních, stěhovacích a jiných výloh.
Duchovní, kteří mají nárok na osobní požitky, mají též nárok na náhradu cestovních, stěhovacích a jiných výloh podle obecných předpisů.

§ 5.

Povinnost vyučovati náboženství.

Duchovní působící v duchovní správě jsou povinni vyučovati bezplatně náboženství na školách, není-li o vyučování náboženství jinak postaráno. Rozsah této povinnosti a bližší její úpravu stanoví v dohodě s ministerstvem školství, věd a umění nařízením ministr, který řídí Státní úřad pro věci církevní.

§ 6.

Sociální dávky.

Sociální dávky, zejména dávky na nezaopatřené děti, pensijní zabezpečení

duchovních a jejich rodinných příslušníků se poskytují podle obdoby předpisů platných pro státní zaměstnance. Podrobnosti stanoví vláda.

§ 7.

Působení a ustanovení duchovních.

- (1) Duchovenskou (kazatelskou a pod.) činnost v církvích a náboženských společnostech mohou vyvíjeti jen osoby, které mají k tomu státní souhlas, a které vykonají slib. Znění slibu stanoví vláda nařízením.
- (2) Každé ustanovení (volba, jmenování) těchto osob vyžaduje předchozího souhlasu státu.
- (3) Uprázdňená místa jest obsaditi nejdéle do 30 dnů. Nestane-li se tak, může stát učiniti potřebná opatření k zajištění řádného chodu duchovní správy, církevní administrativy nebo výchovy duchovních.

§ 8.

Věcné náklady.

- (1) Stát hradí církvím a náboženským společnostem podle jejich schváleného rozpočtu řádné věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb a jiných náboženských úkonů i s církevní administrativou.
- (2) Na mimořádné věcné náklady poskytne stát v odůvodněných případech zvláštní pomoc.

§ 9.

Rozpočty.

- (1) Zástupci církví a náboženských společností a správcové církevního majetku jsou povinni sestavovat rozpočty a závěrečné účty a předkládat je Státnímu úřadu pro věci církevní ke schválení.
- (2) Rozpočty na řádné věcné náklady sestavují se podle skutečných potřeb, a to podle zásad státního rozpočtu; podrobnosti stanoví Státní úřad pro věci církevní v dohodě s ministerstvem financí.

§ 10.

Majetek.

- (1) Stát dozírá na majetek církví a náboženských společností.
- (2) Zástupci církví a náboženských společností a správci církevního majetku sestaví soupis veškerého movitého a nemovitého jmění a majetkových práv církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obrocí a fondů a předloží jej do tří měsíců od počátku účinnosti tohoto zákona Státnímu úřadu pro věci církevní. Podrobnosti stanoví Státní úřad pro věci církevní.

(3) Jakékoliv zcizení nebo zavazení majetku církví a náboženských společností vyžaduje předchozího souhlasu státní správy.

§ 11.

Zánik závazků.

(1) Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami přechází na stát.

(2) Veškeré závazky přispívat na účely církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obrocí a fondů, opírající se o patronát nebo o jiné právní důvody nebo dlouhodobé zvyklosti, zanikají, s výjimkou závazků členů církví a náboženských společností, vyplývajících ze zřízení státem schválených.

§ 12.

Učiliště pro výchovu duchovních.

Stát vydrží učiliště a ústavy pro výchovu duchovních.

§ 13.

Trestní ustanovení.

Jednání nebo opominutí odporující ustanovením tohoto zákona nebo předpisům vydaným podle něho, trestá, nejde-li o čin trestný soudně, okresní národní výbor jako správní přestupek pokutou do 100.000 Kčs. Pro případ nedobytnosti pokuty vyměří se zároveň podle míry zavinění náhradní trest vězení do 6 měsíců.

§ 14.

Zrušovací ustanovení.

Všechny předpisy, které upravují právní poměry církví a náboženských společností, se zrušují

§ 15.

Účinnost a provedení zákona.

Tento zákon nabývá platnosti dnem 1. listopadu 1949; provedou jej všichni členové vlády.

Gottwald v. r., Dr. John v. r., Zápotocký v. r., Široký v. r., též za ministra Dr. Clementise, Fierlinger v. r., Dr. Ševčík v. r., Dr. Dolanský v. r., arm. gen. Svoboda v. r., Dr. Gregor v. r., Nosek v. r., Kabeš v. r., Dr. Nejedlý v. r., Dr. Čepička v. r., Kopecký v. r., Kliment v. r., Ďuriš v. r., Krajčír v. r., Petr v. r., Dr. Ing. Šlechta v. r., Dr. Neuman v. r., Erban v. r., Plojhar v. r., Ing. Jankovcová v. r., Dr. Šrobár v. r.

